

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KENT HAKKI VE TOPLUMSAL CİNSİYET İLİŞKİSİ:
BİNGÖL'DEKİ KADINLARIN KENT HAKKI
TALEPLERİ

Hayriye AKKURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr.Üyesi Yunus Emre AYNA

BİNGÖL-2024

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KENT HAKKI VE TOPLUMSAL CİNSİYET İLİŞKİSİ:
BİNGÖL'DEKİ KADINLARIN KENT HAKKI
TALEPLERİ

Hayriye AKKURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr.Üyesi Yunus Emre AYNA

BİNGÖL-2024

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	III
TEZ KABUL VE ONAY	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR	VIII
TABLO LİSTESİ.....	IX

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT HAKKI, SOSYAL ADALET VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMLARI KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kentsel Mekanın Oluşumu.....	5
1.1.1. Henri Lefebvre'nin Kentsel Mekan Analizi.....	6
1.1.2. David Harvey'in Kentsel Mekan Analizi.....	9
1.1.3. Manuel Castells'in Kentsel Mekan Analizi	11
1.2. Modern Kentin Oluşumu: Kentleşme Süreçleri.....	12
1.3. Kent Hakkı Kavramı	15
1.4. Kent Hakkı ve Sosyal Adalet Kavramı	24
1.5. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları	29
1.5.1. Kent Hakkı, Sosyal Adalet ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi.....	31
1.5.2. Feminist Kuramlarda Kent Hakkı ve Kadın Hareketleri.....	37
1.6. Kadınların Kent Hakkının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	39

İKİNCİ BÖLÜM

KENTTE KADIN OLMAK

2.1. Mekanın Cinsiyetine Feminist bir Eleştiri: Mekanın Cinsiyeti Var mı?.....	43
2.2. Kamusal Mekan Özel Mekan Ayrımı ve Kadının Konumu.....	46
2.2.1. Özel Mekanda Kadının Gündelik Hayat Pratiği	49
2.2.2. Kamusal Mekanda Kadının Yeri ve Varoluş Çabası	50
2.3. Kadınların Kentsel Mekanda Karşılaştığı Sorunlar ve Kentten Beklentileri ..	55
2.3.1. Üretime ve Karar Alma Mekanizmalarına Katılmada Kadının Durumu .	57
2.3.2. Kadınların Kentsel Hizmetlerden Faydalanma Durumu.....	59
2.3.3. Kentsel Mekanda Kadınların Güvenlik Sorunu	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİNGÖL'DEKİ KADINLARIN KENT HAKKI BAĞLAMINDA KENTTEN BEKLENTİLERİ

3.1. ARAŞTIRMA BULGULARI	63
3.1.1. Kent Karşı Algı ve Yaklaşım	64
3.1.2. Kadın İstihdamı ve Ev içi Emeği	66
3.1.3. Sosyal Yaşam	70
3.1.4. Eğitim.....	73
3.1.5. Sağlık	74
3.1.6. Ulaşım	75
3.1.7. Güvenlik.....	76
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	80
KAYNAKÇA	85
EK-1: Etik Kurul Raporu	93
EK-2: Derinlemesine Görüşme Soruları	94
ÖZGEÇMİŞ	95

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Kent Hakkı ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi: Bingöl'deki Kadınların Kentsel Hakkı Talepleri* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... / 2024..

İmza

Hayriye AKKURT

TEZ KABUL VE ONAY

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Öğrencinin Adı Soyadı] tarafından hazırlanan *[Tezin Adı]* başlıklı bu çalışma, *[Savunma Sınavı Tarihi]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *[Anabilim Dalının Adı]* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan	:	İmza:
Danışman	:	İmza:
Üye	:	İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../202.. tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyad

ÖNSÖZ

Bu tez, “Kent Hakkı ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi: Bingöl’deki Kadınların Kent Hakkı Talepleri” başlığı altında kaleme alınmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, kent hakkı ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin değerlendirilmesi ve kadınların kentten beklentileri analiz edilerek kent hakkı taleplerine etkisinin belirlenmek istenmesidir.

Çalışmamın her aşamasında değerli bilgilerini, desteğini ve zamanını benden esirgemeyen yapıcı değerlendirmeleri, sabrı ve engin bilgileri ile beni yönlendiren saygıdeğer danışmanım DR. Öğr. Üyesi Yunus Emre AYNA hocama sonsuz saygı, teşekkür ve minnetlerimi sunuyorum.

Tez sürecim boyunca; bir kız çocuğu olarak çocukluğumdan bu yana hayatımın her alanında bana ve eğitimime değer verip, bütün sevgi ve imkanlarını sunarak, sonsuz destek ve inançları ile bugünlere huzurla gelmemi sağladıkları için değerli annem Fatma YİĞİT ve değerli babam Hasan YİĞİT’e, sevgisi, sabrı, anlayışı, yardımları ve bu süreçteki muhteşem babalığı için beni her dağıldığımda toplayan, bir kadın olarak bu kadar güçlü, özgür ve mutlu olmamı sağlayan, sevgili eşim Cihat AKKURT’a ve bu tezi yazarken bana en büyük desteği veren, henüz beş yaşında olmasına rağmen bu süreçteki yükümü sevgisi, şefkati ve yardımları ile hafifleten sevgili kızım Yaz AKKURT’a sonsuz sevgi, teşekkür ve minnetlerimi sunuyorum.

Son olarak; sorularımı içtenlikle yanıtlayarak, kente dair deneyimlerini samimiyetle benimle paylaşan kadınlara tezime sundukları katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

....../....../ 202..

Hayriye AKKURT

Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Kent Hakkı ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi: Bingöl'deki Kadınların Kent Hakkı Talepleri
Tezin Yazarı : Hayriye AKKURT
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre AYNA
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Kabul Tarihi :
Sayfa Sayısı : ... (ön kısım) + (tez) + (ekler)
Kentsel mekan; en temel anlamıyla kent içerisindeki bireylerden oluşan ve kentsel olayların gerçekleştiği mekanları kapsamaktadır. Kent nüfusunun kır nüfusunu aşması ile hızlanan kentleşme süreci bu sürece katılan ve rol alan herkesin kentsel mekan üzerinde bir hak talep etmesine ve kent hakkı kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlk kez Henri Lefebvre tarafından ortaya atılan “Kent hakkı” kavramı, bireylerin kentsel mekanı eşit ve etkin bir biçimde kullanmaları ve aynı zamanda bu kentsel mekana katılımlarını ifade etmektedir. Kent hakkı, adalet üzerine kurulmuş temel bir haktır. Kent hakkı, ona ulaşamamış olanların ve ondan yoksun kalanların temel hakkıdır. Kadınların kentlerle olan ilişkisi birtakım dışlanma ve eşitsizlik deneyimi içerir. Kentsel yapı içerisinde kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden dolayı erkekler ile eşit bir biçimde kentlerde var olamamakta kent haklarından yoksun kalmaktadır. Bu çalışmanın amacı kent hakkı ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin değerlendirilmesi ve Bingöl'deki kadınların kentten beklentileri analiz edilerek kent hakkı taleplerinin belirlenmek istenilmesidir. Bu çalışmada kent hakkı kavramı, feminist bir yaklaşımla, Bingöl'deki kadınların kentsel mekandaki kent hakkı talepleri ve beklentileri sosyal adaletin eşitlik ilkesi üzerinden incelenmiştir.
Anahtar Kelimeler: Kent Hakkı, Toplumsal Cinsiyet, Kadınların Kent Hakkı, Bingöl'deki Kadınların Kent Hakkı Talepleri

Bingöl University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Right to City and gender relationship: Women's Demands for the Right to the city in Bingöl	
Author	: Hayriye AKKURT
Supervisor	: Dr. Öğr. Yunus Emre AYNA
Department	: Political Science and Public Administration
Sub-field	: Political Science and Public Administration
Date	:
Urban space; In its most basic sense, it covers the spaces where urban events occur and consist of individuals within the city. The urbanization process, which accelerated as the urban population exceeded the rural population, caused everyone who participated and took part in this process to claim a right over urban space and the concept of the right to the city emerged. The concept of "Right to the City", first put forward by Henri Lefebvre, refers to the equal and effective use of urban space by individuals and their participation in this urban space. The right to the city is a fundamental right founded on justice. The right to the city is the fundamental right of those who cannot reach it and those who are deprived of it. Women's relationship with cities includes some experiences of exclusion and inequality. Within the urban structure, women cannot exist in cities equally with men due to gender inequalities and are deprived of their urban rights. The aim of this study is to evaluate the relationship between the right to the city and gender and to determine the demands for the right to the city by analyzing the expectations of women in Bingöl from the city. In this study, the concept of the right to the city, the demands and expectations of women in Bingöl for the right to the city in urban space were examined with a feminist approach, based on the principle of equality of social justice.	
Key Words: Right to the City, Gender, Women's Right to the City, Women's Right to the City Demands in Bingöl	

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BM	Birleşmiş Milletler
Çev.	Çeviren
DB	Dünya Bankası
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
KA-DER	Kadın Adayları Destekleme Derneği
s.	Sayfa
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKONFED	Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu
vd	Ve Diğerleri
WEF	World Economic Forum
yy.	Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 Katılımcıların Özellikleri	63
Tablo 2 Ortadoğu Anadolu’da Cinsiyete Göre Hanedeki İşlerden Genellikle Sorumlu Olan Kişiler	67
Tablo 3 Hanedeki Küçük Çocukların Gündüz Bakımı, 2016.....	67
Tablo 4 Cinsiyete Göre Bireylerin Yaşadığı Çevrede Gece Yalnız Yürürken Kendini Güvende Hissetme Durumu, 2018-2022.....	77

GİRİŞ

Kent Hakkı kavramı, ilk kez 1968 yılında Henri Lefebvre tarafından ortaya atılmıştır ve zamanla çağdaş kent kuramcıları tarafından ilgi görmeye başlamıştır. 1980’li yıllardan sonra globalleşen dünyada neoliberalizm birçok etkiye sebep olmuştur. İnsanlık tarihinde ilk defa kent nüfusu kır nüfusunu aşmış, siyasal olayların merkezi olan kentin önemi artmıştır. Yaşanan bu gelişmeler şehrin önem kazanmasına sebep olmuştur ve “kent hakkı” kavramı kaçınılmaz şekilde gündeme gelmiştir. Kent hakkı kavramının perspektifine bakıldığında arka planında Marksist teorinin hakim olduğu görülmektedir. Neoliberalizmin etkisiyle endüstriyel ve ticari alanlar baskın hale gelmiş, kentler ticari merkezler olarak kullanılmaya başlanmış, kentsel alanlar özelleştirilmiştir. Kentlerde yaşanan değişimler ve dönüşümler kentteki bireyler için olumlu etkilerinin yanı sıra eşitsizliklere de neden olmuştur.

Kent hakkının tarihine bakıldığında, yeni bir kavram olmanın ötesinde olduğu anlaşılmaktadır. Lefebvre; (2017b) kent hakkı kavramıyla kenti restore etme kavramını özdeşleştirmiş, kenti herkes için yaşam kalitesi yüksek alanlara dönüştürmeyi benimsemiştir. Lefebvre kenti, herkes için kolektif bir yaşam alanında buluşturmak için inşaa etme düşüncesinden yola çıkmıştır. Bu kolektif yaşam alanının inşaa edilmesi, kentin politik ve kültürel bir yapı üzerine kurulması ile mümkün olacaktır.

Lefebvre; (2017b) kent hakkını, insanın kendi kadrini kendi tayin etmesi olarak tanımlamıştır. Bu tanım kent hakkının en temel yorumlamalarından biri olabilir. Aynı zamanda kent hakkı kavramı bulunduğumuz şehirlerdeki dezavantajlı ve dışlanan insanların kente entegre olmasının yanında ve çok daha ötesinde kolektif bir kavramı nitelemektedir. Bu anlamda kent hakkı kolektif bir mücadelenin ürünüdür bir taleptir denilebilir.

Kadınlar kentlerdeki dezavantajlı grupların içerisinde yer alır. Kadınlar kolektif hak talebinde bulunmaya çalışırken başarılı olabilmenin yollarını aramışlardır. Toplumsal dayatmalara ek olarak kentin kendi eril yapısından ve tasarlanma biçiminden dolayı erkeklere tanıdığı pek çok ayrıcalık vardır. Kentin erkeklere tanıdığı bu ayrıcalıkları kadınlara tanımamasından kaynaklı olarak kadınlar

bu hak talebini gerçekleştirmeye çalışırken pek çok zorluk ve sorunla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bir kent hakkı arayışı içinde olan kadınlar; kentler tasarlanırken, şekillendirilirken veya kentteki işleyiş içerisinde karar alma süreçlerine dahil olmaya çalışırken yaşadıkları zorlukları ve beklentilerini sosyal adaletin gereği olan eşitlik ilkesini benimseyerek gerçekleştirmek istemektedir. Kadınların kenti nasıl ve ne şekilde tecrübe ettikleri kentteki imkanlardan ve kaynaklardan ne ölçüde faydalanabildikleri yani kısaca kadınların kent deneyimlerinin kent hakkı taleplerini nasıl şekillendirdiği ve sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda kentten beklentileri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, kent hakkı ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin değerlendirilmesi ve kadınların kentten beklentileri analiz edilerek kent hakkı taleplerinin belirlenmek istenilmesidir. Diğer taraftan bu çalışma kadınların kent hakkı arayışlarına yönelik literatürü güçlendirmeye çalışmaktır. Bu alışma; kent hakkı kavramını teorik olarak güçlendirmeye yönelik yapılan diğer çalışmaların da, feminist yaklaşımları göz önünde bulundurması aynı zamanda ırksal, etnik ve dinsel olan her türlü ayrımcılığı önlemek adına kentlerin sosyal adaletin ilkeleri doğrultusunda tasarlanması gerektiğine vurgu yapmak istemektedir.

Çalışmanın odak noktası ve varsayımı, kent hakkı ve sosyal adalet kavramlarının, gelirin adil dağılımı ve ekonomik temelli bir değerlendirmeden fazlası olduğu ve kadınların kentten beklentilerinin kent hakkı taleplerini olumlu yönde şekillendirdiğidir. Çalışmada kent hakkı ve sosyal adalet kavramları, feminist bir yaklaşımla Bingöl ilinin merkezindeki kadınların kentsel mekan pratikleri, kadınların kent hakkı talepleri ve beklentileri üzerinden incelenecektir. Türkiye’deki literatür detaylı bir şekilde incelendiğinde pek çok çalışma neticesinde, Türkiye’nin daha az gelişmişlik düzeyine sahip doğu kesiminde yeni kentleşen pek çok alanla ilgili yapılan çalışmaların eksikliği dikkat çekmiş ve geç kentleşmiş Bingöl ilindeki kadınlar özelinde bu çalışma hazırlanılmak istenmiştir.

Araştırmanın evreni toplumsal yapının Türkiye’nin pek çok yerinde farklılık göstermemesinden dolayı Türkiye olarak seçilmiştir. Çalışmanın rneklemi olan Bingöl ili Türkiye’nin Doğu Anadolu Bölgesi’nin Yukarı Fırat Bölümünde yer alan bir ildir. İl nüfusu 282.556’dır. Bu nüfusun %70,56’sı şehirlerde yaşamaktadır. İlın yüz ölümü 8.004 km²’dir. 6 şubat TÜİK verilerine göre 8 ile, 11 belediye, 68 mahalle, 320 adet köy bulunmaktadır (TÜİK, 2022).

Bu çalışmada Bingöl ilindeki kadınların, ekonomik sebepler, kentin yapısı, ataerkil yapının varlığı, toplumsal kabuller, güvenlik ile ilgili olumsuzluklar, ulaşım ile ilgili eksiklikler gibi pek çok etken sebebiyle kentsel mekanlardan ve hizmetlerden erkekler gibi diledikleri ölçüde faydalanamıyor olmasından hareketle kadınların kent hakkı talepleri ve kentten beklentileri sosyal adaletin eşitlik ilkesi çerçevesinde incelenecektir.

Kadınların Bingöl ilinde yaşadıkları ortak sorunlarının ve taleplerinin belirlenebilmesi açısından görüşülen kadınların yaşadıkları semtler, yaşları, meslekleri ve medeni durumlarının farklı olmasına özen gösterilmiştir. Çalışmanın örnekleme amaçsal örneklemdir. Örneklem seçimi yapılırken kadınların çoklu kimlik ve statülerinin temsil edilmesine dikkat edilmiştir. Bingöl ilinde yapılan bireysel ve kurumsal görüşmeler çerçevesinde ve ikincil verilerden faydalanılarak katılımcıların seçildiği semtlerin demografik ve kültürel özellikleri hakkında bilgi toplanılmıştır. Çalışma da veriler toplanırken derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak 16 kadın ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin cevaplarının tekrara düşmesi sonucu çalışma 16 kadın ile sınırlı tutulmuştur. Çalışmada katılımcılara gözlem yapma, dinleme, ses kaydı almak suretiyle kadınların deneyim ve beklentilerini tespit etmek amacıyla çeşitli sorular yöneltilmiştir. Elde edilen veriler ışığında içerik analizi yöntemi kullanılarak temalar oluşturulmuş ve toplanan veriler analiz edilmiştir.

Bu tez çalışması yukarıdaki amaç ve sınırlamalar neticesinde üç bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde modern kentin oluşumu, kent hakkı, sosyal adalet toplumsal cinsiyet kavramlarının analizi yapılmış, kadınların kent hakkı bağlamında kentlerdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramlarının teorik arka planı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde mekanın cinsiyeti feminist bir bakış açısı ile değerlendirilip, kadının kamusal alan ve özel alandaki konumu irdelenmiştir. Aynı zamanda kadınların kentlerde yaşadıkları sorunlar incelenmiştir. Üretime katılmada kadının durumu, kadınların kentsel hizmetlerden faydalanma durumu ve kadınların kentsel mekanlardaki güvenlik sorunları irdelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Bingöl ilindeki kadınların kentte karşı algı ve yaklaşımları, kentteki istihdam durumları ve ev içi emeklerinin değerlendirilmesi, kentteki sosyal yaşamları, kentteki eğitim ve sağlık imkanlarından faydalanma

durumu, kentteki ulaşım ve güvenlik sorunları neticesinde kentten beklentileri ve taleplerine dair görüşleri aktararak araştırmanın bulguları analiz edilerek çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT HAKKI, SOSYAL ADALET VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMLARI KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kentsel Mekanın Oluşumu

Mekan sözcüğünün insan zihninde oluşturduğu ilk çağrışım muhakkak ki coğrafi bir yer algısıdır. Mekanın coğrafi bir yer algısı oluşu, onun fiziksel boyutudur. Mekan kavramı süreç içerisinde yaşanan dönüşümler ile birlikte bir yaşam alanı olarak somutlaşmış ve toplumsal bir anlam kazanmıştır. Mekanın toplumsal boyutunu üretim tarzı ve üretim ilişkileri belirlemektedir. Bu bağlamda mekanın toplumsal boyutu aslında ekonomik belirleyicilerin tesiri altındadır. Mekanın üretim ilişkileri bağlamında coğrafik yansıması kent içerisinde kendini bulmuştur. Bu nedenledir ki mekan konusunda günümüzde yapılan tartışmalar genel olarak kent üzerinden ilerlemektedir.

Mekan olgusunun oluşmasında birbirleriyle ilişkili bir çok kavram etkili olmuştur. Bunlardan ilki; insanın beslenme ihtiyacını gidermek üzere yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte yapılan tarımdır. Bunu izleyen süreçte tarımsal ürünlerin takası için oluşturulan pazar, insanların sahip oldukları dini inanışlar ile kendilerini korumaya yönelik oluşturdukları savunma ihtiyacı ve bütün bunların sonucunda ticari etkinlikler kısaca ticaret kentsel mekanların oluşumunda belirleyici olmuştur. Kentsel mekanlara en çok hareketlilik ve hız kazandıran şey ise Sanayi Devrimi ve kapitalist üretim sistemidir. Kapitalizmin gelişimi kentsel mekanların da üretim tarzlarına göre şekillenmesine sebep olmuştur. (Tümtaş, 2012, s. 2).

Bütün bunlardan hareketle kentsel mekanları anlayabilmek mekânın uygun bir şekilde tanımlanmasından geçmektedir. Mekan konusunda çok fazla alanda çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır.

Göka'nın mekan tanımına göre; (2001, s. 8) mekan “yer” anlamında kullanılmakta, yaşanılan yer, çevre, kainat ve dünya anlamlarını içermektedir. Cevizci, (1999, s. 583), mekanı “*varolanların içinde yer aldığı, tüm sınırlı büyüklükleri içine alan uçsuz bucaksız büyüklük*” olarak tanımlar. Aynı zamanda mekan ona göre üç boyutludur ve eni, boyu derinliği olan hacimdir. Bu tanımları

mimarlık disiplininin etkisinde ekonomik ve toplumsal ilişkilerden bağımsız olarak yapmıştır.

Kentsel mekan; en temel anlamıyla kent içerisindeki bireylerden oluşan ve kentsel olayların gerçekleştiği mekanları kapsamaktadır. Bu mekanlar, eğlence ve spor alanları, sokaklar, yollar, iş merkezleri, hane içi alanlar, ulaşım araçları gibi alanları kapsamaktadır (Fenster, 2005). 1970’li yıllardan sonra artan Radikal kent kuramları toplumsal yapı ve süreçlerin mekan ile ilişkisini irdelemiş ve mekanın toplumsal olanla ilişkisini ortaya koyan Yeni-Marksistler olmuştur. Henri Lefebvre, David Harvey ve Manuel Castells gibi bu düşünürler mekanın toplumsal ve politik süreçlerden ayrı ve bağımsız düşünülemeyeceğini öne sürmüşlerdir. Mekanın toplumsallıkla diyalektik ilişkisini öneren bu kuramcılar sayesinde mekan bir nesne olarak görülmenin ötesine geçmiştir. Böylece mekanın toplumsal cinsiyet kavramı ile ilişkilendirilmesi gündeme gelmeye başlamıştır (Köse Akkırman, 2017, s. 25).

1.1.1. Henri Lefebvre’nin Kentsel Mekan Analizi

1960-1970 dönemlerinden sonraki dönemler mekânsal dönüş olarak tanımlanan ve sosyal teoride değişim ve dönüşümlerin içerisine girilen dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde mekan kavramının anlamı ile ilgili dönüşümler, tartışmaların ve kuramsal çalışmaların oluşmasına neden olmuştur. Bu dönem mekan kavramının kapitalist ilişkiler ile birlikte değerlendirilen bir kavrama dönüştüğü ve yeniden değerlendirildiği dönemdir. Özellikle Henri Lefebvre’nin bu konu ile ilgili çalışmaları döneme damga vurmuştur. Lefebvre “Kentsel Devrim” adlı çalışmasında toplumda yaşanan dönüşümleri tanımlamıştır. Aynı zamanda Lefebvre’nin 1974 yılında yayımladığı “Mekanın Üretimi” adlı eseri mekan tartışmalarına Marksist bir çerçeveden ışık tutmuştur. Bu çalışma mekan analizi konusunda çok kapsamlı bir mekan teorisi ortaya koymaktadır. Lefebvre’den sonraki dönemde ortaya çıkan mekan tartışmalarının hepsinde ondan bir kesit ve etki bulmak yadsınamaz bir gerçektir (Husik Ghulyan, 2017, s. 2). Lefebvre’ye göre bir sokak, kültür merkezleri ya da bir apartman dairesinin hepsi aslında bir mekandır (Köse Akkırman, 2017, s. 27). Lefebvre’ye göre mekanın üretilmesi ile anlatmak istediği şey yalnızca ekonomik olanın üretimi değil aynı zamanda şehir merkezleri, meydanlar, kurumlar

ya da bilgi üretmektir. Kısaca Lefebvre'nin mekan üretimi toplumu oluşturun her şeyin üretimidir (Kurtar, 2015, s. 353).

Henri Lefebvre'ye göre (2009, s. 185) mekan toplumsal üretimin bir sonucudur. Mekan ona göre her zaman politika ve ideoloji ile iç içedir. Mekan her zaman politiktir ve her zaman stratejiktir. Lefebvre'nin (2014, s. 76) kuramında iki tane unsur dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki sosyal teorideki tartışmalarda diğer kilit noktaya oranla daha az yer verilen mekan dönemselleştirmesidir. Kuramın bir diğer kilit noktası ise Lefebvre'nin önerdiği mekânsal üçlüdür. Lefebvre bu kuramdan "Mekanın Üretimi" kitabında söz etmiştir. Lefebvre mekan konusunda beş mekandan oluşan bir dönemselleştirmeden bahsetmektedir. Bu dönemselleştirmeyi yaparken üretim tarzları ve bu üretim tarzlarının hakim olduğu yerlerin tarihini ve kurumlarını da değerlendirmiştir. Lefebvre'nin dönemselleştirdiği beş mekan; mutlak mekan, kutsal mekan, tarihsel mekan, soyut mekan, çelişkili mekan ve diferansiyel mekandır. Lefebvre'ye göre (2014, s. 245) tarihin başlangıcı mutlak mekana dayanır. Mutlak mekanın kökenleri köylülerin, yarı göçebelerin ve göçebelerin yani tarımcı bir mekana dayanır. Mutlak mekanda toplumsal mekanın sınırlarını ve yükselmesini belirleyen şey köylüler ve göçebelere. Mutlak mekanın özelliği henüz doğayla bağlarını koparmamış doğallıktan besleniyor olmasıdır. Bu yüzdendir ki mutlak mekanda insan faaliyetleri bu mekanı dönüştürmeye çalışsa da bu mekan hiç bir zaman tasarlanan mekan olamamakta hep yaşanan mekan olarak kalmaktadır. Lefebvre'ye göre (2014, s. 247) mutlak mekan; mekan temsilinden ziyade temsil mekanıdır. Fakat mutlak mekanın bir kısmı yavaş yavaş dini iktidar tarafından işgal edilmeye başlanmıştır ve bir siyasal denetim aracı haline bürünmüştür. Ve bu durum mutlak mekanın giderek kutsal mekan olarak evrilmesine zemin hazırlamıştır. Lefebvre'nin kuramında kutsal mekan ve mutlak mekan kavramları arasında bir içiçelik olmasının ana sebebi de budur. Lefebvre'nin kitabında kutsal mekan için ayrı bir bölüm olmaması da bu düşünceyi perçinlemiştir. Fakat yine de Lefebvre'nin kuramında ve mekan dönemselleştirmesinde kutsal mekan ve mutlak mekan kavramları ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Kutsal mekanın varoluşu, feodalizme ve Asya tipi üretim tarzlarının olduğu ilk şehir devletlerinin kurulduğu döneme uzanmaktadır. Bu dönemde siyasal bir denetim varken aynı zamanda mekan doğa olarak da algılanmaktadır. Kutsal mekan dinsel olduğu kadar siyasal unsurlar da içermektedir (Lefebvre, 2014, s. 245-248). Önceden şehir, kentsel mekan kırsal

mekanla beraberlik içerisinde yaşırdı. Fakat şehir devletlerin ortaya çıkması ile birlikte sabit ve kendini ayrıcalıklı gören bir şehir devlet merkezi oluşmuştur. Lefebvre (2014, s. 77) kutsal mekanın sürekli genişlemesi ve kendini yeniden üretmesi ile birlikte kurmaca bir anlam kazandığını ifade eder. Yukarı Ortaçağ'da kutsal mekanın yerine dinsel ve siyasal mekanı laikleştiren bir mekan gelmeye başladı bu da tarihsel mekandır. Tarihsel mekan kutsal mekanı sürekli olarak parçalayıp dağıtarak ondan arta kalanlarla bir birikim mekanı tahsis ederler. Bunun temelinde yatan şey ise özel alan ile kamusal alan arasında bir ayrım ortaya çıkması ve özel mülkiyetin değişen niteliğidir (Lefebvre, 2014, s. 243). Tarihsel mekana geçiş ile birlikte feodalizme geçiş yapılmıştır. Üretim tarzı ve üretim şekilleri değişmiştir. Şehirler pazarlar halinde örgütlenmiştir, ticaret gelişmiş ve değişim değeri yaygınlık kazanmıştır. Küçük çaplı üreticiler bir araya gelip loncalar ve dernekler oluşturdular ve böylece kolektif emekçiler oluşmaya başlamıştır. Lefebvre'ye göre (2014, s. 273) 12. yy da doğan ve genişleyen bu mekan birikim mekanıdır 14. yy'a gelindiğinde kentsel mekanda köklü değişimler oluşmuştur. Kentin dışında olan tüccar sınıfı siyasi ve dini kentin yerini almıştır. Böylece ticaret kentsel mekanı büyük ölçüde etkisi altına almıştır. Mutlak mekanın parçalanması ve yerine tarihsel mekanın konumlanması sürecinde savaşlar birikimin daha da büyümesine sebep olmuştur. Bütün bu gelişmeler sonucunda şehir tarihsel mekanın öznesi durumuna gelmiştir. Şehirlerin etrafında gerçekleşen savaşlar şehirleri bir savaş alanı gibi gösterir. Fakat Lefebvre'ye göre (2014, s. 286) bütün bu çatışma ve savaşlara rağmen şehirler her zaman parlamaya devam etmiştir. Ulus devletlerin oluşmasıyla birlikte tarihsel mekan algısı soyut bir mekan algısına dönüşmüştür. Kentleşen mekan ve zaman yerini devletleşen mekan ve zamana bırakmıştır. Önceden kentler mekana ve zamana hakimken artık mekan ve zamana hakim olan devletler olmuştur. Kentsel mekan artık bir imge olarak devleti temsil eder hale gelmiştir. Bu noktada soyut mekan şiddet, çatışma ve savaşın ürünüdür. Kurucusu devlettir. Lefebvre'nin soyut mekan analizinde en çok vurgu yaptığı nokta siyasal boyutudur. Lefebvre'ye göre (2014, s. 326-330) siyasal iktidar mekanı, yeniden üretim yeri olarak yeniden üretir. Kapitalist ilişkilerin gelişmesiyle birlikte bu daha görünür bir hal almıştır. Kapitalizm gelişimini büyük bir mekana yayarak gerçekleştirebilmiştir. Sadece var olan mekanı ele geçirmekle kalmayan kapitalizm aynı zamanda kendi mekanını da üretmiştir. Lefebvre (2014, s. 353); çelişkiler

mekanı olarak bilinen soyut mekanın bir uzantısı olarak çelişkiler mekanından bahseder. Kapitalizmin son dönemlerine denk gelen çelişkili mekan soyut mekanın bütün özelliklerini barındırır ve fakat çelişkileri daha derinleştirmiştir.

Lefebvre'ye göre (2014, s. 67-68) mekan; üç unsurun diyalektik ilişkisi etrafında şekillenir. Bunlar algılanan, tasarlanan ve yaşanan unsurlardır. Ve bu unsurların mekansal kavramsallaştırması olarak mekansal pratik, mekan temsili ve temsili mekandan oluşan üçlü, Lefebvre'nin mekan dönemselleştirmesi ile birlikte mekan teorisinin temellerini oluşturur.

Lefebvre'ye göre bir toplumun mekansal pratiği kendi mekanını yaratır. Toplum bu mekanı ona hakim olarak ve aynı zamanda ona sahip çıkararak oluşturur. Mekansal pratik, binaları, çalışma yerlerini, özel yaşam ve boş vakit yerlerini birbirine bağlayan ağları ve yolları kapsar. Modern mekansal pratik banliyödeki bir toplu konutta oturan birinin gündelik hayatı ile tanımlanır. Mekansal pratikler; Lefebvre'ye göre algılanan mekanlardır. Çünkü mekansal pratikler mekanın doğrudan doğruya deneyimlenmesini sağlamaktadır.

Lefebvre'ye göre (2014, s. 68) mekan temsilleri yani tasarlanmış mekanlar; bir toplumda üretim tarzının içindeki egemen olan mekandır. Planlamacıların, şehircilerin, teknokratların ve toplumdaki sanatçıların mekanıdır. Mekan temsilleri aynı zamanda tasarlanan mekanlardır. Zihinsel olarak düşünölmüş, tasarlanmış, şekillendirilmiş soyutlama içeren mekanlardır.

Temsil mekanları, mekana eşlik eden imgeler ve sembollerle yaşanan mekanlardır. Oturanların ve kullananların mekanıdır. Bunun yanı sıra belki de onu tarif eden yazarların ve filozofların da mekanıdır.

1.1.2. David Harvey'in Kentsel Mekan Analizi

Harvey'e göre (2016, s.11); mekan varlık bilimsel yani ontolojik bir olgu değil, insanı hem biçimlendiren hemde insan tarafından biçimlendirilen toplumsal bir olgudur. Harvey'e göre mekânsal biçimler cansız nesneler değildir. Harvey'e göre toplumsal süreçler ve mekânsal biçimler zihnimizde birbiriyle ayrırmıştır fakat gerçekte böyle değildir. Harvey'in mekanın doğasına yönelik çıkış noktası da bu iki olgu arasındaki ayrımı onarmaya çalışmaktır. Harvey'e göre (2016, s. 15-19). Toplumsal süreçler ile mekânsal biçimlerin zihnimizde birbiriyle iç içe girmesinin nasıl canlandırılacağı insan pratiklerinin üstesinden gelmesi gereken bir sorundur.

Harvey'e göre kentsel olguları ve toplumu anlamının yolu uygun bir mekan tanımlamasından geçmektedir. Harvey'e göre mekan kendi başına mutlak, ilişkisel ya da görelî değildir mekan duruma göre bunlardan bir ve ya bir kaç olabilir. Mekan kavramının tanımı insan pratiklerinin mekan karşısındaki durumuna göre şekillenmektedir. Daha farklı bir ifade ile mekan ile ilgili felsefî sorulara felsefî yanıtlar yoktur. Mekanla ilgili soruların cevapları insan pratiklerinde saklıdır. Bu noktada Harvey mekan nedir sorusunun farklı insan pratikleri nasıl farklı mekan kavramsallaştırmaları oluşturuyor şeklinde değiştirmeyi uygun görmüştür. Buna örnek olarak da mülkiyet ilişkilerinin tekelleşen denetim içerisinde işleyebilen mutlak mekanlar oluşturmasını vermektedir.

Harvey'e göre (2016, s. 32-38) her toplumsal faaliyet biçimi kendi mekanını oluşturur. Harvey'e göre kentin mekânsal biçimini değerlendirebilmek için onun fiziksel boyutunun yanında yaratıcı anlamının da anlaşılması gerekmektedir. Harvey'e göre her kişi kendi sisteminde ördüğü mekânsal ilişkiler içerisinde yaşamaktadır.

Harvey'e göre; mekânsal biçimler toplumsal süreçleri içerir. Toplumsal süreçler ise mekânsaldır (Harvey, 2016, s. 10). Toplumsal süreçler ile mekânsal biçimleri birleştiren dört unsur Harvey'in teorisinin temelini oluşturmaktadır. Bu unsurlar; kuramın doğası, mekânın doğası, sosyal adaletin doğası, kentselliğin doğasıdır. Harvey'e göre mekân, insanı şekillendiren toplumsal bir boyuttur. Harvey kenti, toplumsal artık değer, iktisadi, toplumsal ve mekânsal örgütlenmeler arasındaki ilişkiler bağlamında ele almıştır (Harvey, 2016, s. 11-12). Harvey, Lefevbre'den etkilenmesine karşın onun mekâna yönelik birtakım görüşlerini tamamen reddetmiştir. Harvey, kenti bir devrim merkezi, baş kaldırılacak bir güç olarak nitelendirmiştir. Kent üretim, yeniden üretim ve tüketimi artıracak ve kolaylaştıracak bir ortam olarak oluşturulmuştur. Ekonomik bir sistem olan kapitalizm açısından kent, birikimin ve çelişkilerin hem buluşma hem ayrışma noktası olmuştur (Harvey, 2016, s. 11-15)

Harvey'in kent ile ilişkisi; onun kuramlara bakış açısından doğmuştur denilebilir. Harvey'e göre, kuramlar olmadan tutarlı, denetimli, rasyonel açıklamalar elde etmeyi beklemek olmaz. Ona göre, kuram olmadan kendi kimliğimizi bile ifade etmemiz mümkün değildir. Harvey 1970 lerin sloganının "*Bizi kuramlarımızdan*

tanımlıdır”, olduğunu söylemiştir. Harvey’in kent ile ilişkisinin başlangıç noktasını Marksizm ile buluşması olarak nitelendirmek yerinde bir tespit olacaktır. Çünkü Harvey’in Marksizmi coğrafi alanda uygulama konusu “Kent” ile olmuştur. Robert Park, modern zamanların büyük metropolitan kentlerini; bütün karmaşıklıkları ve yapaylıklarıyla insanların en büyük ve görkemli eserleri olarak tanımlamıştır. Kentleri uygarlığın atölyesi ve insanın doğal yaşam alanı görmektedir (Harvey, 2016, s. 180).

Harvey zaman ve mekân ilişkisinin sosyal sistemin kurucu unsuru olarak benimsenmesini, mekân kapsamında değerlendirmektedir. Ve ona göre bu bağlamda mekân kavramı coğrafyacılar tarafından bırakılmayacak kadar büyük öneme sahiptir. Marksistlerin amacı evrensel sınıf ilişkilerinden yola çıkarak, sınıf mücadelelerini, sermaye birikimini, coğrafi gelişmelerdeki eşitsizlik sonucu ortaya çıkan tuhaf semt bölünmelerini ve bu semtlerde yaşayan topluluklar ile ulusları tanımlamaktır (Harvey, 2015a, s.16-18). Harvey’in Marksistlerin kent üzerine kapitalist teorilerini açıklarken eleştirdiği noktalara değinmekte de fayda vardır. Harvey, Marks’ın mekân karşısında zamana öncelik verdiği tarihin üstünlüğünü esas alan bakış açısını çeşitli yönleriyle eleştirmiştir. Harvey Marx’ın mekân ve yerin önemini “The Urbanization of Capital” adlı kitabının ikinci bölümünde hakkını vererek temsil etmesinin, zaman vurgusunun mekânın önüne geçmesini telafi edemediğini vurgulamaktadır (Harvey, 2015a, s. 19).

Harvey kapitalizmi kent bağlamında incelemesinin sebebini, kentin mekansal kümelenmelerin, politik bilincin, sosyal ilişkilerin merkezi olması şeklinde açıklamaktadır. Harvey’e göre, kentleşmenin araştırılması, sermaye dolaşım süreçleri, emek gücü, üretimin mekansal organizasyonları ve sınıf ittifaklarıyla ilgilenmelidir. (Harvey, 2015a, s. 20-21).

1.1.3. Manuel Castells’in Kentsel Mekan Analizi

Radikal kent kuramcılarının biri olan Manuel Castells Marksizme kolektif tüketim kavramını ekleyerek pekiştirmeye çalışmıştır. Castells için kentler ilk olarak kolektif tüketim alanlarıdır (Castells, 2015). Castells’e göre kentsel mekan siyasi bir kontrole tabidir ve kentsel mekanlar meydanların, anıtların taşıyıcısı konumundadır (Şengül, 2001, s. 17). Castells; (2015, s. 225) mekanı incelerken ekonomik, politik ve kültürel unsurların birbirleriyle olan ilişkisi ve kombinasyonu sonucu ortaya çıkan

toplumsal pratikleri ele almıştır. Bu bağlamda mekanın kendi başına bir anlamı yoktur ancak toplumsal olarak üretilebilir. Bu inceleme Harvey'in mekanın doğasına yönelik ortaya koyduğu görüşle benzerlik gösterir.

Castells için kent toplumsal yapının mekandaki yansımasıdır. Castells'in mekan teorisi genel sosyal teorinin bir parçasıdır. Castells mekanın kültürel ve doğal analizinin yerine sosyal yapının analizini yapar (Castells, 1979, s. 10).

Castells'e göre (2015, s. 77) kentsel sistem içerisindeki en önemli bileşen ortak tüketimdir. Konut, eğitim, sağlık, kültür, ticaret, ulaşım gibi ortak tüketim araçları, bütün toplumsal grupların günlük yaşamlarının temelidir. Bu tüketim araçlarının örgütlenmesi sırasında ortaya çıkan zıtlıklar kentsel sorunları ortaya çıkarır. Bu çelişkiler muhakkak ki kapitalizmin sınırları içindedir. Kapitalizmde gelirler açısından ifade edilen geleneksel eşitsizlik, çalışma saatleri, sağlık eğitim ve kültürel hizmetleri kapsayan ortak erişilebilirlik, üretim ve tüketimin teknolojik olarak yoğunlaşması gibi faktörler bireylerin yaşam koşullarını birbirine bağlı hale getirmiştir. Bu ortak tüketim araçları kentin örgütlenmesinin esasen temelidir. Fakat bunların örgütlenmesinde oluşan karmaşıklık ve zıtlıklar daha da yoğunlaştıkça konu devletin rolüne gelmektedir. Halk kitleleri tarafından talep edilen ortak tüketim araçları kapitalist üretim için genellikle karsız alanlardır. Ve bu çelişki genellikle devletin ortak tüketim araçlarının üretimine tüketimine ve dağıtımına müdahale etmesiyle çözülmeye çalışır.

1.2. Modern Kentin Oluşumu: Kentleşme Süreçleri

Kentler tarih boyunca bütün topluluk ve toplumların ilgisini çekmiştir. Kentlerin insanların ilgisini çekmesinin sebebi kırsal ve kent ayrımı ile çok daha iyi anlaşılabilir. Kırsal ile kent arasında birçok fark bulunmaktadır. Toplumların ilgisini çeken kentlerin kendine has özellikleri bariz bir şekilde bu farkları belirlemektedir. Kent insanları bütün bu kendine has özellikleriyle kendisine çekmeyi başarmıştır. Kentlerin sahip olduğu kaynaklar zaman içerisinde kırsaldan kente göç hareketine neden olmuş ve adına kentleşme denilen kavram sıkça duyulmaya başlamıştır (Sam, 2018, s. 5).

Dünyanın dönüşümü üç evreden geçmiştir. Bunların ilki, tarımsal evredir. Tarımsal evre, tarımın, toprak sahibinin dönüşümünü ifade etmektedir. İkincisi, endüstriyel evredir ve bu evre de sanayileşme süreciyle birlikte teknolojinin

gelişmesi ve artık değerin ortaya çıkması söz konusudur. Üçüncü evre ise, kentsel evredir denilebilir. Bu evre de kentleşmeyle birlikte toplumun kent merkezlerinde yeniden örgütlenmesi gerçekleşmiştir.

Bu evreler birbirleriyle bağlantılı olsalar bile, kentlerin ortaya çıkması ve kentleşme süreçlerinde birkaç evre birbirinden ayrılır. Bu ayrılan evrelerden ilki, ilk ortaya çıkan kentsel mekanlarla ilgilidir. Bu konudaki yaklaşım, artı ürünün oluşması ile birlikte bu ürünün depolanması, korunması ve bunun içinde mekanlar oluşturulması, üretimden üretmeden ve çalışmadan pay alanların olması ile ilk kentlerin ortaya çıktığı yaklaşımdır. Bu görüş, ilk kentlerle birlikte ilk devletlerin de ortaya çıktığını savunur.

İlk taş devri döneminde (paleolitik) birkaç milyon yıl boyunca insanlar avcılık ve toplayıcılık yapmışlardır. Neolitik dönem ise, yerleşik hayata geçiş sürecindeki ikinci evre olarak kabul edilir. Neolitik dönem tarım dönemi olarak nitelendirilmiş olsa bile aslında bu dönem yukarıda anlatıldığı gibi artı ürünün ortaya çıkması, depolanması, artı üretimden, çalışmadan pay alanların olduğu yeni bir dönemi oluşturmuştur (Ertan, 2013, s.20-27). İnsanlar için yaşanabilirlik açısından en ideal yerlerin nereler olduğu neolitik dönemden çok önce de muhakkak ki bellidir. Buralar; ulaşımı kolay tepeler, suyu bitmeyen pınarlar, balıklar ve deniz hayvanları bakımından zengin nehirlerin olduğu yerlerdir (Mumford, 2013, s.20).

Mezolitik dönem neolitik döneme geçiş dönemini ifade etmiştir. Güvenilir ve bol gıdanın temin edilmesine ilişkin bulguları arkeologlar mezolitik çağda bulmuşlardır. Mezolitik çağda arazilerin ilk kez tarım için temizlenmesine rastlanmıştır. Köpeğin ortaya çıkması, hayvanların ehlileştirilmesi, tavuk, kaz gibi hayvanların ortaya çıkması bu dönemde gerçekleşmiştir. Meyve ağaçlarının büyümesi ve süreklilik göstermesi, o dönemde o bölgede meyve ağaçlarına yapılan bakımı işaret etmektedir (Mumford, 2013, s.22).

Neolitik dönemde hayvanların evcilleştirilmesiyle daha nitelikli tarımsal üretim ile birlikte, önceden ortalama insan ömrü 25 yıl iken 40-45 yıla çıkmıştır. Neolitik dönemde saban kullanılmaya başlanmış, evcil hayvanlardan yararlanılmaya başlanmış, yeni sulama teknikleri keşfedilmiştir. Neolitik dönemdeki en önemli gelişmelerden birisi de sulu tarım yapılmaya başlanmasıdır. Sulu tarımın ilk olarak

yapıldığı yerler Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan Mezapotamya bölgesi, Mısır'da Nil Havzası, Hindistan'da İndus Vadisidir. Neolitik dönemdeki bu gelişmeler ilk kentlerin oluşmasını sağlamıştır. Daha sonra yazının bulunmasıyla birlikte ilk ciddi uygarlıklar oluşmaya başlamıştır (Ertan, 2013, s. 20-27).

Mumford (2013), kentlerin tam anlamıyla oluşmadan önce neler olduğuna dair ancak tahminde bulunabileceğini söylemektedir. Kentler peleolitik ve neolitik çağ unsurlarının bir araya gelmesinin bir sonucudur. Tarım devrimi, tohum ıslahı, sulamanın bulunması kentlerin ortaya çıkmasına destek oldu.

Kentleşme sürecindeki bir diğer evre ise, eski Yunan Uygarlığı ve polistir. Eski Yunan Kent Devletleri olan Polis Yunan Uygarlığının en önemli rolünü üstlenmiştir. En bilindik antik Yunan Kentleri Atina ve Spartadır. Yunanlılar Akdeniz, Ege ve Karadeniz kıyısında birçok kent kurmuşlardır. Antik Yunan Demokrasisi bilinen ilk demokratik yönetim şeklidir. Aynı zamanda Antik Yunan; resim, heykel ve birçok görsel sanatta eşsiz ürünler oluşturmuş ve buda kentleşme sürecinde Antik Yunan'ın bir kent uygarlığı olmasını önemli kılmıştır (Ertan, 2013, s. 20-27).

Kentleşme sürecindeki bir diğer evrenin Roma İmparatoğrluğu, feodalizm dönemi ve Orta çağ dönemi olduğu söylenebilir. Roma değişik dönemlerde tam 1500 yıl yaşayarak en uzun yaşayan imparatorluklardan birisi olmuştur. Betonları kullanarak hamamlar, köprüler, tiyatrolar, su kanalları, yollar inşa ederek mimarlıkta ilerlemişlerdir. Roma dili olan Latince uzun süre bilim dili olarak kullanılmıştır. Orta çağın ilk 500 yılı karanlık dönem iken sonraki 500 yıl ticaretle uğraşan tüccarların olduğu hümanizmin esas alındığı bir dönemi yansıtmaktadır. Bu bin yıllık orta çağın sonu İstanbul'un 1453 yılındaki fethi ile sona ermiştir denilebilir. 14. Yüzyılda Rönesans ve Reform hareketleri ile Orta Çağ ve feodalizm çözülmeye başlamış, Yeni Çağ ortaya çıkmıştır. 15. Yüzyılda yeni bir sosyal sınıf olan burjuvazi güçlenmiş, bu dönem bir geçiş dönemi olarak değerlendirilmiştir. Burjuva kenti Rönesanstan Sanayi Devrimine kadar olan dönemi kapsamaktadır. Ve bu kentin ortaya çıkmasında yeni bir evredir (Ertan, 2013, s. 20-27).

20. ve 21. yüzyıllardaki kentleşme süreçleri ise, yeni bir evre olarak görülmektedir. Bu dönemde hâkim olan yeni kentleşme, kent planlaması gibi

düşünceler ve uygulamalar küreselleşmenin bir sonucudur. Kent ve kentleşme anlayışları değişmeye başlamış sağlıklı ve düzenli kentler oluşturmak için çaba gösterilmeye başlanmıştır. Ve bu kentlerde yaşamak da bir hak olarak görülmüştür (Ertan, 2013, s. 20-27).

Kentleşme aynı zamanda fabrikalarda, inşaatlarda çalışarak kendi üreten işçilerin değer ve artı değer yarattığı bir süreçtir. Harvey'e göre, kentin inşasında rol alarak kenti üreten işçilerin büyük kısmını inşaat işçileri oluşturmaktadır. Kent, sermaye emek arasındaki sınıf ilişkilerinin bir ürünüdür. Harvey'e göre, kentin üretilmesi ve yeniden üretime katkı sağlayan herkes kolektif bir hakka sahiptir. Aynı zamanda da kentleşmenin gelişimi üzerinde de söz söyleme hakkına da sahiptir. Harvey, kentte hak ve söz sahibi olmayı, kentleşme süreçlerinde kent üretimine katılmayla doğru orantılı olarak değerlendirmiştir (Ertan, 2013, s. 20-27).

Kentleşmeden doğan toplum kent toplumu olarak nitelendirilmektedir. Burada sözü edilen toplumun bir bütün olarak kentleşmesidir. Genellikle kent toplumu kavramı bize bir şehir devletini çağrıştırmaktadır. Fakat kent toplumunun tanımı bu anlam karmaşasına son vermektedir. Bu anlam karmaşası içerisindeki kentlerde üretim ilişkileri unutulmaktadır. Kent toplumu terimini Lefebvre, sanayileşmeden doğan toplum olarak nitelendirmektedir. Sosyoloji, ekonomi, coğrafya gibi birçok bilim içinde bulunduğu toplumu tanımlarken, sanayi sonrası toplum, tüketim toplumu gibi terimlerden bahsetmiştir. Sanayi sonrası toplumu yani sanayileşmeden doğan ve onu takip eden toplumu tanımlamak için "kent toplumu" kavramını kullanmıştır. (Lefebvre, 2017a, s. 7-8)

1.3.Kent Hakkı Kavramı

İnsanlık tarihinde ilk defa kent nüfusu kır nüfusunu aştığında, siyasal olayların merkezi olan kent daha fazla önem kazanmış ve "kent hakkı" kavramı kaçınılmaz şekilde gündeme gelmiştir. Kent hakkı kavramının perspektifine bakıldığında arka planında Marksist teorinin hâkim olduğu görülmektedir (Tonak, 2012, s. 1). Kent hakkı, bir sosyal adalet müdahalesi olarak, kentte var olan üretim süreçleri içerisinde kendini göstermiş bir kavram olarak tanımlanabilmektedir.

Geleneksel anlamda şehir olarak, modern yaşamdaki tabiri ile "kent" yüksek yapıların etkisi altındadır. Yüksek yapılar bizi içerisinde bulunan kentin ağından

çekip çıkarmaktadır. Yüksek bir binanın tepesine çıkıp bakıldığında bir an için bile olsa kentin karmaşasından kurtulup, dışarıdan kenti izliyormuş izlenimine kapılınmaktadır. Bu da insanlara kenti ele geçirmiş olmanın hazzını kısa süreli de olsa yaşatmış olur. Burada kent karmaşasının oluşturduğu kaos gibi bir durum karşımıza çıkmaktadır. Bu da kentte yaşayanların yaşadığı karmaşayı algılamaya çalışmakla kenti, kargaşadan uzak ele geçirilmiş bir bütün olarak değerlendirme arasındaki çatışma ve ikilikten kaynaklanan bir kaostur. Bu kaos insanları kent hakkında düşünmeye, kent konusunda hayal gücünü zorlamaya sevk etmektedir. David Harvey ve Henri Lefebvre gibi pek çok kent bilimcinin kent kavramına ilişkin olarak marksçı teoriye odaklanmasının sebebi de budur. Çünkü marksçı teori mimari tasarım, sokak kültürü, kent ekonomisi, kent politikaları, kapitalizmin kentleşme üzerindeki rolü gibi konularda azımsanmayacak güçte uğraş vermiştir. Harvey'e göre, sorun değişimin gerçekleşip gerçekleşmemesi değil, değişimin nasıl değiştiği ve değişirken neleri hedeflediğidir. Değişim olarak adlandırılan şey, Marx'ın kapitalizmi kentte bir değişim ve dönüşüm aracı olarak görmesinden doğmuştur (Harvey, 2015a, s. 13-16).

Ekonomik nedenlerden dolayı kent mekanlarında daha fazla insanın bir arada yaşaması kent mekanının inceleme alanı olarak önemini artırmıştır. Kent mekanı saniyeleşmenin başladığı modern bir yapıyı ifade etmektedir. Kentler ekonomik ve sosyal açıdan eşitsizliklerin ortaya çıktığı mekanlardır. Kent hakkı tartışmalarının temelinde kent mekanının kullanımı ile ilgili sınırlılıklar vardır. Kentlileşme kent mekanına katılımı ve kentin sunduğu olanaklardan faydalanabilmeyi kapsar. Kentler ekonomik örgütlenmelerin yanında sosyal ve kültürel bir yapıyı oluşturur. Ve böylece kentler ekonomik ve sosyal olarak kendi bireyini üretmektedir. Lefebvre'nin (2017a, s.8.) tanımıyla kent toplumu saniyeleşme sonucu doğan toplumdur. Lefebvre kent toplumu terimi yerine kent terimini kullanmıştır. Lefebvre'ye göre kentler yalnızca capitalist üretimin yapıldığı yerler değildir aynı zamanda mekanın kendisinin üretildiği yerlerdir. Fenster'e göre (2005, s. 219) kent hakkı; kenti kullanım ve kente katılım hakkıyla ilişkilendirilir. Kullanım hakkı halkın gündelik yaşamı içerisinde kentsel alandaki haklarını kapsar. Bunlar barınma, yaşama, çalışma, temsil gibi haklarını tam ve eksiksiz kullanmayı ifade eder. Katılma hakkı ise kentte

yaşayanların kentteki üretim süreçlerinde rol almasıdır. Buradan bakıldığı zaman kent hakkı kent hayatının içeriğini ve kalitesini etkilemektedir.

Kent hakkının tarihine bakıldığında, yeni bir kavram olmanın ötesinde olduğu anlaşılmaktadır. Kent hakkı kavramı ilk kez Fransız filozof Henri Lefebvre'nin “Le droit à la ville” (şehir hakkı) adlı kitabında karşımıza çıkmaktadır. Kitap kapitalist sistemin kentler üzerindeki olumsuz etkilerini açıklamış, kapitalist sistemin, kenti yalnızca sermaye birikiminin çıkarlarına hizmet eden bir metaya dönüştürdüğünü ifade etmiştir (Sugranyes ve Mathivet, 2010, s. 21). Lefebvre kent hakkını geleceğe yönelik ütöpik bir kent tasavvuru ile felsefik bir boyutta tanımlamıştır. Bu sebeple kent hakkı kavramının hem tartışılacak pek çok yönü hem de açıklığa kavuşturulması gereken pek çok noktası olduğu söylenebilir (Baysal, 2011, s. 38).

Lefebvre şehir hakkı kavramını açıklarken, geleneksel şehre geri dönüş ya da şehre basit bir ziyaret olarak açıklanamayacağı vurgusunu yapar. Lefebvre şehir hakkını, yenilenmiş ve dönüşmüş bir kentsel yaşam hakkı olarak değerlendirmiştir (Lefebvre, 2017b, s. 132).

Globalleşen dünyada neoliberalizm birçok etkiye sebep olmuştur. Neoliberalizmin etkisiyle Endüstriyel ve ticari alanlar baskın hale gelmiş, kentler ticari merkezler olarak kullanılmaya başlanmış, kentsel alanlar özelleştirilmiştir. Henri Lefebvre; neoliberalizmin kentler üzerine olan bu etkilerini yok etmek amacıyla siyasi bir içerik olan” kent hakkını” önermiştir. Lefebvre, kent hakkı kavramıyla kenti restore etme kavramını özdeşleştirmiş, kenti herkes için yaşam kalitesi yüksek alanlara dönüştürmeyi benimsemiştir. Lefebvre kenti, herkes için kolektif bir yaşam alanında buluşturmak için inşaa etme düşüncesinden yola çıkmıştır. Bu kolektif yaşam alanının inşaa edilmesi, kentin politik ve kültürel bir yapı üzerine kurulması ile mümkün olacaktır. Kent dayanışmanın ve çatışmanın ikisini birden içerisinde barındıran mekandır. Kent hakkı, insanların onurlu bir şekilde yaşadığı, emek, sağlık, eğitim gibi her türlü kaynağın eşit olarak dağıtıldığı, bir şehir kurma idesini belirtmektedir. Kent hakkı insani ihtiyaçları karşılayan şehirler kurma hakkıdır. Sosyal, kültürel ve ekonomik temelli bir insan hakları çerçevesi oluşturmak kent hakkının görevidir. Kent hakkının amacı; kenti tüm

sakinleri için geri kazanma hedefine ulaşmaktır. Bunu yaparken vatandaşlık ve kamusal alan aracılığıyla kapsamlı bir insan hakları perspektifi oluşturmaktadır. Kent hakkı var olan insan haklarına ek bir hak değil, halihazırda var olan hakları uygulama hakkıdır (Sugranyes ve Mathivet, 2010, s. 22).

Neo-liberal politikaların etkisiyle dünya üzerindeki pek çok kent ekonominin gereksinimleri doğrultusunda değişiklik göstermeye başlamıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte sermayesi yüksek teknolojik ürünler, yeni iş kolları ve istihdam biçimleri, yeni yönetim kuruluşlarının kurulması ve bunun gibi sebepler neticesinde dünyadaki büyük kentler birbirleriyle bir rekabet ve yarış ortamı içerisine girmişlerdir. Kentler bir taraftan yüksek teknolojik iş gereksinimlerini karşılamaya çalışırken diğer taraftan yüksek ücretli çalışanları tüketim ihtiyaçları için kentsel mekanlar oluşturma yarışındadırlar. Bu doğrultuda; marka kent, kentin pazarlanması, girişimci kent gibi kavramların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Bu pazarlama mantığı çerçevesinde kentteki doğal alanlar, mahalleler, kamusal mekanlar bile bir alışveriş nesnesi durumuna düşmüştür. Kentlerin dönüşüm projeleri, kentteki tarihi mekanların restore edilmesi, çöküntü olarak ilan edilen alanlarda yeni ve lüks yapıların inşaa edilmesi, bunların yanında festivaller, spor müsabakaları gibi ekonomik getirisi yüksek etkinlikler düzenlenmesi kentteki her alanın bir pazar değeri olarak görülmesine örnek teşkil etmektedir. Dönüşüm projeleri esnasında kamusal alanların özelleştirilmesi ve genel kullanıma kapatılması da sıkça rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentin bir tarafı uluslararası üst düzey yöneticilerin olduğu kesimi barındırırken, diğer tarafı yeni ekonomik sistem tarafından dışlanan bir nitelik kazanmakta ve iki uç kent yapılanmasına sebep olmaktadır. Bu da içinde yaşayanların bir araya gelme olasılığını imkânsız kılan parçalanmış bir kent tasavvurunu gözler önüne sermektedir. Kentin üzerindeki bu parçalanmışlık kentteki kaynaklara ulaşmada da eşitsizliklerin olmasına sebebiyet vermektedir. Bir tarafta kentin değişim ve dönüşümünde söz sahibi olan ve kentin bütün olanaklarından faydalanan kesim varken diğer tarafta bu değişim ve dönüşüm sonucu evlerini, iş yerlerini, sosyal güvence ve haklarını terketmek zorunda olan yoksullar bulunmaktadır. İşte bu mekânsal bölünme ve toplumsal kutuplaşma, karşımıza kent hakkı kavramını çıkarmaktadır (Sadri, 2013, s. 1-3).

Lefebvre kent hakkı kavramını kapitalist ekonomik sistem üzerinden açıklamış, kapitalist sistemin kent üzerine yaptığı olumsuz etkileri incelemiştir. Lefebvre, kapitalist sistemin kenti metaya dönüştürdüğünü öne sürmüştür. Ona göre, kentsel mekân kapitalist bir toplumda, sermaye ve devlet tarafından şekillendirilmektedir. Oysa kent, kentte yaşayan kenttaşlar tarafından biçimlendirilmelidir. Lefebvre, kent ile ilgili olarak “kullanım değeri” ve “değişim değeri” kavramlarından söz etmiştir. Lefebvre, mekânı sermayenin ve devletin biçimlendirdiğini öne sürmektedir. Kullanım değeri fiziki çevreyle, hammaddeyle, insanların gereksinimleriyle ilgilidir. Değişim değeri ise, kapitalist üretim biçiminin pazara sunmak için ürettiği ürünlerin değeridir. Kentsel yaşamda değişim değerinin esas alınması durumunda kentsel haklara zarar gelebilmektedir. Lefebvre’ye göre, kapitalist kent, tüketimin bürokratik kentidir. Buradan yola çıkılırsa, son yıllarda da oldukça fazla kullanılan tüketim toplumu kavramı insanlara göz kırpmaktadır. Lefebvre, kent hakkı kavramını tekil bir kavram olarak kullanmaktadır. Fakat bu tekilliğin içinde temel insan haklarının ve özgürlüklerinin de çoğulluğu vardır (Keleş ve Mengi, 2017, s. 24-26). Lefebvre kent hakkını “kentsel mekân” kavramı üzerinden tanımlamıştır. Mekan kavramını ise “algılanan mekan”, “tasarlanan mekân” ve “yaşanan mekân” olarak analiz etmiştir. Algılanan mekân olarak gündelik yaşamın nesnel ve somut mekanını nitelendirirken, tasarlanan mekânı zihnimizde uyanan mekân veya bir başka deyişle mimarların, coğrafyacılara planladığı mekân olarak nitelendirmiştir. Yaşanan mekân kavramıyla ise, birinci ve ikinci mekân tasavvurlarının karmaşık bir sentezini kastetmektedir (Baysal, 2011, s. 39).

Lefebvre kent hakkı kavramını iki açıdan anlamlandırmıştır. Ona göre kent hakkı katılım hakkı ve işgal (Temellük) hakkı ile ilişkilendirilmektedir. Lefebvre’nin kent arayışı ütöpik bir yapıya sahiptir. Kentsel mekanın üretimi yalnızca mekanın üretilmesi değil bu üretim sürecindeki sosyal ilişkileri de kapsamaktadır. Bu bağlamda mekanın üretiminde kenttekilerin katılımı esastır. Çünkü Lefebvre’ye göre kent herkesin kendi yaratıcılık düzeyine göre tasavvur edilebilmektedir. Ona göre kentte yaşayanlar yaratıcılıklarını kullanarak yeni ütopyalar üretebilmelidir (Kaplan, 2016, s. 7-8). Lefebvre’ye göre kent hakkı; kentte yaşayan insanların, kenti bir yaşam ve barınma hakkı olmaktan çıkararak, kentin kendisini alınıp satılan bir mal bir meta haline dönüştürenlere karşı mücadele vermektir.

Lefebvre'ye göre; geleneksel şehri ölüren şey durmak bilmeyen hızlı kapitalist üretim şeklidir. Kentsel büyüme, biriken sermayeyi yatırıma dönüştürme çabasıyla kaynaklanmaktadır. Lefebvre'ye göre, bu bitmek tükenmek bilmeyen ve giderek artan şekilde büyüyen huzursuzluk verici kentleşmenin içinden sıyrılıp, yeni bir şehir hayal etmek ve bu hayali gerçekleştirmeye çalışmak insanların görevidir. Lefebvre'nin şehir hakkı bağlamında oluşturduğu devrimci hareket teorisine göre; şehrin geleneksel yapısı tahrip edilmiştir ve yeni bir şehir hayal ve inşaa etmek bir araya gelişle mümkün olacaktır. Bu bir araya geliş merkezi bir arayışı içermektedir. Amacı ise, geleneksel merkeziliği tahrip edilmiş olan şehri yeniden kazanmaktır. Bu; var olan düzene bir başkaldırı, bir talep ve haykırış eylemidir (Harvey, 2015b, s. 36-39). Lefebvre'den sonra Manuel Castells gibi şehir sosyolojisi alanında çalışmalar yapanlar olmuş ve şehir hakkı kavramını çok daha fazla gündemde tutmaya çalışmışlardır (Harvey, 2015b, s. 34).

David Harvey ise, kent hakkı kavramını kapitalist üretim ilişkileri bağlamında incelemiş Lefebvre'in görüşlerine katkıda bulunmuştur. Harvey, kent hakkı kavramını "kolektif hak" olarak nitelendirmiştir. Harvey'e göre kent hakkı, kentte var olan kaynaklara ulaşabilmek, ulaşılan kaynakları kullanabilmek aynı zamanda var olanı değiştirebilmektir (Keleş ve Mengi, 2017, s. 24-26).

Kent hakkı kavramını tanımlamak, taleplerdeki farklılıklara, inanılan değerlere dayanmaktadır. Bu kavramın tanımı üzerinde düşünmek hangi kesimlerce nasıl kullanıldığının tartışılmasına bağlıdır. Harvey'inde değindiği gibi kent hakkının tanımlanması ile hayata geçirilmesi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Harvey, "Kent Hakkı" başlığıyla 2008 yılında New Left Review'da yayınlanan makalesinde kent hakkı'nı, insan haklarından en fazla ihmal edilmiş hak olarak belirtmiştir. Harvey, kent hakkının insanların sahip olduğu kolektif bir hak olmaktan daha ötesi olduğunu vurgulamıştır. Harvey'e göre, kent hakkı insanların kentte var olan kaynaklara ulaşım hakkından çok daha fazlasını ifade etmektedir. Kent hakkı insanların kenti istedikleri şekilde değiştirme ve dönüştürme hakkıdır. Kenti yeniden yaratma hakkıdır. Kenti yeniden yaratmak ise, kentleşme süreçleri içerisinde insanların bireysellikten daha çok kolektif şekilde kullandıkları bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda kent hakkı kavramını anlamak kapitalizm ve kentleşme süreçlerinin çözümlenmesine bağlıdır. Kısaca kent hakkı kavramı kentin

değiştirilmesi, dönüştürülmesi üzerinde devrimci taleplerin ifadesidir denilebilir (Tonak, 2012, s. 12-15). Kent sermaye birikiminin bir mecrası olmanın yanında aynı zamanda sermayenin gerçekleştirilmesi içinde bir mecradır. Kenti kurmak en az bir fabrikadaki ıvır zıvırları kurmak kadar önemlidir. Bugün iş gücü sürekli dolaşım halindedir. İşçi sınıfı nerede sorusunun cevabı olarak işçi sınıfını kentsel yaşamı üreten ve yeniden üreten bütün insanlar olarak nitelendirilmektedir. Kent hakkı üzerinde konuşmanın avantajı mevcut olandan başka bir şey yapmak üzerine konuşmaktır. Yani ütopyalar üzerinden bir kent planlaması yapmaktır. Kenti sermaye oluşturur ve onu kendi imgesi haline getirir. Kent hakkını en temel insan haklarından biri olarak konumlandırmanın sebebi, nasıl bir insan olmak istenmesinin nasıl bir kentte yaşamak istenmesiyle ilintili olmasından kaynaklanmasıdır. Çünkü aslında var olan kapitalist insan modelinden Harvey'e göre pekte hoşlanıldığı söylenememektedir. Kent hakkının birçok mücadele için yararlı olmasının sebebi insanların kendisini politik olarak ifade etmesini sağlamaktır (Harvey, "vd", 2016, s. 150-154).

Kent hakkı ve kentli hakları kavramı birbirleriyle farklıymış gibi görünseler de yakın ilişki içerisindeyler. Kentbilimciler tarafından genellikle tekil bir kavram olarak kullanılan kent hakkı kavramı kendi içerisinde birçok çoğulluk barındırmaktadır. Çünkü kenttaşların kentlerinde sahip oldukları pek çok sayıda hak vardır. Dolayısıyla tekilik içinde bir çoğulluktan bahsedilebilir. Kent hakkı, kent ve kentsel mekân, birey, toplum, üretim ilişkileri ve devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen bir kavram olmakla birlikte, ayrı ayrı her bir kavramın neleri kastettiği de önemlidir. Kentli hakkı kavramı kentin bireyler tarafından tanımlanmasını ifade etmektedir. Oysa burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Kentin, kentte yaşayanlardan ayrı bir kimliğinin de bulunduğu bir gerçektir. Kent, kentte yaşayanlardan ayrı olarak haklara sahiptir. Fakat kent, yapay çevre içerisinde insanın tam merkezde bulunduğu, ekonomik, kültürel, toplumsal ilişkiler ile biçimlenmektedir. Bu nedenle kavramsal açıdan kentli hakkı kavramı yerine kentsel hak kavramını kullanmak daha doğru olmaktadır. Bu değerlendirme kent kavramının felsefe bilimi ile ilişkisinden doğan bir değerlendirme olabilir. Bu bağlamda kentsel hak kavramını kullanmak insan merkezci yaklaşıma daha uygun düşerken, çevre merkezci yaklaşım çerçevesinde kent hakkı kavramını kullanmak daha doğru

olabilmektedir.

Kentte yaşayan herkes kentli olarak nitelendirilebilir mi? Kent ve hak kavramlarının arasındaki ilişki değerlendirilirken, kentte yaşayan veya kentli gibi kavramlar değil herkes ve birey gibi kavramlar kullanılmıştır. Temel hak ve özgürlüklerden faydalanabilecek kişilerin herkes, bireyler, yurttaşlar gibi değerlendirmelere tabi olduğu görünmektedir.

Avrupa konseyi kent ve hak ilişkisi bağlamında, Avrupa Kentsel Şartı ve Kentli Hakları Bildirisinde “kentsel hak” kavramını kullanırken; Yeni Bir Kent İçin Manifesto’da ise, “kentli hakkı” kavramını kullanmıştır (Keleş ve Mengi, 2017, s. 26-28). Kentli hakları, haklar sınıflandırılmasında; hem kişisel ve siyasal hakları kapsayan birinci kuşak haklar içerisinde, hem ekonomik, toplumsal ve kültürel hakları kapsayan ikinci kuşak haklar içerisinde, hemde dayanışma hakları olan üçüncü kuşak haklar içerisinde yer almaktadır. Kişinin temel hak ve özgürlüklerini esas alan birinci kuşak haklar, kentsel mekânda yaşayanların yaşadıkları mekânı kullanabilmek, değiştirebilmek ve koruyabilmek için önem taşımaktadır. Konut dokunulmazlığı, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü, mülkiyet hakkı, hak arama özgürlüğü gibi haklar kentsel hakların kullanılması için mutlaka gereklidir. Siyasal haklardan, seçme ve seçilme hakkı, siyasal partiye girme ve siyasal parti kurma hakkı, dilekçe hakkı, vergi ödevi gibi haklar da kentsel hakların kullanılmasında çok önemlidir. Buradan hareketle kentli haklarının insanın temel hak ve özgürlüklerinin bir parçası olduğu unutulmamalıdır. 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 25. maddesinde sayılan hakların kentli haklarının da içerisinde yer aldığı görülmektedir. Ekonomik ve toplumsal hakları esas alan ikinci kuşak haklar, gençliğin korunması hakkı, toplumsal güvenlik hakkı, ailenin korunması hakkı, eğitim ve öğretim hakkı gibi haklar da kentsel hakların gerçekleştirilmesinde önemlidir (Keleş ve Mengi, 2017, s. 29-30).

Kentsel haklar, dayanışma haklarına çok daha yakın görülmektedir. Kent hakları devlete karşı belirlenir ve devlet tarafından gerçekleştirilir. Kent hakkını kentte yaşayan insanlar yani kentliler de birbirlerine karşı ileri sürebilmektedirler. Bunun sebebi kentsel haklarda dayanışma ve iş birliğinin esas olmasıdır. Eğer haktan söz ediliyorsa ödev ve sorumluluklardan da söz etmek gerekmektedir. Kalkınma

hakkı, su hakkı, çevre hakkı, barış hakkı gibi haklar kentsel haklara örnek verilebilir. Sürdürülebilirlik ilkesi gereğince kentsel hakların dayanışma hakları ile olan yakınlığı bağlamında, bu hakların gelecek nesillere de aktarılabilmesi için güvence altına alınması gerekmektedir. Avrupa konseyince kabul edilen Yeni Bir Kentlilik için Manifesto adlı belgede, kentlerin sahip olduğu değerler üzerinde gelecek kuşakların da hakkı olduğu belirtilmiştir. Kent hakkı veya kentsel hak olarak tanımlanan hakların nasıl bir hak olduğundan daha çok kullanıcılarının kimler olduğu, bu hakların kimler tarafından kimlere karşı öne sürülebileceği de üzerinde yoğunlaşılması gereken bir konudur. Kentsel hakların konusu, kent içerisinde yaşayan kentlinin yaşadığı çevre ve içindekilerle insan onuruna yakışır bir biçimde yaşamasını sağlamaktır. Kent hakkının kullanıcıları, kentliler, kentte yaşayanlar, sivil toplum kuruluşları ve gelecek kuşaklardır. Kent haklarının sorumluları ise, kentliler ve kentte yaşayanlardan öte devlet ve kent yönetimleridir. Kent hakları geniş bir perspektife sahiptir. Toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal çevreye de ilişkin hakları da içine alan uluslararası alanda da tanınan haklardır. Buradan hareketle kent haklarının sadece kentleri ve kentlileri kapsayan dar bir alana sahip olmanın ötesinde uluslararası boyutlarının da olduğu söylenebilir (Keleş ve Mengi, 2017, s. 30-34).

Kent olarak tanımlanan mekanlarda, kentlilerin huzur ve barış ortamında insan onuruna yakışır şekilde yaşamasını sağlamak amacıyla uluslararası alanlarda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Birleşmiş Milletler'in 1979'da Vancouver'da, 1996'da İstanbul'da ve 2016'da Quito'da yapılan HABİTAT toplantılarında kentleşme ve çevre sorunları ele alınmıştır ve çözüm yolları aranmıştır. HABİTAT adı altında üç toplantı düzenlenmiştir. Düzenlenen üç toplantının da ortak bir sonucu vardır. Bu da üretimde, tüketimde, dağıtımda ve kentlerde sürdürülebilirlik ilkesinin esas alınmasıdır. Sürdürülebilirlik ve kentsel yaşam kalitesi kentsel hakların en önemli dayanaklarını oluşturmaktadır. Uluslararası alanda yapılan çalışmaların bir diğeri ise, 1992 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı'dır. Avrupa Kentsel Şartı kent yönetimlerine ve yerel yönetimlere kentli hakları için atacakları adımlar konusunda önemli ilkeler getirmiştir. Avrupa Kentsel Şartı, kentliler için kirlilikten uzak, çarpık kentleşmeden uzak, insan onuruna yaraşır şekilde konut edinme hakkı, sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı gibi hakları benimsemiştir (Keleş ve Mengi, 2017, s. 30-34).

Avrupa Kentsel Şartı, 2008 yılında yeniden düzenlenmiş ve yeni ilkeler eklenmiştir. Yeni Bir Kentlilik için Manifesto adlı belge de kentli haklarını dolaylı yoldan ilgilendiren ilkeler yer almıştır. Bu ilkelerden ilki, kenttaşları yurttaş sayan bir anlayışı kapsamaktadır. Diğer ilkeler, kentlerin uyumlu birimler olarak planlanması anlayışı, kentlerin sürekli ve sürdürülebilir olarak gelişmesi anlayışı, kentlerin bilgi temeline dayanması yaklaşımıdır. Kenttaşların yurttaş olarak kabul edilmesi ilkesi, yerel demokrasi ve katılım ile ilgilidir. Burada göçmenlerinde kent katılımında oy kullanabilmeleri ve yönetime katılabilmelerine dikkat çekilmiştir. Diğer bir ilke olan kentlerin sürdürülebilirlik ilkesine göre düzenlenmesi ise, kentlerde oluşan bunalımlar, çevre sorunları, biyolojik çeşitliliğin azalması, toprak kalitesinin bozulması, zaten kıt olan kaynakların giderek daha da azalması ve tüm bunların sonucunda yaşam kalitesinin azalmasını önleyerek gelecek nesillere kullanılabilir ve yaşanılabilir bir çevre bırakmayı amaçlamaktır. Manifesto'nun bu ilkesi, sürdürülebilir kentler olarak eko kentleri, akıllı kentleri ve kompakt kentleri önermektedir. Diğer bir ilke ise, kentlerin uyumlu bir şekilde planlanması ilkesidir. Uyumlu kentleşme kavramı, ilk olarak HABİTAT 2 toplantısında gündeme gelmiştir. Uyumlu kentleşme, çarpık kentleşmenin özelliklerinin tam tersi olan özellikleri taşıyan bir kentleşme modelidir. Manifesto'da uyumlu kentleşme kavramı kullanılarak kentli haklarına genel bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Manifesto'da bilgi temeline dayalı kentler öngörülmüş ve bu kentler de bilgiye, eğitime, araştırmaya, kültür ve sanata öncelik tanınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu ilkelerden yola çıkarak Manifesto'nun genel içeriğinin kentsel politikaların temel amacının toplumsal ve mekansal uyumun sağlanması olduğu açıkça görülmektedir (Keleş ve Mengi, 2017, s. 36-40).

1.4. Kent Hakkı ve Sosyal Adalet Kavramı

Adalet kavramının tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Adalet kavramı farklı dillerde farklı kullanım şekilleriyle ortaya çıkmaktadır. Yunancada; dikaisyne, Latince; justica, Arapça'da; adale, Fransızca ve İngilizce de; justice gibi ifadelendirilmektedir. Adalet, herkese hak ettiğini verme anlamını taşımaktadır. Aynı zamanda hakka uygun hareket etmek, eşit olmak, davranışlarda ve hükümlerde doğru olmak anlamlarını da taşımaktadır. Adalet doğru olmak, doğruluğun özü olmak

demektir (Yıldırım, 2014, s.159). Tarihte dönemden döneme farklılık gösteren çeşitli adalet yansımaları ile karşı karşıya kalınmıştır. Eski Yunan'da Platon, Devlet eserinde bu konuyu ele almıştır. Aristo ise, adalet kavramını hak etme, layık olma kavramlarıyla ele almış ve adalet kavramını dostluk anlayışı üzerine temellendirmiştir. Orta çağ'da adaleti değerlendirme de ihtiyaçlar ilk kez ön plana çıkmıştır. Modern dönem ise, daha önceki adalet anlayışlarından beslenerek ortaya çıkan sosyal adalet düşüncesi üzerine yoğunlaşmıştır. Sosyal adalet kavramı da kendi içerisinde farklılıklar göstermektedir. Bir yaklaşıma göre layık olma ve hak etme üzerinden tanımlanırken diğer bir yaklaşıma göre ise, ihtiyaçlar ve eşitlikler üzerinden tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2014). Bu çalışmada sosyal adalet kavramı ihtiyaçlar ve eşitlikler üzerinden değerlendirilecektir. Genel kabul görmüş bir sosyal adalet ilkesi olmamasına karşın sosyal adalet kavramının temeli Aristo'nun Etik'inden beri sosyal felsefenin temelini oluşturmuştur. Hume ve Rousseau tarafından oluşturulan toplumsal sözleşme ve Bentham ve Mill tarafından oluşturulan yararcılığın türevleri sosyal felsefe içerisindeki sosyal adalet ilkelerinin bir yansımasıdır.

Kentler farklı kültürlerin karşılaşma alanları olarak insanlara bir çok olanak, fırsat ve imkan sunmaktadır. Sahip olduğu imkan, olanak ve hizmetler sayesinde kentler artık cazibe merkezleri haline gelmekte insanları kendisine çekmektedir. Cazibe mekanları haline gelen kentlerde insanlar daha özgür olanaklara sahip olmuşlar ve toplumsal kontrolü daha az hissetmişlerdir. Kentler bireylerin memnuniyet duydukları ve kendi hedefleri ve istekleri doğrultusunda yaşamlarını devam ettirdikleri mekanlar haline gelmiştir. Dünya'da ve Türkiye'de artan kentsel nüfus, istihdam ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca sağlık, eğitim ve barınma gibi pek çok alanda artan ihtiyaçları karşılamaya yönelik yeni girişimler ve düzenlemelere gereksinim duyulmaya başlanmıştır. Bu aşamada kentler de oluşan nüfus artışı ile birlikte sosyal destek eksiklikleri de ortaya çıkmıştır. Bu ve bunun gibi pek çok sorun ve ihtiyaç kentte yaşayan insanlar için kentsel hizmetlerin adil dağıtılması düşüncesine zemin hazırlamıştır. Adalet kavramı kent kavramı ile de iç içedir. Adalet kavramını açıklamak ve değerlendirmek için kent her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki genel bir adalet kuramının geliştirilmesi, Eski Yunan Kent-Devleti oluşumuna kadar uzanmaktadır.

Platon Devlet adlı eserinde adil bir kentin tasvirini yapmaktadır. Platon burada Sokrates'in ağzından adaleti bireyler için ahlaki bir rehber olarak tanımlamıştır. Sokrates'in tanımladığı adil kent modelinde, adalet için; kenttaşların oluşturduğu kentlerin, bu kent sakinlerinin ortaklaşa eylemlerine dayandığı bir anlayış hakimdir. Adalet üzerine ortaya konulan ilk düşünceler, kent temelli haklar ve yurttaşların kent katılımında aktif olarak yer aldığı bir model üzerinden şekillenmiştir. (Yıldırım, 2014, s. 163-164).

Sosyal adalet geniş anlamıyla ifade etmek gerekirse; toplum ile toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkiyi düzenlemeyi amaçlayan bir araçtır. Toplum bir bütün ve bu bütünün parçası olan bireyler çeşitli hak ve görevlere sahiptir. Sosyal adalet bu hak ve görevlerin ne olduğunu tespit etmek ile yükümlüdür (Gürkan, 2001, s. 115-124). Bell (2007, s. 4)'e göre sosyal adaletin amacı toplum içerisindeki her bir birey için eşit katılımı ve bireylerin ihtiyaçlarının eşit ölçüde karşılanmasını sağlamaktır. Sosyal adalet tamda bu nedenle her birey için aynı ölçüde değer görmek ve ciddiye alınma hususlarını önemsemektedir (Rosner ve Salazar, 2003, s. 64-76).

Sosyal adalet kavramının kent bilimcileri ve kuramcıları tarafından ele alınış biçimleri farklı kentsel mekanlardaki üretim ve tüketim biçimleri, kentsel planlama, kentsel tasarım, kentsel hizmetlere ulaşmada eşitlik gibi alanlardır. Harvey sosyal adalet ve şehir kitabında sosyal adaletin kent ile birlikte anılmasının geç tarihlerde olduğunu ifade etmiştir. Sosyal adalet kavramı, toplumsal iş birliği ihtiyacından doğan bir kavram olmasına karşın Harvey sosyal adaleti içerisinde "iyi toplum" görüşünün koyulabileceği bir kavram olmadığına dikkat çekmiş, sosyal adalet kavramını kısıtlı bir kavram olarak nitelendirmiştir. Sosyal adalet ilkesi aslında ortak iş yapma sürecinin sonundaki yararın dağıtımının nasıl yapılacağı ve sorumlulukların nasıl paylaşılacağı ile ilgilenmektedir. Sosyal adalet kaynakların dağıtım sürecinde eşitlik yerine ihtiyaçları göz önünde alan bir kavram olsada; yoksul, yaşlı, engelli, evsiz, mülteci veya bir çok nedenle üretime katılamamış olan kadınlar gibi dezavantajlı grupların üretime katılmadığı için kaynakların dağıtılma sürecinde yer almamaları insan hakları ve adalet ilkeleriyle çelişmektedir (Gencer, 2022, s. 36).

Lefebvre'ye göre (2014); mekanı değiştirmek sosyal ilişkileri değiştirmek ile paraleldir. Bu bağlamda kent hakkı, sosyal adalet ile ilişkili bir biçimde değerlendirilmektedir. Harvey (2015b) artığın üretim ve kullanım süreci içerisinde

denetim ve yönetime demokratik bir ortamda herkesin katılması gerektiğini ifade etmiştir. Kent hakkı ve sosyal adalet ilişkisi, kentlerin kentte yaşayan herkese uygun bir şekilde tasarlanmamasından yola çıkararak kent planlama vurgusunda dikkat çekmektedir. Harvey sosyal adalet ve şehir kitabında (2016) adil bir kentin kapitalist kentsel düzen ve ekonomi ile mümkün olmayacağını, sadece Marksist oluşumlarla mümkün olabileceğini söylemiştir.

Adil bir kent inşasını anlayabilmenin ve mekânda adaletin sağlanabilmesinin yolu sosyal adaleti anlamaktan geçer. Kent bilimciler ve kuramcılar tarafından ele alınan sosyal adalet kavramı, farklı kentsel alanların ve mekanların üretim tüketim ilişkileri ile kentsel planlama etrafında şekillenmiştir. Farklı disiplinlerde farklı şekillerde ele alınan sosyal adalet kavramı bu çalışmada hak temelli bir yaklaşımla ele alınacaktır. Harvey “Sosyal Adalet ve şehir” adlı kitabında Coğrafya analizlerinde normatif düşüncenin önemli bir yeri olduğunu fakat sosyal adalet kavramının normatif bir kavram olmasına karşın coğrafı analiz yntemletine katılmamasını şaşırtıcı bulduğunu dile getirmiştir. Ona göre; Sosyal adalet kavramının kent ile birlikte anılması geç olmuştur. Coğrafya da konum sorunlarını incelemek için kullanılan normatif araçlar konum kuramına dayanır. Bu kuramlar da genel olarak Preto Optimimumuna dayanır. Preto optimumu, toplumdaki bir bireyin kendi hareketinden sağladığı yararın bir başka bireyin uğradığı zarar ile karşılanmadan hareket edemediği durumdur. Yani birinin durumunu ktleştirmeden bir başkasının durumunun iyileştirilemediği kaynak tahsisi durumudur. Harvey’ göre konum kuramı verimlilik ilkesine bağlıdır. Konum kuramı içerisinde verimlilik “belirli bir mekânsal sistem içerisindeki hareketin toplam maliyetini asgariye indirmek” olarak tanımlanmıştır. Bu kuramlar gelir dağılımını dikkate almazlar. Harvey coğrafyacılardan da dağıttımdan kaynaklı problemleri dikkate almamalarını eleştirmiştir. Harvey’e göre (2016, s. 93) kısa vadede sadece verimliliğe ilgi gösterilirse toplumsal maliyet dikkate alınmazsa ve dağıtılacak ürün kıt kaynakların verimsiz kullanımı yüzünden büyük oranda klrse, toplumsal açıdan adil bir dağıtımın uzun vadede mümkün olmayacağını belirtmiştir.

Harvey’e göre (2016, s. 54-55) sosyal adalet kavramı içine “iyi toplum” görüşü koyulabilecek bir şey değildir. Daha dar bir kavramdır. Harvey adaleti, çatışan talepleri çözmek için bir ilkeler kümesi olarak görmektedir. Sosyal adalet ise,

toplumsal iş birliği yapma ihtiyacından doğan çatışmalar için adil ilkelerin uygulanmasıdır. Üretim iş birliği ile artabilecek bir şeydir. Burada karşılaşılan soru ise üretim ile artırılan ve elde edilenlerin katılanlar arasında nasıl dağıtılacağıdır. Bundan dolayı sosyal adalet ilkesi ortak iş yapılması süreci sonucu ortaya çıkan yararların dağıtımında ve yüklerin tahsisinde uygulanmaktadır. Sosyal adalet aynı zamanda üretim ve dağıtım ile ilgili toplumsal düzenlemeleri de kapsamaktadır. Harvey'in sosyal adalet bakışı adil yollarla sağlanan adil bir dağıtımı işaret etmektedir. Harvey sosyal adalet ilkesine yönelik iki soru yöneltmiş ve bu soruların cevaplarını aramanın adil bir dağıtımın nasıl olması ile ilgili olduğunu vurgulamıştır. Sorulardan ilki dağıtılanın ne olduğudur. Harvey' göre dağıtılan şey "gelir"dir.

Harvey'e göre sosyal politikaların bir toplumu oluşturan gruplar arasında gelirin adil olarak dağıtılması veya belli bir gelir dağılımını korumayı amaçladığını söylemektedir. Harvey gelirin en basit ve yanıltıcı haliyle tanımını şu şekilde yapmıştır. Gelir, "bir yıl içinde harcanabilir şekilde edinilen ve aynı yıl tüketim için harcanan niceliktir". Harvey'in aktardığına göre Titmus gelir için çok kapsamlı bir tanım sunmaktadır. Gelir, tüketimle kullanılan tüm hakların piyasa değeri ile, o zaman diliminin başı ve sonu arasındaki mülkiyet hakları toplamının değer farkının matematiksel olarak toplamıdır.

Harvey'in ikinci sorusu kimler ya da neler arasında dağıtım yapılacağıdır. Harvey burada ilgilenilmesi gerekenin insan yani birey olduğunu söylemektedir. Bölgelerden, örgütlerden ya da belli gruplar arasındaki adil dağıtımdan da ara ara bahsetmiştir fakat bölgeler kümesindeki adil bir dağıtımın başka ölçeklerde ya da bireyler arasında da adil bir dağıtım olacağı anlamına gelmediğini düşünür. Her ne kadar bölgesel düzeyde sağlanan adaletin birey için de adaletin sağlandığı anlamına gelmediğini düşünse de Harvey konuya, birey için de adaletin sağladığını varsayarak bakmıştır. Harvey adil bir dağıtımın olmasını şu kıstaslarla açıklamıştır (Harvey, 2016, s. 95-97):

- Temel Eşitlik: Herkesin katkısına bakılmaksızın yararlar üzerinden eşit hak talep edebilmesidir.
- Hizmetlerin arz ve talebe göre değerlendirilmesi: İhtiyaç duyulan ve kısıtlı olan kaynaklara egemen olan bireylerin diğerlerine göre daha çok

hakkı olduğudur.

- İhtiyaç: Eşit olmayacak şekilde Herkesin ihtiyacına göre yararın tahsis edilmesidir.
- Kalıtsal Haklar: bireylerin hakları geçmiş nesillerden miras kalan haklara ve mülklere bağlıdır.
- Liyakat: Üretimdeki katkının sağlanmasındaki zorlupa göre hak talep edilmesidir. Örneğin bir madencinin zor görevinden dolayı daha çok hak talep etme hakkı vardır.
- Ortak yarara katkı: Üretim esnasındaki faaliyetleri daha fazla insana yarar sağlayanların daha az yarar sağlayanlara oranla daha fazla hak talep edebilmesidir.
- Gerçek Üretken katkı: Daha çok çıktı üretenler daha az çıktı üretenlere oranla daha fazla hak talep edilmektedir.
- Çaba ve Özveri: Daha fazla çaba ve özveride bulunanların daha fazla hak talep edebilmesidir.

Harvey bu kıstasların her birinin aynı anda uygulanabileceğinin mümkün olduğunu fakat üç tanesinin önem sırasına konularak somutlaştırılabileceğini söylemektedir. Bunlar İhtiyaç, ortak yarara katkı ve liyakattir. Harvey bu üç ilkenin açıklanırken diğer ilkeleri de kapsayacağını belirtmiştir. Konuya kıt kaynakların sosyal adaleti azami düzeye çıkaracak şekilde belli bölgelere tahsis edilmesinin bir mekezi yönetim sorunu olduğunu varsayarak ele almıştır. Bölgesel dağıtımcı adaletin otomatik olarak bireysel adaleti gerçekleştireceğini dile getirmiştir.

1.5.Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları

Dünyada insanları anlamlandırmak için çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Cinsiyet, insanları sınıflandırmakta ve anlamlandırma da önemli bir kavramdır. Cinsiyet, biyolojik bir kavram olarak bireylerin doğumuyla başlayan ve onların kadın ya da erkek olma durumunu ifade eden bir kavramdır. Tartışmaya açık bir ifadelendirme olmakla birlikte, bireyler doğdukları andan itibaren toplum içerisinde cinsiyetlerine bakılarak kimliklendirilirler. Cinsiyetlerin bireyleri toplum içerisinde

sınıflandırmaya başlaması ile birlikte “toplumsal cinsiyet” kavramı oluşmuştur. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları birbirlerinden farklı kavramlardır. Cinsiyet anatomik bir ifade ile biyolojik bir indirgemeciliğin ortaya çıkardığı bir olgu iken toplumsal cinsiyet kadın ve erkek cinsiyetten oluşan bireylerin toplum içerisindeki çatışmasına odaklanan bir olgu olarak karşımız çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramının karşılığı “gender” iken cinsiyet kavramı “sex” ile ifade edilir. Biyolojik anlamda herkes kadın ya da erkek olarak doğar. Fakat toplumsal cinsiyet bireylerin sahip olduğu rolleri ifade eder (Akkaş, 2020).

1949 yılında Simone de Beauvoir “kadın doğulmaz kadın olunur” sözünü söyleyerek cinsiyet kavramına ilişkin çeşitli soruları kapsayan bir çok tartışma alanı açmıştır (Beauvoir, 2019). Cinsiyet bireylerin biyolojik cinsiyetine bağlı olarak belirlenen demografik bir kavramdır (Dökmen, 2015, s. 20). Sex, Gender and Society (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum) kitabının yazarı Ann Oakly toplumsal cinsiyetin dişi ve eril olmaya belirlenen cinsiyetten farklı olduğunu belirtmiştir. Böylece cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramları arasındaki ayrıma dikkat çekmiştir. Oakley; cinsiyetin biyolojik olarak belirlendiğini fakat toplumsal cinsiyetin toplumsal bir düzlemde toplumsal süreçlerin sonucunda oluştuğunu belirtmiştir (Aktaran, Köse Akkırman, 2017, s. 5). Kadın ve erkeklerin biyolojik anlamını vurgulayan cinsiyet kavramı, cinsiyetlerin toplumsal anlamını vurgulayan toplumsal cinsiyet kavramını doğurmuştur (Marshall, 2005, s. 98). Giddens’a göre (2012, s. 505) toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek bireyler arasındaki toplumsal ve kültürel farklılıklara odaklanır. Toplum bireylerin biyolojik özelliklerine göre davranmalarını bekler ve kadın erkek rollerine ilişkin olarak iş bölümü de biyolojik bir temele dayanır.

Biyologlara göre kadın ve erkek arasındaki farklılık kadınların doğurabilmeleri erkeklerin ise bunu yapamamalarıdır. Bu durum kadınları evle ilgilenmeye mecbur bırakırken erkeklerin ise çevreyle mücadeleyi gerçekleştirmesi ve dış dünyadaki işleri yerine getirmesini mecbur kılar. Kadınlık ya da erkeklik ifadeleri ise doğuştan sahip olunan biyolojik cinsiyetten çok öte, toplum içerisinde bireylere dayatılmış ve günümüze kadar kalıplaşmış şekilde gelen rolleri ifade eder. Günümüzde ise modernleşme ve modern yöntemlerin artış göstermesi, daha bilinçli bireylerin olması gibi yüz güldüren etkenler aradaki bu farkın giderek azalmasına neden olmuştur. Kadın anne rolünü sadece cinsiyetiyle değil sosyal yaşamıyla da

üstlenirken, günümüzde kadının çalışma hayatındaki yerinin artması ve kendini keşfetmeye başlaması ile bu üzüntü verici ve kadını sınırlandırıcı anlayış değişmeye başlamıştır (Gürdü ve Kart, 2009, s. 99-102).

Tayfun Atay (2012) “*Erkeklik en çok erkeği ezer*” ifadesiyle günümüzde erkeklere yüklenen erkeklik, adamlık gibi ifadelerin aslında erkek cinsiyete sahip bireyler üzerinde ne kadar hegemonik bir yaklaşımın oluştuğunu gösteren güzel bir söz olmaktan öte adeta toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında insanlara atılan bir tokat niteliği taşıdığını vurgulamıştır. Erkeklik kavramı bu “erkek olma” mücadelesi içerisinde iktidar olmaya çalışan erkeği ezilen duruma getirmektedir (Baran, 2019, s. 295). Erkeklik kavramının bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak kabul etmek ataerkil söyleme karşı bir başkaldırıdır. Çünkü ataerkil söylem erkekliğe atfedilen; mertlik, cesurluk, güçlülük, namusu koruyan kollayan, ailenin reisi olmak, adam olmak gibi vasıfların erkeğin biyolojik doğasından kaynaklandığını savunmaktadır. Fakat toplumsal cinsiyet çalışmaları erkekliğinde kadınlık gibi toplumsal ve kültürel koşullar tarafından şekillendiğini ortaya koymuştur (Saygılıgil, 2013, s. 218).

1.5.1. Kent Hakkı, Sosyal Adalet ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi

Kentler Avrupa Birliği tarafından sosyal eşitliğin sağlanacağı alanlar olarak görülmektedir (Fedeli, 2014, s.71). Kentlerdeki ekonomik ve kültürel farklılıklara rağmen sosyal eşitliğin tesisi ideali kent hakkı kavramının gündeme getirmiştir. Bu anlamda kent hakkını toplumsal cinsiyet üzerinden de ele almak gerekmektedir (Fenster, 2005, s. 225).

Toplumsal cinsiyet ve mekan ilişkilerinin karşılıklı üretim süreçlerinin kadınlar açısından ortaya çıkardığı eşitsizliklerin en belirgin olarak görüldükleri yerler kentlerdir. Kent mekanı toplumsal cinsiyet temelli mekansal ayrışmaya dayalı bir biçimde tasarlanıp düzenlenirken aynı zamanda bunun yeniden üretilme sürecinde önemli bir role sahiptir. Geleneksel kent kuramcıları cinsiyet körü yaklaşımları benimserken, esasen kentsel mekanlar ataerkil cinsiyet normlarından ve iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünülemez (Tuncer, 2021, s. 16)

Lefebvre; mekanı sosyal bir ürün olarak değerlendirmiş ve mekan bir taraftan üretilirken diğer taraftan da mekanı bir üretim alanı olarak görmüştür. Sosyal ilişkiler mekanı üretir, mekan ise ilişkileri üretmektedir. Bundan dolayı sosyal ilişkiler ve

mekansal ilişkiler birbirlerinden bağımsız olarak düşünülmemelidir. Sosyal ilişkiler ve mekansal ilişkilerden ayrı düşünülemez bir başka kavram ise iktidardır. Geçmişten günümüze değin mekanlar iktidar sahipleri tarafından kendi iktidatlarını pekiştirecek şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenlenen mekan ise hakim olan ideolojiyi beslemekte ve yeniden üretmektedir.

En genel anlamıyla kent hakkı, bireylerin kentsel mekanı eşit ve etkin bir biçimde kullanmaları ve aynı zamanda bu kentsel mekana katılımlarını ifade etmektedir. Kent hakkı, adalet üzere kurulmuş temel bir haktır. Kent hakkı, ona ulaşamamış olanların ve ondan yoksun kalanların temel hakkıdır.

Kent hakkı kavramı somut bir içerikten çok daha ötesidir. Felsefik bir arka plana sahiptir. temiz gıda, temiz yakıt, temiz havanın yani bireysel hakların ötesinde kentin tarihin oluşturan kurgu üzerinde de bir haktır. Devletlerin yasal çerçevelerde kurgulayacaklarından çok öte içerisinde değişim barındıran bir haktır

Kentsel yapı içerisinde kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden dolayı erkekler ile eşit bir biçimde kentlerde var olamamakta kent haklarından yoksun kalmaktadır. Bu nedenle kenti anlayabilmenin bir yolu da kenti toplumsal cinsiyet üzerinden ele almaktır. Bu sadece kadın haklarının var olabilmesi ya da eril yapıları kent içerisinde kadınların kent haklarını aktif şekilde kullanabilmesinin değil aynı zamanda insan haklarının da bir gereğidir.

Kent hakkı kavramının arka planına bakıldığında başlangıçta toplumsal cinsiyet eşitsizliğini konu edinen bir tarafı yoktur. 1970'li yıllarla birlikte şehir planlamacılarının toplumsal cinsiyetlendirilmiş kentler inşa etmeleri ile kent hakkı kavramında toplumsal cinsiyet eşitsizliği görünür hale gelmiştir. Akabinde, eğer şehir cinsiyetçi bir şekilde dizayn edilmemiş olsaydı nasıl bir şeye benzerdi gibi soruların cevaplarına yönelik araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Çalışmalar sonucunda kentin imkanlarından faydalanmada kadınların eşitsiz konumunun toplumsal dokudan kaynaklandığını ortaya koymuştur. . Toplumsal cinsiyete duyarlı ve kent mekanındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik adımlar atmış bir kent hakkı, kadınların özel ve kamusal alan kullanımlarını belirleyen ataerkil ilişkilerin analizinin yapılması ile mümkündür (Fenster, 2005).

Kent hakkı herkesin eşit bir şekilde ve insani koşullarda yaşayabileceği bir kent için gerekliliklerin belirlenmesi ile sağlanabilmektedir (Buchingham, 2010, s. 57). Kent hakkı kavramının toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunu içine alan

boyutunun vurgulanması ilk kez 1992 yılında yayımlanan Avrupa Kentsel Şartı'nın 20. Maddesinde yerel yönetimlerin hizmet sunumları esnasında cinsiyet temelli bir ayrımcılık yapamayacaklarına dair ifadenin yer alması ile gerçekleşmiştir. Kent hakkı insan haklarıyla yakından ilişkilidir. İnsan hakları dil, din, ırk, cinsiyet farketmeksizin insanların ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmadan bütün haklardan eşit bir şekilde faydalanmasını istemektedir. Birleşmiş Milletler tarafından 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi insan haklarının korunması için büyük bir adımdır (Aybay, 2006, s.7). İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne göre özgür ve güvenli şekilde yaşamak her insanın hakkıdır. Cinsiyet, dil, din, ırk ayrımı olmaksızın kentsel hakların uygulanması ve kullanılması insan hakları için önemlidir (Karasu, 2008, s. 40-41). Kentlerde sosyal adaletin sağlanması da insan haklarına da saygılı olmayı gerektirmektedir. Kentsel mekanlarda cinsiyet ayrımı olmaksızın bütün bireylerin özgür ve güvenli bir şekilde yaşayabilmesi insan haklarının bir gereğidir.

Toplumsal cinsiyet rolleri bireylerden beklenen görev ve sorumlulukları ifade eder. Kültürel ve toplumsal yapıya göre değişiklik gösterse de genel olarak kadınlara ve erkeklere yüklenen görevler bellidir. Bireylere yüklenen bu görevler mekanlarda somutlaştırılmaktadır. Kent mekanı bu bağlamda düşünüldüğünde toplumsal cinsiyetten ayrı düşünülemez. Üstlenilen toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı kadınlar kentsel mekanda dezavantajlı konumdadırlar ve haklarını aktif şekilde kullanamamaktadırlar. Bunun en büyük nedeni kamusal alan özel alan ayrımının cinsiyetçi yapısıdır. Bu bağlamda kentli hakları kadınların haklarına saygı gösterecek ve kadınları kentlerde görünür kılacak şekilde düzenlenmelidir. Kentlerde Cinsiyet koru planlamaların ve düzenlemelerin önüne geçilerek kadınların kent hakları korunmalı kadın ve erkek bireylerin haklarını kullanması hususunda adalet sağlanmalıdır (Tosun ve Hiçdurmaz, 2022, s. 2166-2168).

Kadınların kısıtlamalar ve engellerle dolu kent deneyimleri, hem mekansal anlamda hem de toplumsal anlamda bir adalet sorunudur. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri üzerinden yapılan çalışmaların kent hakkı ile ilişkilendirilmesinin altında yatan sebep bu adalet arayışıdır. Lefebvre'nin mekan dahil herşeyin kapitalistleştiği modern hayatta eşitsizlikler ve ayrışmalar üzerinden tanımladığı kent

hakkı, 2000’li yıllarda yeniden tartışmaya açılmış kadınların kentlerdeki dezavantajlı konumu ele alınmaya başlanmıştır (Tuncer, 2021, s. 18).

Mekansal düzenlemeler ve kısıtlamalar toplumsal cinsiyet temelli iktidar ilişkileri üzerinden kendisini göstermektedir. Kadınları güç kaynaklarından uzaklaştıran mekansal kısıtlamaların örneklerinden birisi; eski Yunan kentlerinde yönetim merkezlerine, kütüphanelere, yakın tarihlere kadar yönetim meclislerine ve politika alanlarına kadınların girişleri yasak olmasıdır. Günümüzde de kadınların pek çok alanda ihtiyaç duydukları mekansal düzenlemeler göz ardı edilmekte, kadınların sosyal yaşama ve çalışma hayatına katılmaları zorlaştırılmaktadır (Bolgün, 2022, s. 55).

1970’li yıllardan itibaren Lefebvre, Harvey, Castells gibi düşünürler kentsel mekânı, politik, ekonomik, ideolojik ve toplumsal olarak kavramsallaştırmış olsa da kent hakkının kapsamı toplumsal cinsiyet açısından eksik kalmıştır. Yine de bu kavramsallaştırmalar toplumsal cinsiyete dayalı adaletin bir zeminini oluşturmuştur. Ancak radikal kent kuramcılarının bu kavramsallaştırmaları yaparken cinsiyet körü yaklaşımları feministler tarafından eleştirilmiştir. 1980’lerden itibaren feminizmin örgütlü hak mücadelesi Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB) ve Avrupa Birliği (AB) gibi küresel kurumların gündemine alınmaya başlanmıştır (Aktaran Kalonya, 2022, s. 42). Lefebvre’nin düşüncesi ile hayatı değiştirmek mekanları değiştirmek anlamına gelmektedir. Lefebvre’ye göre kent hakkının kavramı mekanın kontrolünü iktidarın elinden alıp kentte yaşayanlara aktarmak ve kentsel mekandaki iktidar ilişkilerini yeniden düzenlemektir. Harvey ise kent hakkını var olana erişmekten ziyade var olanı değiştirmek olarak yorumlamıştır. Lefebvre’nin kent hakkını oluşturan katılım ve temellük hakkı, kent sakinlerine çeşitli roller tanıyan haklardır. Katılım hakkı, Kent sakinlerinin yaşadıkları kentlerde söz sahibi olmalarını, yaşanan mekanlardaki oluşum süreçlerine katılımını ifade etmektedir. Temellük hakkı ise kentsel mekanda yaşama, çalışma, temsil edilme, tanımlama ve işgal edilme hakkıdır. Kentsel mekana el koyma hakkı olarak ifade edilmektedir. Katılım ve temellük hakları kentte yaşayanlara kendi kaderlerini kendi tayin etme hakkı vermekte, kentin bütüm imkanlarından faydalanmalarını sağlamaktadır. Don Mitchell Lefebvre’nin kent hakkı kuramında cinsiyet ve kimliğe dayalı eksiklikler olduğunu söylemiştir (Aktaran, Hossein Sadri, 2011, s. 49-51).

2020 yılında Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayımlanan Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu; kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliği ülkeler bazında göstermiştir ve Türkiye 153 ülke arasından 130. Olmuştur. Bu rapor kadınların erkeklere oranla kentlerdeki fırsat ve imkanlardan ne kadar az ölçüde faydalanabildiklerini göstermiştir (WEF, 2020).

Toplum başlıca özellikleri ve ihtiyaçları birbirinden farklı olan bireylerden oluşmaktadır. İhtiyaçları, amaçları, özellikleri birbirinden farklı olan insanlar için tam bir eşitlikten bahsedilemez. Eşit olmama durumu, kişilerin yaşam koşulları arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Bu durumda kentsel hizmetlere ulaşmak da bir dezavantaja neden oluyorsa bu eşitsizliğin de ötesinde bir hak ihlali olmaktadır. Kaynaklara ulaşmadaki eşitsizlik sosyal adaleti zedeler ve toplumsal dengeyi bozar. Cinsiyet, dil, din, ırk gibi farklılıklardan dolayı daha az ücretle çalışmak zorunda kalan kişilere pozitif ayrıcalık sağlamak sosyal adaletin tesisi için faydalı olacaktır. (Çoban, 2017, s. 254).

Mekanın üretim ve kullanım aşamaları dikkate alındığında toplumun her alanında karşılaşılan ötekileştirilmiş, dışlanmış gruplar kent mekanlarının bu süreçlerinde kentleri istedikleri gibi kullanamamakta ve şekillendirememektedir. Bu bağlamda kent hakkı kavramı mekanın üretim ve dönüştürme süreçlerinde bir yol gösterici niteliği taşımaktadır. Lefebvre'nin kent hakkı kavramsallaştırması her ne kadar toplumsal cinsiyet ve mekan tartışmalarına zemin hazırlamış olsa da kent hakkı kavramını anlatırken kapitalist üretim ilişkilerine ağırlık vermesi kentsel eşitsizliklerin bütünüyle cinsiyet temelli bir yaklaşımla değerlendirilebilmesi hususunda eksik kalmıştır (Demirbaş, 2012, s. 31).

Castells; ortak tüketim araçlarının herkes tarafından eşit olarak kullanılması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda; “kreşler, konutlar, bakımevleri, sağlık, eğitim, ulaşım” gibi hizmetler kentsel mekanların ihtiyaçları haline gelmiştir (Castells, 2015, s. 211). Oluşturulan bu ortak tüketim alanlarındaki iş gücü dağıtım rolünü ise devlet üstlenmiştir. Böylece 20. yy'ın ikinci yarısında emeğin yeniden üretim süreci devlete geçmiştir (Şengül, 2001). Castells'e göre devlet tarafından sağlanan bu ihtiyaçların karşılanmasında herhangi bir aksaklık olduğu zaman kentsel toplumsal hareketler meydana gelecektir (Castells, 2015). Castells'e göre (2015); bu kentsel toplumsal hareketleri oluşturan grupların içerisinde kentsel alandaki

eşitsizliklere karşı duruş sergileyen kadınlardan oluşan gruplarda vardır. Kadınlar çalışma yaşamı, sağlık, eğitim gibi kentsel hizmetlerden faydalanma süreçlerinde mücadeleler vermiştir (Ekin Erkan, 2006, s.33). Borja ve Castells kentlerde yaşanan eşitsizliklerin sadece sınıflar arasında değil cinsiyetler arasında da sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır (Ekin Erkan, 2006, s. 33). Castells kent çalışmalarında kentsel mekandaki cinsiyet eşitsizliklerine değinmiş olsa da kentsel mekandaki üretim süreçlerini anlatırken devlet müdehlesinin rolüne vurgu yapmış (Erkan, 2006, s.33) ve bu noktada kadının ev içi emeği ile sağlanan mal ve hizmetleri göz ardı etmesinden dolayı eleştirilmiştir (Demirbaş, 2012, s. 32).

Harvey, Lefebvre'nin kent hakkı kavramına kentsel toplumsal hareketleri ekler. Harvey kent hakkı kavramının son yıllarda yeniden gündeme gelmesini kentsel toplumsal hareketlerle açıklar (Harvey, 2015b, s. 32-33). Harvey'e göre (2015b, s.33) kent hakkı kavramı; ezilmiş insanların sokaklardan, mahallelerden yükselen yardım çılgınlıklarıdır. Harvey, toplumsal cinsiyet kavramının sınıf ve sermaye temelinde çalışılması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü Harvey feminizmi postmodernizm altında ele alır ve yeni toplumsal hareketler içerisinde değerlendirdiği feminizmin sınıf hareketini böldüğünü düşünmektedir. Sonuç olarak Harvey'in kent hakkı analizi cinsiyetsiz bir sınıf analizi olmuştur (Demirbaş, 2012, s.32).

Bir çok toplumda dezavantajlı durumda olan kadınlar yaşadıkları kentler içerisinde sahip oldukları hakları ve kentten beklentilerini sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda görünür ve eşit şekilde gerçekleştirememektedir. Sosyal adalet, bu noktada toplumdaki eşitsizlikleri azaltmak için çok güçlü bir rol üstlenmektedir (Rosner ve Salazar, 2003, s. 64-76). Sosyal adalet toplumun her bir bireyi için ortak iyiyi, ortak faydayı ve fırsat eşitliğini sağlamayı amaçlar. Bir kent içerisindeki kaynakların cinsiyet ayrımı yapılmaksızın kadın ve erkek için aynı şekilde kullanılabilir olması ve kadınların kenti diledikleri gibi değiştirip dönüştürüp kentten talep ve beklentilerini açıkça ifade edebilecek durumda olmaları, kentteki bir çok alanda, evde veya sokakta kendilerini gerek ekonomik anlamda gerek sosyal anlamda gerçekleştirebiliyor olmaları ancak sosyal adaletin sağlanması ile mümkündür. İnsanların mekanlarda yani kentlerde maruz kaldıkları çok boyutlu sorunlar ancak sosyal adaletin sağlanması ile mümkündür. Bu da gelirin adil dağıtımı ile mümkün gözükmemektedir. Kentteki insanların ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili

olarak dezavantajlı grupların öncelikli olması gerekliliği ve kent bireylerinin kendi yaşam alanlarıyla ilgili karar alma ve politika süreçlerine katılımları, kaynaklara erişimin kolay olduğu doğal bir çevrede yaşamalarının gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca vatandaşların kaynaklara erişiminde hak temelli bir yaklaşım temel olmalıdır. Hak temelli bu çözüm arayışında kapitalist araçların aksine insan haklarını, kentli haklarını, kentsel mücadeleyi, sosyal adaleti, içeren araçlar dikkate alınmalıdır (Gencer, 2022, s. 51-52).

1.5.2. Feminist Kuramlarda Kent Hakkı ve Kadın Hareketleri

Toplumsal cinsiyet çalışmaları ve kadın temelli çalışmaların artışı, cinsiyetçi yapı ve kurumlarla mücadele eden feminizmin sayesindedir. Bundan dolayı toplumsal cinsiyet çalışmalarında ve kadın hakları ile ilgili olan her konuda feminizme ve feminist mücadeleye yer vermek gerekmektedir (Demirbaş, 2012, s. 4).

Feministler, coğrafyacıların kadınlara ait mekanları ve deneyimleri dışarıda bırakmalarını, kadınların yalnızca özel alan içerisinde var olmaları anlayışını reddeder. Toplumsal hayatın cinsiyetlere göre örgütlenmesini sağlayan bu ideolojik ayırım, mekanın toplumsal bir ürün olduğunu ve toplumsal ilişkilerden ayrı düşünülmemeyeceğini belirtmiş olur (Tuncer, 2021, s. 16).

Feminizm kelimesinin kökeni; Latince’de kadın manasına gelen “Femine” kelimesidir. Feminizm, bir bilim alanı olarak kadınların karşı karşıya kaldığı zorlukları, baskıları, sorunları ele almaktadır. Feminizm algısı ilk olarak 18. Yüzyıl’da İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Feminizm alanında akademik anlamda ilk eser 1792’de yayımlanan Mary Woolstonecraft’ın “A Vindication of The Rights of Women” adlı eseridir (Sevim, 2005, s. 8). Feminizm kadınların haklarının meşrulaştırılması, kamusal veya özel alanlardaki eylemlerinde eşit haklara sahip olmalarının sağlanması, baskı altında tutulmalarının engellenmesi, kısacası kadınların özgürleştirilmesi adına pek çok görev edinir (Taş, 2016, s. 165).

Gordon Marshall feminizmi, cinsler arası eşitliği kadın haklarının genişletilmesiyle sağlamaya çalışan toplumsal bir hareket olarak tanımlar (Marshall, 2005, s. 240). Bir çok araştırmacı ve akademisyen tarafından tanımı farklı şekillerde yapılan feminizm için en yaygın olarak kullanılan ve rağbet gören tanım Mitchel’in tanımıdır. Mitchel’e göre feminizm, kadınların kendi arasında bir dayanışma

yaratarak erkek egemen Dünyanın norm ve değerlerine ve cinsiyetçi politikalarına karşı başlatmış oldukları mücadeledir (Aktaran Taş, 2016, s. 166).

Feminizm; kadınların temel haklarını ve hürriyetlerini savunan, cinsiyetlerin birbirine üstünlüğü olmadan dünyanın her yerinde eşit olmasını amaç edinen bir harekettir. Feminizmi destekleyenler erkek egemenliğine dayalı ataerkil sisteme karşı ciddi bir mücadele yürütmektedir (Cevizci, 1999, s.564).

Kadın hareketleri, kadınları baskıcı toplum ideolojilerinden kurtarmayı amaçlaması açısından oldukça önemlidir. Türkiye’de kadın hareketleri farklı dönemlerde farklı tecrübelerle sahip kadınların emekleri ile yıllar boyunca ilerleyerek toplumsal cinsiyet açısından başarılar elde etmiştir.

Feminizm farklı zamanlarda değişen içeriklere sahip olsa bile özünde erkeklerle kadınların eşit olması gerektiğini savunur. Kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik ilişkide erkeklerin kadınlar üzerindeki eril tahakkümünü sonlandırmayı amaçlar. Feminizm, aynı zamanda toplumdaki herhangi bir eşitsizliğin cinsiyet eşitsizlikleriyle iç içe olduğunu ve birbirlerinden beslendiklerini savunmaktadır. Bu nedenle toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılabilmesi için cinsiyet eşitsizliklerinin de yok edilmesi gerekmektedir (Sancar, 2013, s. 55).

Cinsiyetçilik feminizm içerisinde genel olarak kadın hakları, ataerkillik ve toplumsal cinsiyet üzerinden tartışılır. Birinci dalga feminist hareket, kadınların eşitlik mücadelesinin yasal ve kurumsal düzenlemelerini oluşturmuştur. Birinci dalga feminizm yaratılış itibariyle kadın ve erkeklerin eşit oldukları düşüncesinden hareketle kadınlar ve erkekler arasındaki siyasi ve ekonomik eşitsizliğin giderilmesi gerektiğine odaklanmıştır. 19. Yüzyılda örgütlenen birinci dalga feminizm hareket kadınlar için eşit ücret hakkı, oy hakkı, eğitim hakkı gibi taleplerde bulunmuşlardır. Yasal düzenlemeler yapılmış olsa da bu yalnızca biçimsel olarak bir eşitlikten öteye gidememiştir (Özüdoğru, 2018, s. 308).

İkinci dalga feminizm, 1960’lı yıllarda etkili olmaya başlamıştır ve eşitlik hareketini eleştirerek kadın ve erkekler arasındaki farklılıklara odaklanmıştır. Bu farklılıkların yaratılıştan kaynaklı olduğunu vurgulamışlardır. İkinci dalga feministler cinsiyet kavramı yerine yeni bir kavram olan toplumsal cinsiyet kavramını çıkarmışlardır. Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetin toplumsal ve kültürel olarak oluşturulmuş bir kurgu olduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. İkinci dalga feminizm hareketi bütün kadınların “kız kardeşliği”ni savunmuş ve bütün kadınların

ataerkil normlar üzerinden bir baskıya maruz kaldığını düşünmüşlerdir (Hekman, 2000, s. 290).

İkinci dalga feminist hareketin gelişimine sebep olan etken 1968 sonrası ortaya çıkan yeni sol hareketlerdir. İkinci dalga feminist hareketin en önemli odak noktası; hem işçi sınıfı kadınların hem de orta sınıf çalışan kadınların, hem evde hem de işte çalışıyor olmalarıdır. Kadınların mücadelesi, farklı sınıftan kadınların eşit ücret talep etmeleri, aynı zamanda annelik ve ev içi sorumlulukları ile uyumlu olacak çalışma koşullarının sağlanması ile ilgili olmuştur. İkinci dalga kadın hareketi, kadınların evlilik, aile, annelik üçgeninde kısıtlanmasını ve özel alanın dışlaştırılmasını eleştirmiştir. Özel olan politiktir sloganı ikinci dalga kadın hareketlerini şekillendirmiştir (Sancar, 2013, 58).

Üçüncü Dalga Feminist Hareket, 1990'ların başında ikinci dalga feminist harekete bir tepki olarak doğmuştur. Üçüncü dalga feminist hareket ikinci dalga feminist hareketin kadınları üst, orta sınıf beyaz kadınlara indirgediği bakış açısını eleştirmiştir. Üçüncü dalga feminizm kadın sorunlarının yalnızca beyaz kadınların sorunları olmadığını, kadınların evrensel düzlemde bireysel olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Üçüncü dalga feministler daha çok, kadına şiddet, cinsellik gibi mikro düzeydeki konularla ilgilenmişlerdir (Özveri, 2009, s. 210). Donovan "Feminist Teori" adlı eserinde ikinci dalga feminist hareketi liberal aydınlanmanın öncüleri olarak değerlendirirken, üçüncü dalga feminist hareketi herhangi bir politik kimliği reddeden sosyalist ve postmodern bir grup olarak değerlendirmiştir (Donovan, 2001, s. 352).

1.6. Kadınların Kent Hakkının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Kentler belediye sınırları içerisinde yer alan, demografik açıdan belirli bir nüfus düzeyini geçmiş, tarım dışı ekonomiyi benimseyen, iş bölümü ve uzmanlaşmanın olduğu yapılardır. Kentler bu anlamda kendi bireylerini üreten yapılardır. Connell'e göre kentler insanların giyim tarzı, konuşma şekilleri, vitrinleri, sokakları ile kadınlık ve erkeklik biçimlerinin sergilendiği yerlerdir (Connell, 1998, s. 182). İnsanların kent mekanları üzerindeki eylemleri geçmişten günümüze kadar ekonomik ve siyasal gelişmeler doğrultusunda etkilenmiştir. Bu etkiye sebep olan en önemli unsurlardan biri toplumsal cinsiyettir. Kent hakkı, en genel anlamıyla bütün bireylerin kent mekanlarını etkin ve eşit bir şekilde kullanabilmelerini ifade eder.

Fakat kenti hem erkek hem de kadın bireylerin aynı şekilde kullanabilmesi eril toplumlarda ve eril kent kültürüne sahip kentlerde çok da mümkün gözükmemektedir. Kadınların kentlerde aktif bir şekilde rol alamamalarının sebebi toplumsal cinsiyet eşitsizlikleridir. Türk Dil Kurumu'na göre cinsiyet “farklı üreme görevleri olan dişi ve erkek olarak yaratılan bireylerdir”. Toplum ise; aynı kara parçası üzerinde yaşayan ve aynı kültürü paylaşan insan gruplarıdır. Buradan hareketle toplumsal cinsiyet kavramı; erkeklere ve kadınlara toplum yapısı içerisinde kültür öğeleri temelinde yüklenen anlam ve beklentileri kapsamaktadır (Dökmen, 2015, s. 20). Fakat erkekler ve kadınlar üzerindeki biyolojik farklılıklar belirlenen cinsiyet rollerinde de değişikliklere sebep olmaktadır. Bu cinsiyet rolleri kadınlardan ve erkeklerden ayrı ayrı beklenen görevleri ifade etmektedir. Kadınların çoğunun ev işi yapması gerektiği ve erkeklerin büyük çoğunluğunun ise kentsel mekanlarda aktif olması cinsiyet rollerinin kalıplaşmış bir örneğidir (Marshall, 2005, s. 101).

Kırsal özelliklerini giderek kaybeden ve ekonomik sebeplerden dolayı daha fazla insanın bir arada yaşamaya başladığı kentsel mekanlar, sanayileşmenin başladığı modern yapıları ifade eder (Keleş, 1980, s. 68). Bu modern yapılarda daha fazla bireyin yaşıyor olması kent toplumunu tartışmaya açık hale getirir. Bu kentsel mekanlar toplumsal rollerin dağıtıldığı ekonomik ve sosyal olarak eşitsizliğin mekanları olarak karşımıza çıkar. Bu nokta da kadınların kent haklarını kullanamaması sorunu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Kadınlar gerek kentsel mekandaki konumları, gerek kamusal alandaki yaşadıkları sorunlar bağlamında toplumsal cinsiyet ve kentsel mekanda kadının yeri açısından incelenmeye başlanmıştır. Modern toplumlarda halen kadınların ve erkeklerin farklı toplumsal rollere sahip olduğu, kadınların erkeklerden daha düşük statüde ve güçte oldukları, kadınların kamusal alanları kullanımı erkeklere oranla daha çok kısıtlandığı ve kadınların hakim yaşantısının ancak ev işleri etrafında şekillenmesi gerektiğini vurgulayan bir yapı vardır (Goffman, 1977, s. 306).

Kentin olanaklarına erişimin kısıtlanması ve sınırlandırılması bir kent hakkı ihlalidir. Kadınların kent hakkı aynı zamanda bir eşitlik ve adalet hakkıdır. Bu bağlamda son zamanlarda kadınların kentsel mekandaki haklarını korumaya yönelik yapılan çalışmalar ve projeler son derece önemli hale gelmiştir.

1994 yılında Avrupa Kentte Kadınlar Şartı yayınlanmış ve toplumsal cinsiyete duyarlı kentler için bir çok noktaya vurgu yapılmıştır. Bunlardan ilki kadınların aktif vatandaşlığıdır. Bu madde kadınların kent planlamalarındaki ayrımcılığa son vermeyi amaçlayan, kadınların özel ve kamusal alanlardaki rollerinin önündeki engellerin kaldırılabilmesi için çeşitli talepleri içerir. İkinci madde kadınların karar verme süreçlerine katılımlarının çoğaltılmasını ve kadınların karar verme süreçlerinde söz hakkına sahip olmasını talep etmektedir. Vurgu yapılan noktalardan biri de kadınların kentsel mekanlardaki barınma, dolaşım, güvenlik gibi alanlarda fırsat eşitliğine sahip olmaları gerektiğidir. Dördüncü madde katılım başlığı altında düzenlenmiş ve kadınların kendi yeteneklerini güçlendirebilmek ve bilgiye erişebilmek için çeşitli mekanlara sahip olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Bir diğer madde ise kadınların gündelik yaşamının politik bir konu olarak ele alınmasının gerekliliğidir. Altıncı madde sürdürülebilir gelişme başlığıdır ve kadınların doğal çevreyi koruma politikaları içerisine dahil edilmelerini talep etmektedir. Şartın yedinci maddesinde yoksunluk durumunda olan kadınları da içine alacak şekilde her kadının toplumsal güvenlik ve dolaşım hakkına sahip olduğudur. Sekizinci madde barınma ve habitat hakkı başlığı ile mahallelerde kadınların ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenen mekanların eksikliğine dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda Bu maddede kamusal hizmetlere yakınlığın sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır. Şartın dokuzuncu maddesi toplumsal cinsiyet başlığını incelemiştir ve öncelikli olarak eğitim olmak üzere toplumun bütün alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine dikkat çekilmesini vurgulamıştır (Hossein Sadri, 2011, s. 48-51).

Türkiye’de “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin İzlenmesi Projesi” kapsamında kentsel haklar alanında hazırlanan bir haritalama raporu vardır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ve cinsiyetleştirilen mekanların varlığına rağmen oluşturulmuş bu rapor, insan haklarının kent hakkı çerçevesinde hayata geçmesini sağlamayı ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin kent hakkı ile bağlantılı olarak değerlendirilmesini amaçlamıştır. Başlangıçta toplumsal cinsiyet eşitliğine değinmeyen kent hakkı çalışmaları ilerleyen dönemde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini farketmiş ve zamanla kent hakkı kavramı için bir inceleme alanı oluşturmuştur. İnsan hakları temelinde hazırlanan politikalar ile eşitsizliklerin azaltılması hedeflenmiş ve hazırlanan rapor ile kentteki hak alanları belirlenmiştir. Kent hakkı her ne kadar somut bir hak olmanın ötesinde felsefi bir arka plana sahip olsa bile, barınma,

güvenlik, hareketlilik, kamu hizmetlerine erişim gibi kavramlar kent hakkının içerisinde sayılmıştır (Akduran, Yakar- Önal, Günlük- Şenesen, 2018, s, 15-16).

İKİNCİ BÖLÜM

KENTTE KADIN OLMAK

2.1. Mekanın Cinsiyetine Feminist bir Eleştiri: Mekanın Cinsiyeti Var mı?

Lefebvre'ye göre mekan her zaman politik ve stratejik olmuştur. Mekan hiç bir zaman bilimsel bir nesne olarak düşünülemez. Lefebvre'ye göre mekan tarihsel ve toplumsal bir üründür. Peki mekanın cinsiyet ile ilişkisi nedir? Mekanın cinsiyeti var mıdır? Mekan sadece şehir planlamacıları tarafından oluşturulan içi boş toplumsallıktan uzak bir yapının ürünü olabilir mi? (Alkan ve Duru, 2007, s. 87-110). Henri Lefebvre'ye göre (Lefebvre, 2014), mekan; içerisinde bazı nesneler barındıran nötr bir yapıdan ibaret değildir. Bunun tam aksine mekan hem içindekiler tarafından dönüştürülür hem de içindekileri dönüştürür. Sosyal bir varlık olan insan çevresi ile sürekli olarak etkileşim halindedir. Bu yüzden ki Lefebvre mekanın üretiminde insanı merkeze konumlandırmıştır. Mekan beşeri unsurları içerisinde barındır ve bu yüzden cinsiyetlere dayalı olarak şekillenmiştir. Tarihe bakıldığında mekanın cinsiyeti kadınların toplayıcılık erkeklerin avcılık yaptığı dönemlerde şekillenmeye başlamıştır denilebilir. Kadınların aynı zamanda özel alanda yani ev içerisinde de aktif olmaları onları zaman içerisinde özel mekanda sınırlandırmıştır.

Toplumsal cinsiyet kavramı kent hakkını belirleyen önemli kavramlardan birisidir. Toplumsal hayatta her şeyin bir cinsiyeti olduğu gibi kentlerinde cinsiyeti vardır. Bir çok kentte özellikle de Türkiye'de kentin cinsiyeti erkek egemendir. Bu bağlamda kadınların kentlerle olan ilişkisi bir takım dışlanma ve eşitsizlik deneyimi içerir. Yapılan çalışmalar kadınların iş hayatına girmeleri ve eğitime katılmalarının kent hayatının imkanlarından daha iyi faydalanabileceklerini göstermiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı kent politikaları kadınların kent içerisinde daha çok görünür olmalarını sağlamaktadır. Fakat bu yapılırken farklı özelliklere sahip kadınların deneyim ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Kent politikalarının çekirdek aile ekseninde yürütülmesi, yalnız yaşayan kadınlar, bekar anneler, trans bireyler, engelliler, yaşlılar gibi bir çok kadını dışlayıcı duruma getirebilir. Kadınların kent ile ilişkisinde kent içerisindeki imkanlara erişim sorununun kökeninde ataerkil cinsiyetçi

söylem ve pratikler yatmaktadır. Bahse konu söylem ve pratikler halen Orta Doğu, Güney Asya ve Afrika gibi bir çok bölge de zorla ve çocuk yaşta evlendirme, bebeklerin cinsiyetlerinden dolayı öldürülmesi gibi kadınlara karşı düşmanca yaklaşımlar olarak kendini göstermektedir. Bu tür geleneklerin ve kültürel yansımaların yalnızca gelişmemiş yerlerde ve kırsal alanlarda var olduğunu düşünmek büyük bir yanılgıdan ibaret olacaktır. Dünya nüfusunun çoğu kentlerde yaşamaktadır ve bu kentler her geçen gün farklı kültürlerden göç almaktadır. Göçmenler gittikleri ve yerleştikleri yerlerde geleneklerini ve kültürel miraslarını devam ettirmektedir. Kadınların kentlerdeki var olamayışları, kentin oluşum ve gelişim süreçlerinde haklarını aktif olarak kullanamamaları kısaca kentte görünür olamamalarının en büyük sebebi bu cinsiyetçi kadın düşmanlığıdır (Tuncer, 2018).

Lesli Kern; Feminist Şehir (2020) kitabının “Erkekler Şehri” bölümünde, kadınların cinsiyete dayalı rollerin ölçü ve sınırlamalarına göre kenti deneyimleyebildiklerini, bu anlamda kentsel mekanın kısıtlanan ve dışlananlarının kadınlar olduğunu ifade etmektedir. Kentlerde kadınlar için kısıtlayıcı olan normlar ve düzenlemeler erkekler için görünmezdir. Çünkü erkeklerin kent deneyimleri onların bu kısıtlamalarla nadiren karşılaşmalarına veya hiç karşılaşmamalarına sebep olur. Kern’in erkekler şehri ile kastetmek istediği; şehrin kadınların kentsel deneyimlerinin göz ardı edilerek düzenlenmiş olmasıdır.

Ataerkil anlayışın temel beklentisi kadının kendi isteği ve rızası ile ev içinde yani özel mekanda kendisine biçilen rolleri kabullenmesi ve ev odaklı yaşantısına devam etmesidir. Fakat feministler erkeklik ve kadınlık rollerinin belirlendiği özel alan kamusal alan ayrımına karşı çıkmakta ve bu ilişkiler bütününe yeniden üretilmesini ve değiştirilmesini öne sürmektedirler. Feministlere göre “ev” kadın ile erkek arasında fark yaratan bir mekandır ve kadın buraya hapsolmuş durumdadır. Burada hapsolmek sözcüğü ile ifade edilmek istenen kadının fiziksel olarak eve kapatılmasından çok öte bir anlamı ifade etmektedir. Kadınlar tarih boyunca kamusal alandan uzak tutulmaya çalışılmış fakat ev içinde yani ayrımın terminolojisine uygun olarak ifade etmek gerekirse özel alan içerisinde de kadınların yaptıkları görünür olmayı başaramamıştır. Dolayısıyla kadınlar erkekler tarafından baskı gören ezilmiş tarafı temsil eder duruma gelmiştir (Michelle 1974 ve Lamphere 1993).

Ev kadınlığı kavramı kadınlığın doğası değildir tarihsel bir kavramdır. Ev yani özel alandaki işler kadının sorumluluğundadır. Kadınlar tarihsel süreçler

içerisinde her zaman ev işleriyle ilgilenmelerine, çocukların bakımlarını üstlenmelerine rağmen ev kadını kavramı kapitalist üretim biçimlerinin doğuşu, üretim ilişkilerinin değişimi ve ev ile çalışma mekanlarının ayrılması sonucu ortaya çıkmış bir kavramdır. Kapitalizm ile birlikte değişen üretim ilişkileri evi üretim ekonomisinin dışında bir yer olarak konumlandırmış ve bir tüketim mekanı haline getirmiştir. Orta sınıf kadına ahlaki değerlerin koruyucusu olma yükü yüklenirken namuslarına bir zarar gelecek endişeyle güvenli olan ev mekanını terketmemeleri gerektiği fikri ondokuzuncu yüzyılda daha da görünürlük kazanmıştır (Davidoff, 2021, s. 144-145).

Cinsiyetçiliğin yok edilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasını amaç edinen feminist teori ve ataerkil normlardan ayrı düşünilemeyen konulardan birisi de kenttir. Kent kuramcıları mekan kavramı ile ilgili araştırmalar yapmış ve mekanın cinsiyetini inceleyerek kentsel feminizmin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Kentsel feminizm; cinsiyet eşitsizliğinin kentsel mekandaki yansımalarını incelemiş ve kentsel mekandaki ayrımcılıkları ele almıştır.

Değişen ve dönüşen toplumsal roller doğrultusunda kadınlar yirminci yüzyılda kamusal alanda ekonomik olarak roller üstlenmişlerdir. Fakat üstlendikleri bu roller kadınların çalışma düzenine uygun yeni planlamaları gerekli hale getirmiştir. Ne yazık ki Kadınların çalışma saatleri, ev içi sorumlulukların ortaklaştırılması gibi talepler bile ataerkil düzen içerisindeki kontrol merkezinin insiyatifi ile değerlendirilmiştir. Kentsel mekanların kadınlar için daha aktif roller üstlenebilmeleri ve daha imkanı hale getirilebilmesi kentin toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden ele alınmasını gerektirir. Ataerkil toplumlarda kadının kentler üzerindeki görünürlüğünün belirlenmesinin koşulu sosyal ve mekânsal ayrışmanın son bulması ile mümkündür (Hançer, 2021, s. 232).

Toplumsal cinsiyet rollerinin genelde mikro düzeyde ev içerisinde yeniden üretilmekte olduğunu düşünenlere karşı McDowell'a göre (2007, s. 71) toplumsal cinsiyet rollerinin üretiminin mekanlara yansıma biçimleri farklılık gösterilmektedir. Türkiye özelinde verilebilecek en güzel örnek kahvehanelerin erkek mekanı olma durumudur. Kentlerde erkeklere özgü daha daha geniş mekanların oluşturulması kentlerin eril ruhunu göz önüne sermektedir. Örneğin Galata Köprüsü'nden çekilen fotoğraflar, balık tutmanın yalnızca erkeklere has bir hobi olduğu düşüncesini

zihinlere yerleştirmiştir. Kentlerde gündelik yaşam içerisinde kadınların ve erkeklerin bir araya geldikleri mekanlar olsa da özellikle Türkiye genelinde mekanların bir çoğu erkeklerin hakimiyetindedir. Erkek egemen mekanlar genelde kentlerin işlek ve merkezi mekanlarıdır. Otogarlar, pazarlar, çarşılar erkek mekanlarına güzel örneklerdir. Fakat otogarlarda erkek nüfusun çoğunluğu ve şoförlerin çoğunluğunun erkek oluşu kadınların bu mesleği yapamayaca ından değildir hiç şüphesiz. Bu zihinlerde oluşturulan eril mekanların yansımasıdır. Kadınların Genel olarak otogarda,  arşı ve pazarda alışveriş yapmak için bulunan taraf olması bu eril zihnin ve kabullenilinin bir sonucudur. Kent içerisindeki eğlence mekanlarının bir çoğu da erkekler için tasarlanmış mekanlardır. Bu örneklerin de gösterdiği gibi kadınlar kamusal alanda kısıtlı ve sınırlı ölçüde var olabilmektedir. Kentlerin kamusal alanları erkek merkezli bir bakış a ının ürünü olmuş durumdadır ve patriyarka kente egemen olmaktadır. Parkların, sokakların, caddelerin, spor merkezlerinin akşam saatlerinde genellikle erkekler tarafından kullanılması, erkek mekanları olarak görülmesi, kadınların kendini akşam saatlerinde gerek güvenlik nedeniyle gerekse toplumsal baskı sonucunda bu mekanlardan geri çekmeleri dayatılan eril zihnin ürünüdür (Yüceşahin ve Yazgan, 2017, s. 93-95).

2.2. Kamusal Mekan  zel Mekan Ayrımı ve Kadının Konumu

Mekanın kent bağlamında dönüşümü kentteki aktörlerin toplumsal deneyimleri ve birbirleri ile ilişkileri ve çatışmalarının ürünüdür. Diğer bir ifade ile kadın ve erkeğin kent içerisindeki ilişkileri kimi zaman ortaklıklar şeklinde devam ederken kimi zaman ve çoğu zaman da ayrışmaya ve yeni mekanların oluşmasına yöneliktir. Bu mekanlar çoğunlukla sadece kadınlara ve sadece erkeklere yönelik mekanlar şeklinde oluşmaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyeti inşaa eden k lt rek dinamikler ilk olarak gündelik yaşam pratiklerinde kadını ev içi özel alanda erkeği ise kamusal alanda konumlandırmıştır. Kentte yaşayan kadınların çalışma hayatına dahil olması ile birlikte özel alan kadın için yalnızca ev olmaktan çıkmıştır. Böylece Kadınlara farklı toplumsal etkinlikler gerçekleştirebileceği yeni mekanlara kavuşma imkanı doğmuştur. Kadın ve erkek açısından farklı mekanlarda farklı toplumsal deneyimler yaşandığı için, cinsiyet rolleri ve cinsiyet rollerine dayalı iş bölümü ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak otorite ve iktidar ilişkileri mekan kullanımında farklı pratiklerin oluşmasına neden olmuştur (Aktaş, 2017, s. 142).

Liberal kuramın öznesi durumundaki birey esasen erkeği işaret etmektedir. Ve erkek her zaman haneyi yani evi kişisel egemenlik alanı olarak görmüştür. Kapitalizm ve kapitalizmin ideolojisini biçimlendiren liberalizmden önce de hane içi ve dışı ayrımı vardır. Fakat endüstrinin gelişmesi ile birlikte üretim ve yeniden üretimin mekansal olarak ayrışması ile birlikte de bu ayrım varlığını katlayarak sürdürmüştür. Esasen kamusal alan özel alan ayrımı kapitalizm ve onun getirdiği üretim ve yeniden üretim ile güçlense de Eski Yunandan bu yana var olan bir ayrımdır (Alkan, 2000, s. 84). Eski Yunan da “polis” yani kamusal alan erkeklerin alanı, “oikos” yani ev içi alanda kadınların alanı olarak nitelendirilmiştir. Antik Yunanda erkekler dışarıda kamusal alanda “agora” gibi alanlarda yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Akpınar “vd”, 2009, s.12).

Kamusal ile özel birbirine karşıt iki kavram olarak birbiri ile ilişki içerisinde. Kamusal ile özel arasındaki bu ilişki politik bir zemin üzerine kurulmuştur. Özel alan eşitsizlikler ve bağımlılıklar üzerine kurulmuş ve temel gereksinimlerin karşılanmasına yönelik olan alandır. 19.yy’ın sonu ile birlikte sanayi kapitalizmi gelişmiş ve Marx capitalist ilişkilere karşı çözümlemeler “kamusal” kavramının içeriğinin genişlemesini sağlamıştır ve Kamusal kavramı ekonomik etkinlikleri kapsar duruma gelmiştir (Ackelsberg ve Shanley, 1996, s. 215).

Hannah Arendt, kamusal ile özel ayrımını analiz etmiştir. İnsanın koşullarını belirleyen üç tane kavramın varlığına dikkat çekmiştir. Bunlar emek, çalışma ve eylemdir. Emek büyük oranda aile içerisinde ve özel alanda gerçekleşir. Emek gerekliliklerle tanımanmaktadır. “Çalışma” insanların yaratıcı yanlarının açığa çıkmasını sağlamaktadır. Arendt açısından özel alan insanların varlıklarını devam ettirebilmeleri için önemlidir. Fakat insanlar özgürlüğü ancak kamusal alanda gerçekleştirebilmektedir (Ackelsberg ve Shanley, 1996, s. 6). Özel alanlardaki “mahremiyet”, bir hak ya da ayrıcalık değil kamusalın yoksunluğudur. Özel ile kamusal alanine ayırılmasında değerlerin de ikiye bölündüğü görülür. Duygusalılık-ussallık, fedakarlık-bencillik, uzlaşmacılık-savaşçılık gibi. Bu örneklerden ilkleri kadınlara yani özel alanı belirtirken ikinciler kamusal alanı yani erkeği belirtmektedir. Feministler modern toplumların sınıf temelli ilişkiler üzerine kurulduğunu ve bunun yanı sıra ataerki ilişkileri de oluşturulduğunu savunmuştur.

Özel ile kamusal ayrımı modernist ataerkilliğin iki yüzünü oluşturmaktadır (Pateman, 1989, s. 2). Bu bağlamda kamusal özel ayrımı toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşılık gelmektedir. Eril düşünceler, kadını birey olma konumundan, akıldan, kamusal alandan tarihsel olarak dışlamaktadır. Kamusal ve özel kavramları birbirinin karşıtlığı üzerinden kurulduğu için kamusalın ve özelin ne olduğu kesin bir sınırla belirlenememektedir. Toplumsal kavramlar oldukları için zamana, mekana ve farklı toplumsal kültürlere göre değişiklik gösterirler. Kamusal ve özelin sınırları belli ölçüde çizilmiş olsa da farklı durumlara göre değişebilen doğaları mevcuttur (Ackelsberg ve Shanley, 1996, s. 4, Squires, 1994, s. 7).

Toplumsal cinsiyet ve mekan kavramlarının ilişkisinde vurgu yapılması gereken konu toplumsal cinsiyet kavramının zaman içerisinde değişmesi ve kent ile bağlantılı olmasıdır. Kent ve cinsiyet kavramlarının mekan üzerinden sorgulanması 17. Yy'da özel alan- kamusal alan ayrımına dayanan cinsiyet temelli yaklaşımlar etkili olmuştur. 1950'li yıllarda kent ekonomi ve siyaset alanındaki gelişmelerin tam odağında durmaktaydı. Bu bakış kamusal alan- özel alan ayrımında kamusalı kentle ve erkekle bütünleştirirken, kadını hanedeki ve ev içerisindeki rolleri ile özel alana hapsedmiştir (Tümtaş, Dericioğlu ve Ergun, 2016, s. 427). Kamusal alanda var olan erkek kaynakları sağlama görevini edinmişken, kadın evle ilgilenen bir role bürünmüştür veya bürünmek zorunda bırakılmıştır (Kaypak, 2014, s. 346). erkek egemenliğindeki bu baskın yapı Batılı kadınların bile kamusal alanaki görünürlüklerini sınırlandırmıştır (Fenster, 1999). Kadınların kamusal alanı deneyimlemeleri ev, avlu, bahçe gibi kendilerine ayrılmış kısıtlı özel alanlarından modern zamanda sınırlılıklar çerçevesinde ayrılmaları ile mümkün olmuştur. Kendilerine ayrılan bu sınırlı kamusal alanlarda bile kadınlar daha az hak elde edebilmiş yaptıkları işlere maddi ve manevi olarak daha az değer atfedilmiştir. Kadına biçilen roller kadınların toplum içerisinde görünmez olmalarına, sindirilmelerine ve ezilmelerine sebep olmuştur. Buna karşın erkeklerin mekanları bütün ihtişamı ile kentlerdeki, sokaklar, camiler, stadyumlar, kahvehaneler, eğlence alanları, spor klüpleri olmuştur (Bhasin, 2003, s. 13-17).

“Özel ve kamusal” mekan üzerinden cinsiyet temelli bir anlatımla açıklanmıştır. Toplumsal cinsiyet ve mekanın birlikte kurumsallaşması buna etken olmuştur (Cooper, 1997, s.196). özel ve kamusal olanın ortak paydası “alan” dır ve bu

alan kentsel mekanda somutlaşmıştır (Alkan, 2000, s.78). Mekanlar içerisindeki bu ayrım, kentsel etkinlik alanlarının, oturma alanlarının, çalışma alanlarının birbirinden ayrılmasına neden olmuştur (Greed, 1994, s. 3-12)

2.2.1. Özel Mekanda Kadının Gündelik Hayat Pratiği

Modern toplumsal hayatın gelişimi ile birlikte, bireylerin kentsel mekanlardaki aktifliği artış veya azalış göstermiştir. Bireylerin aktif olarak yer aldığı kentsel mekanlar; sokaklar, caddeler, parklar, cafeler, çarşı ve pazar alanları, restoranlar, spor merkezleri, eğlence alanları, sinemalar, tiyatrolar, kongre merkezleri gibi alanlardır. Bu Kentsel mekanlar kadınları ve erkekleri belli ölçülerde özgürleştirirken belli ölçülerde de kısıtlandırmaktadır. Geleneksel kültürden modern kültüre geçişin etkisiyle birlikte daha önceleri ev ortamında yenilen yemekler restoranlara, cafelere ve lokantalara taşınır hale gelmiştir. Kentlerdeki kamusal alanlara yönelimin artması kadın ve erkeği aynı ve eşit düzeyde etkilememiştir. Kadınlar erkeklere oranla kentsel mekanlarla daha geç tanışmıştır. Çünkü Kadınlar bu mekanlarda statüsü ve sınıfı ne olursa olsun taciz, cinsel şiddet gibi dışlayıcı etkilerle karşı karşıya kalmaktadır. Bir diğer bakımdan kadınların kentsel mekanla etkileşimi ve bu mekanlara katılımlarını yaşadıkları mahalle, gelir durumu, kültürel özellikleri, çevresi, eğitim durumu gibi farklılıklar önemli ölçüde etkilemektedir. Fakat bütün farklılıklara rağmen ortak bir nokta vardır. Oda bütün kadınların erkeklere oranla kamusal alandan faydalanmalarının önündeki engeller ve özel alana hapsedilmiş olmalarıdır (Aktaş, 2017, s. 138).

Bu Özel mekanlar en başta kadınların kendi evleri ve yuvalarıdır. Ev genel olarak aile bireyleri tarafından paylaşılır. Aileler emeğin yeniden üretildiği mekanlardır. Lefebvre'ye göre bütün mekanların bir sınırı vardır. Mekanlarda özneler ve nesneler belirli şekillerde yerleştirilir ve hareket ettirilirler. Mekanın gerçek varlığı içindeki karşılıklı ilişkiler ile belirlenir (Lefebvre, 2014, s. 72).

Aileyi oluşturan kişiler gündelik hayat pratikleri üreterek farklı iktidar ilişkileri oluştururlar. Aile içerisinde anne, baba, çocuk gibi kimlikler üzerinden kadınlığın ve erkekliğin tanımlanması yapılır. 1970'lerden sonra radikal feministler tarafından kadının aile içerisindeki ev işinin ekonomik boyutuna dikkat çekilmiş ve kadının ev içerisinde emeğinin sömürülmesi gündeme getirilmiştir. Ev emeği aile içerisinde görünür değildir. Emek ve üretim olarak adlandırılmazlar. Yıllardır

Üzerine düşen roller ütlenemeyen görevleri yerine getiremeyen kadınlar ise bedelini fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik olarak şiddete maruz kalarak ödemiştir.

Kentler gündelik yaşam pratiklerine şekil veren var olan kültürel ve sosyal yapıyı da dönüştürür. Kentlerin kendine özgü tarihsel bir kimliği ve arka planı vardır. Mekanlar bu bağlamda bireyin toplumsallaşma kanallarını üretirler ve dönüştürürler ve bireyin sosyal dünyayı anlamlandırmasını sağlarlar. Kadın ve erkeklerin kentsel mekanı sosyal açıdan algılama ve anlama biçimleri farklılık göstermektedir. Kadının yüzyıllardır sokak ile ilişkisi olumsuzluklarla çevrelenmiş sokağa çıkan kadın toplum için önemli bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Kadın ve mekan ilişkisinin en somut ifadesi özel ve kamusal alan ayrımıdır. Bu ayrım kadınların kentsel mekan pratiklerini açıklama alanı sunar (Aktaş, 2017, s. 137).

Kadını ev ile bütünleştiren eril düşünce 19. Ve 20. Yüzyılın kentsel yerleşmesinin banliyöleşme bir diğer ifade ile yöre-kentleşme oluşumuna sebep olmuştur. Yöre kentleşme kadınların bu yüzyıllarda elde ettikleri ekonomik bağımsızlığa bir tepki olarak çıkmıştır denilebilir. Bu yerleşme biçimi kadının bütün zamanını evini çekip çevirmeye adanmış, dışarı da ise evin ekmeğini kazanacak bir başka kişinin varlığını dayatır. Buda kadınların eve ait olduğu savını güçlendirir nitekiltiler (Knoop, 1992, s. 662).

2.2.2. Kamusal Mekanda Kadının Yeri ve Varoluş Çabası

Kamusal alanlar, bir kentin kimliğini oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Bir kent içerisindeki sokakların meydanların kalitesi ve yapısı o kent hakkında çok şey söylemektedir. Kamusal mekanlar toplumun çeşitli kesimlerini bir araya getiren, birbirine bağlayan ortak bir zemindir (Erdönmez ve Akı, 2005, s. 71).

1970'li yıllara kadar sosyal ilişkiler mekandan bağımsız olarak değerlendirilmiştir. Fakat şu bir gerçek ki var olan her şeyin ve herkesin kendisine ait bir mekanı vardır. Duvardaki saatin bile bir mekanı olduğu gibi. Gündelik hayata dair her şey bir coğrafyanın üzerinde gerçekleşmektedir. Hayatın içinden bir parça olan coğrafya hayattan ve gündelik hayat pratiklerinden ayrı değerlendirilemez. Bu nokta da İbn Haldun'un ünlü bir sözü vardır; "*Coğrafya İnsanın Kaderidir*". Fakat günümüzde bu söz anlamını gelişen teknoloji ile birlikte büyük oranda yitirmiştir. Kendi kaderine sığmayan insanlar bununla mücadelenin yollarının aramaya başlamıştır. Özellikle de kadınlar bu noktada kendilerine biçilen rolleri büyük ölçüde

değiştirmeye çalışmışlardır. Evin dışına çıkabilme cesaretini gösterebilen kadın kentlerde daha görünür hale gelmiş kentin ataerkil cinsiyetini değiştirip dönüştürmek adına kentsel mekanda hak talep etmeye başlamıştır (Şenel, 2016, s. 116-123).

Caddeler, sokaklar, meydanlar gibi kamusal bütünlüğü sağlayan mekanlar kamusal mekanlardır (Gökgür, 2017, s. 80). Bu mekanlar erkek ve kadın için çeşitli ve farklı anlamlar içermektedir. Hava karardıktan sonra bu mekanlar yalnızca erkeklerin mekânı olarak kabul görmüştür. Çünkü gece caddeler, sokaklar, meydanlar, çarşı ve pazarlar kısaca kamuya açık her yer kadınlar için tehlike merkezleri haline gelmektedir.

Kadınların kamusal alana çıkışı esasen evin kapısında başlamaktadır. Kadınları her daim bir endişe kaynağı olarak gören ataerkiyapıda kadın evden çıkarken bile çoğu zaman evliyse eşinden bekarsa baba ve abi gibi evin erkek yönetici bireylerinden izin almak zorunda bırakılmıştır. Evin kapısından çıkarken nereye gideceğinden, kiminle gideceğinden, nasıl giyineceğinden sorumlu tutulmuş ve açıklama yapmak zorunda bırakılmıştır. Kadın için kamusal alan olan sokakta bile hareketlerine dikkat etmesi, yüksek sesle gülmemesi kahkaha atmaması, geç saatte sokakta yürümesi dayatılmıştır. Çünkü kadının gece geç saatte kamusal bir alanda bu denli görünür oluşu onun için bir tehlike ve güvenlik sorunu olarak algılanmıştır. Bütün bunlar kadınların kentsel mekana katılımını kısıtlayan ve engelleyen toplumsal ve kültürel pratiklerdir. Kadınlar yalnızca kamusal alanda değil aynı zamanda özel alanda da şiddet ve dışlayıcı unsurlara maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla kamusal alan ve özel alan birbirinden bağımsız olarak ele alınırsa kadınların kent ile ilişkisi kavranamamış olacaktır. Sokakların kadınlar için tehlike olarak görülmesi ve evin daha güvenilir olduğu düşüncesi aile içi şiddetin görmezden gelinmesine sebep olacaktır. Kadınlar için bir tehlike alanı olarak görülmesinin yanı sıra kent kadınlara teknolojik imkanlara ulaşma ve şiddete karşı savunma yollarına erişebilirlik açısından hiç şüphesiz daha büyük imkanlar sunar. Feminist kent çalışmaları göstermiştir ki kadınlar bütün engellere ve kısıtlamalara rağmen kentin sokaklarında yürümüş, kamusal alanları kendilerince kullanmaya çalışmışlardır. Kadınların bu çabası kamusal alanda kadınları tam olarak görünür kılmayı başarmış olmasa da haklı bir direniş olmuştur. Kadınların sokaklarda caddelerde diledikleri gibi yürüyebilmeleri en temel kent haklarından biridir (Tuncer, 2018).

Kentsel mekanlar geçmişten günümüze kadar kadın ve erkekler için farklı mekanlar oluşturmıştır. Erkek mekanları kahvehaneler, tribünler, asker uğurlama alanları gibi yerlerdir. Dolayısıyla kamusal alanlar erkekler için gündelik hayat pratiklerini istedikleri gibi gerçekleştirebildikleri alanlarken kadınlar için güvenli olmayan ve çok fazla bulunmamaları gereken alanlardır. Gündelik hayatta kadınlar için ayrılmış olarak görünen kamusal alanlar çoğunlukla kadınların bulunduğu, küçük ve kapalı alanlardır. Alkan'a göre (2012, s. 27) kahvehane gibi erkek mekanı olan alanların kadınlar açısından bir muadili aranacak olursa bu sosyete pazarlarıdır. Pazarlar genel olarak kadınların toplumsal cinsiyet roller gereği genelde evleri için alışveriş yaptıkları, mahalle aralarında genellikle evlerine yakın bir konumda kurulan yerlerdir. Kadınlara ayrılmış gibi görünen kamusal mekanlara lokantaları ve café gibi yerler de dahil edilebilir. Bu mekanlarda "aile salonu" olarak vurgulanan alanlar ile kadınlara ve çocuklara güvenli bir yer sunulmaktadır. Kentsel alanlarda toplumsal cinsiyetin yansımalarından dolayı kadınlara ayrılmış gibi görünen alanlarda bile kadınların mahremiyetini ve güvenliğini korumaya yönelik alanlar tasarlanmış ve kadınların kamusal mekanla ilişkisi bu alanlarla sınırlandırılmıştır (Alkan, 2012, s.28). Ev içerisinde hapsolmek ve ev çeperinde bir hayat sürdürmek kadının bir takım mahrumiyetlerle sınırlandırılmasına neden olmuştur (Şenol Cantek,"vd", 2014, s. 123).

Yüzyıllar boyunca kadınlar sokak ile olumsuz ilişkiler yaşamış kadının sokağa çıkması tehlikeli ve uygunsuz bulunmuştur. Bunun en büyük nedeni ise toplumsal cinsiyet rollerine göre yapılan kamusal alan özel alan ayrımıdır. Bu ayrım özellikle kentsel açıdan bakıldığında kadınların kentlerdeki pratikleri, davranışları ve hareket alanlarının sınırlılıklarını açıklamaktadır (Tuncer, 2015, s. 31). Kentlerde toplumsal cinsiyet roller her gün yeniden üretilmektedir. Dolayısı ile yeniden üretilen mekanlar arasında kadınların alanı olarak görülen ev, mahalle gibi mekanlarda gelmektedir. Mackenzie (1989, s. 5). Yeniden üretilen ev ve mahalle mekanlarının hala kadınların mekanı olduğu söylemekte ve bunun da kadınların kamusal alana girişlerinin kısıtlanmasına sebep olduğunu, maddi ve manevi olarak kadın emeğinin değersizliğini vurgulamıştır.

Kadınların kamusal alanda var olabilmelerinin bir yolu çalışma hayatı içerisine dahil olabilmeleridir. Çalışma kavramı, öncelikli olarak ekonomik

coğrafyaya ve kent planlamasının ekonomik boyutuna temel oluşturur. “Çalışma” ücretli iş gücü kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılır. Liberaller, neo-liberaller, Marksistler ve Neo-Marksistler kadınların kentin üzerinde önemli etkileri olmasına karşın, kadınların ev içinde gelir getirici ve yeniden üretici oldukları emeği göz ardı etmişlerdir. 1970’li yıllarda kentsel kuram sağlanan hizmetler ve mallar göz ardı edilmiş bu da kadını dışarıda bırakmıştır. Hane içi cinsiyetçi iş bölümü sorgulanmadığı gibi aynı zamanda değişen toplumsal cinsiyet rolleri ve bunun mekan içerisindeki gerklilikleri de göz ardı edilmektedir. Kadınlar sürekli olarak ev içinde ücretsiz üretici bir hizmet sağlamaktadır. Bunun yanı sıra 1950 li yıllardan itibaren kadınlar ücretli çalışma yaşamına da katılmaya başlamıştır. Bir çok kadın bir yandan ailesinin diğer taraftan işgücü pazarının biçimlendirdiği iki ayrı dünyada yaşamaya başlamaktadır. Kadınların ve erkeklerin gerek ev içersiinde gerek de kamusal alanda ücretli çalışma işleyişleri erkeklerinkinden tamamen farklıdır. Kamusal alanda çalışsın ya da çalışmasın kadın için ev içi alan yani özel alan her zaman birincil çalışma alanine oluşturur. Kadın çalışanların özellikle evli kadın çalışanların erkeklerden farklı olan bu konumunu sorgulayanlar feminist ekonomistler olmuştur. Evli ve çalışan kadının ücretli çalışan olarak değerlendirilebilmesi Eisenstein’ın “çalışan anne” kavramıyla açıklanmıştır. Bu kavram kadının ilk sorumluluğunun annelik ikincil sorumluluğunun ücretli çalışma olduğu görüşün yansıtmaktadır (Alkan, 1999, s. 13-14).

Kamusal alan ve bu kamusal alanı yöneten ilkeler ev işi ilişkilerden tamamen ayrı ve bağımsız görülmektedir. Eşitlik, özgürlük, uzlaşma, çatışma gibi değerlerin hiç biri hane içinde değildir (Pateman, 1989, s. 119).

Planlama ile ilgili politikalara bakıldığında zaman hepsi kamusal alan üzerinden tasarlanmıştır. İşyerleri, endüstri alanları, yeşil alanlar, açık alanlar, ulaşım, alışveriş, otopark, boş zaman etkinlik alanları gibi alanlar planlama politikalarının uygulandığı merkezlerdir. Fakat burada sorun şudur ki kadınlar bu alanlardan genel anlamda dışlanmışlardır. Ulaşım anlamında yapılan düzenlemeler genel olarak otomobile yöneliktir ve otomobil kullananlar kadın bile olsa otomobil ile ilgilenen genel olarak erkeklerdir. Gün içerisinde toplu taşıma araçlarını daha çok kullanan kadınlar açısından bakıldığında durumun olumsuzlukları hemen göze çarmaktadır. Mesai saatleri içerisinde azaltılan toplu taşıma seferleri kadınların kamusal alanda yapmak zorunda kaldıkları işleri zorlaştırmaktadır. Örneğin; çocuğu kreşe bırakmak, evin

alışverişini yapmak, hastaheneye gitmek veya evde sağlık hizmeti alması gereken kişileri hastaheneye götürebilmek gibi görevleri olan kadın toplu taşıma araçlarına isediği her saat ulaşamamanın sıkıntısını yaşamaktadır (Beall, 1996, s. 22)

Modern toplumlarda zaman içerisinde Kadınların çalışma hayatına katılmalarındaki engellerin azaldığı düşünüldüğünde kadınların kent yaşamına ve ekonomiye katılmaları belli oranda başarı elde etmiştir. Fakat hane içerisindeki geleneksel yapı ve iş bölümü değişmediğinden kadınların ücretli çalışma hayatında ve kentsel hizmetler içerisindeki rolleri ev içi rollerinin bir devamı olmaktan öteye gidememiştir. Kadın hem kentsel politikaya ya da çalışma hayatına katılan kadının iş yükü hafiflemediği gibi ikiye katlanmış olmuştur. Çünkü kadın çalışsa bile ev içerisindeki görevlerini yerine getirmek zorundadır (Mackenzie, 1989, s. 1-110).

Kadın açısından ekonomik bağımsızlık olarak adlandırılan şey ücretli çalışma ile ücretsiz çalışma arasında kadının yaşadığı döngüyü ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde kadınlara verilen ev içi işler ekonominin inceleme alanının dışında bırakılmıştır. Bu noktada ekonomi hane dışındadır. Kadınların ekonomik etkinlikleri görünmez hale getirilmiştir. Ve yeniden üretim alanındaki her şey ikincil olarak nitelendirilmiştir. Çalışma alanlarından ayrılmış ve oturma alanları olarak belirlenmiş yerlerde kadınların yaptıkları emek “çalışma” olarak görülmemektedir. Ev içi üretimin ücretlendirilmesi isteği hiçbir zaman dikkate bile alınmamaktadır (Serdaroğlu, 1999, s. 5-90).

Kamusal alan özel ayrımında, kadınların hapsedildiği özel alanının kent hakkı bağlamında konu dışı kaldığı görülmektedir. Kentin kamusal alanında ise kent hakkı toplumsal cinsiyete nötr kalmıştır. Kent hakkının ataerki hakimiyete karşı kadınları güçlendirecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu konu üzerinden Buchingham özel alan ile kamusal alan arasındaki ayrımın kırılması gerekliliğini düşünmüş ve bunun için yapılacakları da belirtmiştir. İlk olarak güvenli kentsel çevreye dikkat çekerek kentlerde kadınların şiddet korkusunu ortadan kaldırılması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Kadınların günün her saatinde kolaylıkla erişebileceği toplu taşıma araçlarının var olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Kadınların çalışması konusunda ulaşım açısından problemlerin ortadan kalkmasına yönelik yaşadığı yere yakın konumlarda iş imkanı sunulmasına değinmiştir. Aynı zamanda kadınların yaşadıkları kentsel çevre ile ilgili karar verebilmeleri ve planlamaya

katılabilmelerinin gerekliliğini, kamusal alanda görünür olabilmeleri için bir koşul olarak görmüştür (Buchingam, 2010, s. 57-61).

Kadınların bir araya gelerek toplumsal bir faaliyet gerçekleştirdiği mekanlarda kadın kamusalılığı oluşmaktadır (Demirbaş, 2012, s. 38) özellikle gecekondualarda yaşayan ya da orta ve alt sınıfa mensup kadınların bir arada yaşadığı alanlar kadınların sosyal ilişkileri yeniden ürettiği mekanlar olmaktadır. Kadınların bir araya gelerek altın günleri yapması, dini etkinlikler yapması, özel günlerde yardımlaşmak için bir araya gelmeleri buna örnek verilebilir. Bu sosyalleşmenin yanında kadınlar ev işlerinin bir yansıması olarak halı silkelemek, kışlık yiyecek hazırlığı yapmak gibi aktivitelerle de bir araya gelmektedirler (Demirbaş, 2012, s. 39). Fakat kadınların yeniden ürettiği bu sosyal ilişkiler onların kamusal alanda görünür olmaları için hiç bir koşulda yeterli değildir. Alt ve orta sınıf kadınların sosyalleşebildiği ve evden kısa süreliğine uzaklaşabildikleri alanlar kapı önleri, pencere kenarları, balkonlar gibi alanlardır. Bunun en büyük nedeni ekonomik durum, aile baskısı, çekingenlik ve korkudur. Orta ve üst sınıf kadınlar ise kendi zevklerini tatmin edecek uğraşlara vakit ve para harcamaktadırlar. Tatile gitmek, çocuklarının bakımını alt sınıftan bir başka kadına ücretli emeğe aktarmak buna örnek olarak verilmektedir (Şenol Cantek vd, 2014, s. 155).

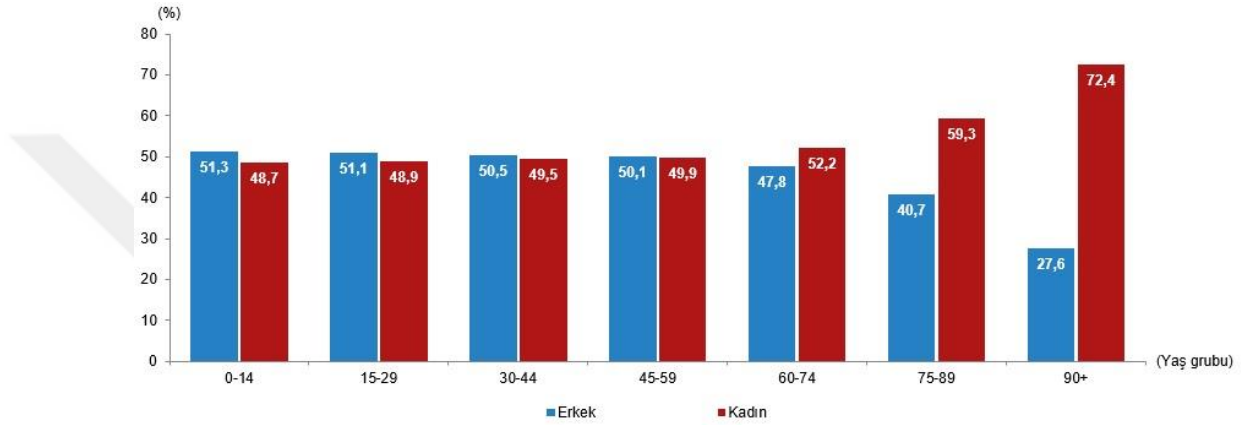
2.3. Kadınların Kentsel Mekanda Karşılaştığı Sorunlar ve Kentten Beklentileri

Kentsel mekanlar kentlerde yaşayan insanların hem barınma ihtiyaçlarını karşılayan hem de kent içerisindeki tüm ilişkilerini gerçekleştirdiği alanlardır. Kentsel mekanlar kente ait olan barınma, çalışma, ulaşım, dinlenme gibi bütün ihtiyaçların giderilebildiği ortak yaşam alanlarıdır. Bu ortak yaşam alanı ifadesindeki ortaklık imgesi bütün insanlar için eşit şekilde faydalanmayı kapsamaktadır. Ne yazık ki kentlerdeki dezavantajlı grupların varlığı, kentteki imkanlardan herkesin eşit düzeyde faydalanamadığının bir göstergesidir. Kadınlar da kentlerde dezavantajlı olarak nitelendirilen grubun içerisinde yer almaktadır.

Kentler devamlı bir şekilde kendini üreten sosyal mekanlardır. Kentte yaşayan insanlar kentsel mekanlarda kendilerini güvende hissetmenin yanı sıra, kendilerini kentlerde hak ve sorumluluk sahibi olarak da görmek istemektedir (Sancar ve Severcan, 2010, s. 298). Bunu gerçekleştirebilmenin yolu kentin kullanım değerine kentteki herkesin ulaşabilmesi ile mümkündür. Bu çalışmanın temel

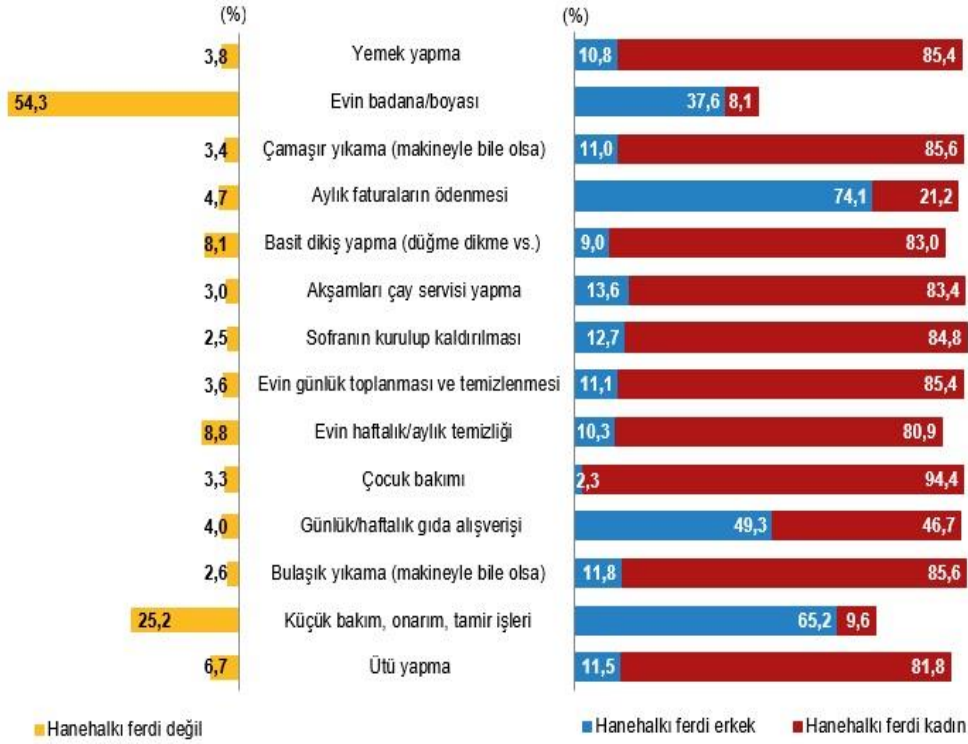
varsayımlarından biri, Henri Lefebvre'nin "kent hakkı" teorisinden hareketle kentte yaşayan herkesin kenti kullanma hakkının yanında kenti kendi beklentilerine ve taleplerine göre şekillendirebilebileceğidir. Bu da ancak kadınların kentlerde karşılaştığı sorunları en aza indirerek kentlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların dezavantajlı durumlarının ortadan kaldırılması ile mümkündür.

6 Mart 2023 tarihli TÜİK verilerine göre, Türkiye'nin Nüfusunun %49,9'unu kadınlar, %50,1'ini erkekler oluşturmaktadır.

Kaynak: (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022).

TÜİK verilerine göre 2021 yılında yapılan çalışmalar ev işlerinin genellikle kadınlar tarafından üstlenildiğini ortaya koymuştur. Hanehalkı evişleri cinsiyete göre incelendiği zaman, boya ve badana hariç olmak üzere evişlerinin genellikle bir hane halkından biri tarafından üstlenildiği görülmüştür. Araştırmalar kadınların en çok zamanı çocuklara ayırdıklarını göstermektedir. Kadınlar %94,4 oranında çocuk bakımına zaman ayırırken, %85,6 oranında makine kullanarak bile olsa çamaşır ve bulaşık için, % 85,4 oranında yemek yapma ve evin günlük olarak toplanması ve temizlenmesine vakit ayırmaktadır. Erkekler ise %74,1 oranında fatura ödeme, %65,2 oranında bakım, onarım, tamir işlerini üstlenmektedir.

Kaynak: (Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021).

2.3.1. Üretime ve Karar Alma Mekanizmalarına Katılmada Kadının Durumu

Toplumsal cinsiyete karşı duyarsız şekilde tasarlanmış olan kentsel mekanlar feministlere göre eril ve erkek merkezli yapılardır. Genel olarak kent planlamaları kadınların evde olduğu düşünülerek yapılmaktadır. Kentleşme bu açıdan bakıldığında kadınlar için bir dezavantajlı bir durumdur. Konutlar sadece barınma mekanları olarak değil aynı zamanda kadınların ev işlerini, yaşlı bakımını, yemek, bulaşık, çocuk bakımı gibi sorumlulukları üstlendikleri toplumsal yeniden üretim mekanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeniden üretim bu bağlamda cinsiyetçi iş bölümü nedeniyle kadınların ev içersinde gerçekleştirdiği işleri kapsamaktadır. Kadınlar için yeniden üretimin devamı evle daha fazla ilgilenmekten geçmektedir. Kadınlar aslında kamusal alana çıkarlar fakat kamusal alana çıkma sebepleri de evdeki işlerin gerçekleştirebilmek içindir (Kaypak, 2014, s. 349-350).

Kentlerde toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve erkek ile kadına atfedilen roller kadının kentsel mekanda üretime yeteri kadar katılamamasına neden olmaktadır. Geleneksel olarak bu roller önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi şu şekilde tanımlanmaktadır. Erkek dışarıda çalışır ve evin geçimini sağlamakla yükümlüdür. Kadın ise ev işleri, kocasına destek olmak, çocukların bakımı, bütçe

yöneticisi bir nevi evin müdürüdür. Bu şartlar altında kadınların evde bu kadar çalışırken dışarıda çalışması da çok güç görülmektedir. Bu eşitsizlik ne kadar fazla olsa da büyük ve gelişmiş kentlerde durum günümüzde değişmeye başlamıştır. Yine de bu durum kadınların evdeki sorumluluklarını çok da fazla değiştirmemiştir (Barutçugil, 2002).

Türkiye’de kadının ekonomiye katılımı minimum düzeyde kalmakta ve aynı zamanda kadının ev içi emeği de sömürülmektedir. Genel olarak kadının iç gücüne katılımı 25 yaşına kadar artmaktadır. 30’lu yaşlara gelen kadın çocuğunu büyütme için iş hayatından geri çekilmektedir (TÜRKONFED, 2007). Ev dışında çalışma yaşamına katılan kadınların ikisinden biri hamile olduğu için ya da çocuğunu bırakabileceği birisi olmadığı için işten ayrılmak zorunda kalmaktadır (İlkkaracan, 1998).

Hanehalkı işgücü araştırmalarına göre evinde 3 yaşının altında çocuğu bulunan 25-49 yaş aralığındaki kadınların istihdam oranı %26,1 iken erkeklerin oranı %89,1 olmuştur (TÜİK, 2022).

Kadınların kentsel mekanda üretime katılamamalarının bir çok nedeni vardır. Bunlardan biri kadınların eğitim düzeylerinin düşük olmasıdır. Eğitim seviyesinin düşük olmasının temel nedeni ise kadın erkek arasındaki iş bölümü ve kadına verilen “eş” ve “anne” görevlerini bütünüyle yerine getirebilme baskısıdır. Adrese kayıtlı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre 2021 yılında kadınların %39,4’ünün eğitim seviyesi eşlerinden daha düşüktür. Eşleriyle aynı eğitim seviyesine sahip olan kadınların oranı %42,8 iken eşlerinden daha yüksek eğitim seviyesine sahip olan kadınların oranı %15,9’dur (TÜİK, 2022).

Kadınların üretime katılmasının önündeki engellerden birisi de kadınlara verilen ücretlerin erkeklere verilen ile aynı olmamasıdır. Avrupa Birliği ülkelerinde bile kadınlar eşit işe eşit ücret alamamaktadır (İlkkaracan, 1998).

Kadınların üretime katılmalarının önündeki en büyük engellerden biri ise ailelerinden onay alamamalarıdır. Gerek eşlerinin gerek anne ve babalarının kadının çalışmasına sıcak bakmaması bunu toplumun geleneksel normlarına uygun bulmamaları kadınların ekonomik özgürlüğünün önünde büyük bir engeldir (İlkkaracan, 1998).

Kadınların iş hayatına ve üretime katılamamaların en büyük nedeni toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı görev ve sorumluluklardır. Toplumsal cinsiyet rolleri evi

kadının merkezi olarak nitelendirmekte ve bu mekanda gerçekleştirilen emeği ve yeniden üretimi görünmez hale getirmektedir. Kadınların evde yaptıkları üretim ve yeniden üretim toplumsal sistem içerisinde gereksiz ve önemsiz olarak görülmektedir (Dedeoğlu, 2003 ve Uçar, 2005).

Kadınların kentli hakları olarak nitelendirilen haklara sahip olabilmeleri ve bu haklarını kullanabilmeleri için yönetsel süreçlerde de aktif olarak görev almaları gerekmektedir (Altay, “vd”, 2006). Farklı ihtiyaçlara sahip olan kadın ve erkekler için yalnızca erkeklerden oluşan bir karar mekanizmasının doğruluğu tartışmaya açık değildir (Sayın, 2007). Türkiye’de kadınlar karar alma mekanizmaları içerisinde sınırlı ölçüde bulunabilmektedir. Kadınların kentsel hizmetlere ulaşmasında dezavantajlı konuma gelmesinin bir sebebidir. 2022 TÜİK verilerine göre Türkiye’de kadın milletvekili oranı %17,3 ve Türkiye’deki kadın büyükelçi oranı %27,2 iken erkek büyükelçi oranı %72,8’dir (TÜİK, 2022).

2.3.2. Kadınların Kentsel Hizmetlerden Faydalanma Durumu

Kadınlar Eğitim, sağlık, ulaşım gibi temel kentsel hizmetlerden faydalanmak söz konusu olduğunda dezavantajlı gruplar arasına girmektedir. Kentsel mekanlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin en aza indirilmesi için kadınların kentsel hizmetlerden daha büyük ölçüde faydalanmaları gerekmektedir.

Kadınların eğitim düzeyleri insani gelişmeyi ölçmeye olanak sağlayan en önemli etkenlerden biridir. Kadının iyi eğitim almış olması toplumun her düzeyinde kendini belli etmektedir. İyi bir eğitim almış kadının iş gücüne olan katkısı daha yüksektir. Ve buda ekonomik kaynakların artışı olumlu yönde etkileyecektir (KA-DER, 2003).

2022 TÜİK verilerine göre Türkiye’de yükseköğretim mezunu olan 25 yaş ve üzerindeki kadınların oranı %20,9’dur. Yükseköğrenim mezunu kadınların iş gücüne katılma oranı ise %67,6 iken TÜİK 2022 verilerine göre ev işlerini genel olarak kadınlar üstlenmiştir (TÜİK, 2022).

Dolayısı ile kadınların kamusal alanda görünür olabilme yollarından biri de eğitim seviyelerini yükseltmeleridir. Çünkü açıkça görülmektedir ki eğitim ve gelir seviyesi düşük kadınlar yüksek olanlara oranla kamusal alana katılmakta daha çok zorluk çekmektedir. Kentsel mekanlarda toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkileri biçimlenirken bireylerin statüsü çok büyük bir etken olmaktadır (Aktaş, 2017, s. 138)

Kentsel mekana erişimde, alt orta sınıfa mensup, eğitim seviyesi düşük, gecekondula ya da göçmenlerin yaşadığı yerlerde yaşayan kadınların ve orta ve üst sınıf ya da çalışan eğitim seviyesi yüksek kadınların kentsel deneyimleri ve kenti şekillendirmede sahip oldukları hakları kullanabilme şekilleri farklılık göstermektedir.

Kentsel hizmetlerden biri olan ulaşım, kadınların kamusal alanda karşı karşıya kaldığı bir sorundur. Kadınların kenti kulanımları bulundukları kültürel çevre, ev içi sorumlulukları, çalışma ve iş gücü piyasasındaki konumları ile ilişkilidir. Ev içinde gelirin eşitsiz dağılımının ve kontrolünün tamamen erkekte olması kadının kent içerisindeki hareketlerini sınırlamaktadır. Kent içerisindeki ulaşım araçlarının güzergahları, saatleri ve tarifeleri genel olarak erkeklere göre belirlenmektedir. Ulaşım örüntülerinin cinsiyetçi planlaması, kadınların ihtiyaçlarının görünmez olmasına ve kentsel mekanı kullanamamalarına deneyimleyememelerine neden olur (Kalfa, Aytekin ve Dinç, 2020, s. 220). Bir diğer taraftan kadınların tek başlarına yolculuk yapmalarına izin vermeyen kurallar da kadınların ihtiyaçlarını karşılamaları ve kentteki ulaşım araçlarını kullanmaları önünde engeldir.

Kadınlar için en güvenli ulaşım araçları raylı sistem olarak görülmektedir. Bunun nedeni aydınlatmanın yeterli olması, istasyonun kapalı olması ve güvenlik kameraları ile izleniyor olmasıdır (Kalfa, Aytekin ve Dinç, 2020, s. 233).

2.3.3. Kentsel Mekanda Kadınların Güvenlik Sorunu

Kadının doğası gereği güvenlik ve güvende olma duygusu ve tedirginliği erkeğe nazaran çok daha büyük anlam taşımaktadır. Çünkü kadınlar yaşadıkları çevrede ve modern kentlerde cinsel şiddet biçimlerinin tehdidi altındadırlar (Greed, 1994). Şiddet, giderek artan ve toplum sağlığını tehdit eden bir sorun olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti; *“fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması”* durumu olarak tanımlamaktadır (Güler, “vd”, 2005).

Lefebvre’ye göre kent mekanları, geniş yolları, dar sokakları, meydanları, ticaret ve alışveriş yerlerini kapsayan kozmopolit oluşumlardır (Lefebvre, 2014, s. 174). Bu oluşum içinde kadınların iş ve çalışma hayatına giderek daha fazla oranda

katılması özel alan ile kamusal alan arasında hareketliliğe neden olmuştur (Dökmen, 2015, s.201, Kalfa, Aytekin ve Dinç, 2020, s. 217)

Kadına yöneltilen şiddet, hem özel yaşamda hem kamusal yaşamda fiziksel, cinsel, psikolojik araçlarla özgürlüklerinin kısıtlanması, tehdit ve baskı şeklinde gerçekleşmektedir. Cinsiyetler arası güç ve denge eşitsizliği bunun en büyük sebebidir (Ağrıdağ, 2006). Aile içi şiddet kadınların maruz kaldığı şiddet türlerinden biridir ve sıklıkla kadının hapsediğı ev mekanında bile özgürce hareket edemediğinin göstergesidir. Aile içerisinde şiddet; eşler arasındaki iktidar mücadelesinin bir sonucu olarak, tokat yumruk gibi fiziksel şiddet, veya küçümseme, hor görme, arkadaşlarından ailesinden ve kentsel mekandaki her türlü sosyal eğlence ve ilişkiden uzaklaştırma, bilgiye yardıma ve her türlü teknolojik erişime ulaşmayı kısıtlama şeklinde kendisini göstermektedir. Tecavüz cinsel şiddetin en şiddetli şeklidir. Aile içerisinde başlayan bu şiddet ortamı ve güvenlik kaygısı kamusal alanda da devam etmektedir. Aynı kentin aynı sokağında yürüyen bir kadın ve bir erkeğin hissettikleri ve yaşadıkları aynı değildir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de eril kent mekanlarında kadınların erkekler kadar rahat dolaşamaması toplum baskısının bir sonucudur (Alkan, 2000, s. 85).

Kentler bireylerin kişiliklerini geliştirdikleri, statü kazandıkları, eylemlerini sürdürdükleri mekanlardır (Wirth, 2002, s.104) ve kentler genel olarak eril zihniyet ile oluşturulmuştur. Kentsel mekan kısıtlamaları, modernleşmeyle birlikte değişime uğramıştır. Fakat kadınlar biyolojik cinsiyetlerinden dolayı kentsel haklarından eşit olarak faydalanamamaktadır. Connel'e göre (1998, s.181); sokakların tamamı erkeklere aittir. Sokaklar kadınlar için bir cinsel tehdit unsurudur. Kadınların birçoğu erkeklerin denetimi altında olan kentsel mekanlarda güvenlikleri için endişe içinde bulunmaktadır (Fenster, 2005). Kadınlar tanıdıkları bildikleri mahallelerde ya da sokaklarda kendilerini daha güvende hissetmektedir. Evlerine yakın alanlar onlar için güvenli alanlardır. Gece kadınların sıklıkla kentsel mekanlarda yer almamalarının sokakları caddeleri erkeklere bırakmalarının nedenleri, sokakların aydınlatmalarının yetersiz olması, mahallelerde gerekli güvenlik tetbirlerinin alınmamış olması, kameraların olmayışıdır. Bu tür eksiklikler kadınları dezavantajlı duruma sokmaktadır. Sokakların ve caddelerin ışıklandırmalarının yetersizliği kadınlar için herhangi bir cinsel istismar durumunda kör nokta oluşturacaktır ve kadınların haklarını aramalarını engelleyecektir. Bu durumlar kadınların mekanlarının hem gece hem

gündüz yalnızca ev mekanı olarak kalması, üretim ve tüketim faaliyetlerinin hepsini ev mekanında gerçekleştirme zorunluluğu yaratır. Kadınlar alışverişe gitmek, gezmek, arkadaşları ile buluşmak için genellikle evlerine yakın olan yerleri tercih ederler. Evlerinin yakınına tercih etme sebepleri kendilerini güvende hissetmeleridir. Böyle bir kentte cinsiyetler sosyal imkanları kullanırken özgür ve eşit olmazlar. Bu da kadınları kent haklarını kullanmalarını engellemekte ya da sınırlandırmaktadır.

Yaşam memnuniyeti araştırması sonuçlarına göre; kadınların %30,4'ü gece sokakta yalnız başına yürürken kendisini güvensiz hissetmektedir. Kadınların yaşadıkları çevrede kendilerini güvende hissetme oranı ise %51,1 iken erkeklerin kendilerini güvende hissetme oranı %71,9'dur (TÜİK, 2022).

1970'lerden bu yana kadınlar kentsel mekanda karşılaştıkları bu sorunların üstesinde gelmek, kendi mekanlarını oluştururarak kendi kimliklerini yaratmak için protesto hareketleriyle bu hegomonik ortamı değiştirmeye çalışmışlardır. Bu anlamda sokaklar siyasi eylemlerin dile getirildiği faaliyet alanları olmuştur. Sokaklar kadınların kentli haklarını geri elde etmek için üstün bir çaba gösterdikleri direniş mekanlarını ifade etmeye başlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİNGÖL'DEKİ KADINLARIN KENT HAKKI BAĞLAMINDA KENTTEN BEKLENTİLERİ

3.1. ARAŞTIRMA BULGULARI

Katılımcıların her biri ile yapılan birebir görüşmeler neticesinde, araştırma için anlamlılığı olan ifadeler, tekrar eden söz öbekleri ve söylemler içerik analizi yapılarak temalar oluşturulmuştur. Başlıklar halinde oluşturulmuş temalar, çalışmaya katılan katılımcıların özellikleri ve ifadeleri ile birlikte aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1 Katılımcıların Özellikleri

Yaş Aralığı	EĞİTİM DÜZEYİ			MEDENİ DURUM		ÇALIŞMA DURUMU	
	İlköğretim	Lise	Ön Lisans/ Lisans/ Lisansüstü	Evli	Bekar	Çalışan	Ev Hanımı
20-29	-	2	2	2	2	3	1
30-39	-	1	9	10	-	3	7
40-49	1	-	1	2	-	-	2

Bingöl ilinin merkez mahallelerinden Şehit Mustafa Gündoğdu Mahallesi, Kültür Mahallesi, Recep Tayyip Erdoğan Mahallesi, Selahattin Eyyubi Mahallesi, Karşıyaka Mahallesi, Saray Mahallesi ve bunlar gibi il merkezindeki çeşitli mahallelerden seçilen katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda katılımcıların özellikleri ile ilgili şu bilgilere ulaşılmıştır. Görüşme yapmayı kabul eden katılımcıların yaş aralığı genel olarak 20-49 yaş aralığındadır. 45 yaşından büyük kişilerle görüşme yapılmak istenmiş fakat hemen hepsinden olumsuz geri dönüş alınmıştır. Saha araştırması esnasında görüşmeyi yapmayı kabul eden ve sorulara cevap vermeyi baştan reddetmeyen katılımcıların yaş aralıkları, TÜİK kadın araştırmaları ile ilgili elde edilen veriler, ve kamusal alanda aktif olabilecek genç ve orta kesim kadınlar baz alınarak, çalışmaya konu edilen kadınların yaş aralığı 20-49 yaş aralığı olarak belirlenmiştir. Yukarıdaki tablodaki veriler ışığında bu yaş grubu içerisindeki kadınların genel olarak eğitim düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcılardan bir tanesi ilkokul, iki tanesi lise büyük çoğunluğu ön lisans, lisans

veya yüksek lisans mezunudur. Çalışmaya katılan kadınlardan on dört tanesi evli iki tanesi ise bekardır. Çalışmaya katılan kadınlardan on tanesi ev hanımı iken altı tanesi aktif olarak çalışmaktadır. Katılımcılara yöneltilen ve onların ifadeleri doğrultusunda oluşturulan temalar aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

3.1.1. Kent Karşı Algı ve Yaklaşım

Bingöl il nüfusu TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2022 sonu verilerine göre 282.556 kişidir. Bu nüfusun %70,56'sı kentlerde yaşamaktadır. 2022 verilerine göre Bingöl ilinin kentsel nüfusu 191.329 kişidir. Bunların 96.835'i kadın 94.494'ü erkektir.

Bir kenti tanımak o kenti deneyimlemek kentin imkanlarından faydalanabilmenin ve kentteki eksiklikleri farketmenin en önemli koşuludur.

Kadınların kenti deneyimlemelerinin önünde pek çok engel vardır. Yapılan görüşmelerde Kadınların kente karşı algı yaklaşım ve beklentilerinin kent deneyimlerini şekillendirdiği ve kent hakkı taleplerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

Kentteki ortama karşı kendi deneyimlerini şekillendiren kadınlar, kenti değiştirme ve kentin üretim süreçlerine bir şekilde katılmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Katılımcıların ifadeleri, Lefebvre'nin kent hakkı tanımını desteklemiştir.

Bu varsayımı destekler nitelikteki katılımcıların ifadeleri aşağıdaki gibidir;

Küçük kentler kadınlar için hem avantaj hem de dezavantajlar oluşturuyor. Bingöl küçük bir kent olduğu için kendi ihtiyaçlarımı çok daha kolay karşılayabiliyorum. Fakat kentin küçük ve henüz çok gelişmemiş olmamasından kaynaklı bir takım sorunlarla karşılaşıyorum. Cafeye gelen orta yaş üstü erkek müşterilerin zaman zaman kadın çalışan olmasını yadırgamasından kaynaklı tuhaf bakışlara maruz kalabiliyor ve rahatsız olabiliyorum. Sosyal hizmet mezunu olduğum için kadın konusu benim için de önem teşkil eden bir konu olmuştur hep. Kadınlar için daha güzel yaşam koşulları sağlamak amacıyla KAMER Vakfı'nın Bingöl Temsilciliğinde üyeliğimi sürdürmekteyim (K3, 25 yaşında, cafe çalışanı).

Katılımcı küçük kentlerin kadınlar için oluşturduğu avantaj ve dezavantajları belirtmiş, kentin küçük oluşunun ihtiyaçlarını karşılamada kolaylık sağladığını ifade etmiştir. Fakat kentin hem küçük hem de henüz çok gelişmemiş olmasının, kentteki kadınların çalışma şartlarını zorlaştırdığını ve kadınların çalışmasına karşı bakış açısının kötümser olduğunu ifade etmiştir. K3; kentte yaşarken ve çalışırken

karşılaştığı sorunlar neticesinde kentteki kadınların kent hakkı taleplerini karşılamaya yönelik bir vakfa üye olduğunu belirtmiştir.

Bingöl benim hayallerim için çok küçük bir kent. Fakat bunun en büyük kolaylığı çocuk olduktan sonra burada yaşamak hayatı daha da kolaylaştırdı. Küçük bir yer olduğu için çok fazla insanla iletişim kurabiliyoruz. Genel olarak Bingöl'ün kadınlar için en büyük sıkıntısı sosyal alanların ve eğlence alanlarının yetersizliği diyebilirim. Bingöl burada yaşayan kadınların özellikle Bingöllü kadınların kabullenmişliklerinden dolayı taleplerini karşılıyor diyebilirim. Fakat bizler gibi başka bir çok kentte yaşamış kadınlar için maalesef taleplerimizi kesinlikle karşılamıyor (K₁₁, 33 yaşında, ev hanımı).

K₁₁'de K₃'ü destekler nitelikte Bingöl'ün hayalleri için çok küçük olduğunu fakat bu küçüklüğün hayatı kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Katılımcı Bingöl'lü kadınların kabullenmişliklerinden dolayı kentteki imkanların onların taleplerini karşılıyor olabileceğini fakat başka bir şehirde yaşayıp buraya gelen kadınların kentten daha fazla talepte bulunduklarını ifade etmiştir. Buradan hareketle Bingöl'de doğan ve hayatının tamamını burada geçirmiş kadınlar ile kente sonradan gelen ve daha önce büyükşehirlerde yaşamış kadınların, kente karşı talepleri farklılık göstermektedir denilebilir.

Bingöl çok küçük ve sakin bir şehir. Burada bir saatten sonra sokaklar da insan kalmıyor diyebilirim. Ben kentteki bu sakinliği ve hizmetlerin sınırlı olmasına karşın her şeye yakın olmaktan dolayı kolay ulaşabilmeyi seviyorum kente kadınlar ile ilgili değişim ve dönüşümlerde aktif olarak rol almak kadınlar için bu kenti daha yaşanır kılmak isterdim. Fakat bunu nasıl yapacağımızı ben ve benim gibi pek çok kadın muhakkak ki bilmiyordur. Bu konuda duyuruların, tanıtımların daha fazla yapılması gerektiğini düşünüyorum. O zaman biz kadınlarda yaşadığımız kenti kendimize uygun şekilde düzenleyebilirdik (K₁₂, 31 yaşında, evli, ev hanımı).

Bingöl'de doğmuş büyümüş ya da uzun yıllardır Bingöl'de yaşayan kadınların kente karşı genel yaklaşımı kentin küçük oluşunun hizmetlere ulaşmayı kolaylaştırdığı yönünde olmuştur. Fakat yinede kentin geç kentleşmesinden ve kentin gerek sosyo-kültürel yapısı gerek kaynakların ve imkanların eksikliğinden kaynaklı olarak katılımcılar olumsuz görüşlerini de ifade etmişlerdir. Kadınlar bir kent hakkı talebi olarak kentteki değişim ve dönüşümlere katılım sağlayabilmek için yeterli tanıtım ve duyuruların yapılmadığından bu konuda yeterli bilgi sahibi olmadıklarından kaynaklı kentleşme süreçlerinde çok fazla aktif olamamışlardır. Yine de kadınlar kent hakkı taleplerini gerçekleştirebilmek umudu ve azmiyle isteklerini sıralamış ve bazı katılımcılarında kadın vakıflarına üye olduğu görülmüştür. Katılımcıların ifadelerinden hareketle kentin küçük ve yeni gelişmekte

olduğunun kentteki yaşam koşullarını kolaylaştırdığı kanısına varılabilirken geç kentleşmenin kentte yaşayanlar için olumsuzluklar oluşturduğu da gözlemlenmiştir.

Aslında Bingöl doğumluyum küçük yaşta buradan ayrıldım. Fakat 2 sene önce yeniden Bingöl'e döndüm. Döndüğümde Bingöl'de çok fazla değişiklik ve gelişme göremedim. Bingöl'e yeniden geldiğimde kentin şartlarından dolayı çalışmayı da düşünmemiştim fakat çalışmaya alışan birisi için evde durmak çok zordu. Bu yüzden yeniden çalışmaya başladım. İyi ki de çalışıyorum çünkü Bingöl'de dışarı da sosyal anlamda yapacak pek de fazla bir şey yok (K₁₀, 34 yaşında, evli, öğretmen).

Yıllar sonra Bingöl'e geri dönen ve yeni bir bakış açısıyla kenti anlatan katılımcı Bingöl'deki kentleşmenin çok hızlı olmadığına ve kentteki gelişmelerin yetersiz olduğuna dikkat çekmiştir. Geç kentleşmenin sonucu olarak kadınlar için çalışma alanlarının çok da yeterli olmayışı ve çalışma şartlarının istenilen düzeyde olmaması da katılımcıyı çalışma isteğinden alıkoymuştur. Fakat katılımcı daha önceden çalışan bir kadın için özel alana kapalı kapanma duygusu sebebiyle çalışmaya devam etmiştir.

3.1.2. Kadın İstihdamı ve Ev içi Emeği

Kadınlık; ev işleri, yeniden üretim ve özel alan ile özdeşleştirilirken erkeklik; kamusal alan, evin dışındaki işler ve üretim ile ilişkilendirilmektedir (Alkan, 2005, s. 57). Bu ayrışma kadınların günlük hayatında kadınların aleyhine işleyen hiyerarşik bir ortam oluşturur ve kadına belli başlı sorumluluklar yükler. Evdeki bütün işlerin kadınlar tarafından yapılması gerekliliği, yaşlı ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar kadınların kentsel mekanı deneyimlemesinin önünde engeller oluşturur.

Bingöl'de 79.731 adet hane bulunmaktadır. Bunlardan 14.311 tanesi tek kişiden oluşmaktadır. 54.237 tanesi bir adet çekirdek aileden oluşan hanelerdir. En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane sayısı ise 8.966'dır (TÜİK, 2022). Bu hanelerin içerisindeki kadınlar gerek çekirdek ailelerinin gerekse evlerindeki diğer kişilerin bütün günlük ev işleri ve bakım sorumluluklarını çoğunlukla üstlenmiş ya da üstlenmek zorunda bırakılmıştır. Doğu Anadolu'nun orta kesimlerinde ev işlerinin hane halkı arasında nasıl paylaşıldığı ile ilgili şu verilere ulaşılmıştır:

Tablo 2 Ortadoğu Anadolu’da Cinsiyete Göre Hanedeki İşlerden Genellikle Sorumlu Olan Kişiler

Ortadoğu Anadolu	Yemek Yapma				Evin Badana/Boyası				Çamaşır Yıkama				Aylık Faturaların Ödenmesi			
	Değil	Hane Halkı Ferdi			Değil	Hane Halkı Ferdi			Değil	Hane Halkı Ferdi			Değil	Hane Halkı Ferdi		
		Toplam	Erkek	Kadın		Toplam	Erkek	Kadın		Toplam	Erkek	Kadın		Toplam	Erkek	Kadın
	5,4	94,6	7,8	86,8	49,3	50,7	43,1	7,6	6,0	94,0	7,0	87,0	8,3	91,7	75,7	16,0

Kaynak: (TÜİK,Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021)

Tablo 3 Hanedeki Küçük Çocukların Gündüz Bakımı, 2016

	Toplam	Annesi	Anneannesi-Babannesi	Kreş veya Anaokulu	Bakıcısı	Diğer Yakın Akraba veya Komşusu	Birden Fazla Gündüz Bakımı Olan
Ortadoğu Anadolu	100,0	94,1	3,2	1,0	0,8	0,5	0,5

Kaynak: (TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016)

Tablolarda Ortadoğu Anadoludaki bütün kentlerdeki, cinsiyete göre hanedeki işlerden sorumlu kişiler ve küçük çocukların gündüz bakımı istatistikleri gösterilmiştir. Tablolarda görüldüğü gibi evin badana boya işleri hariç yemek yapma, çamaşır yıkama gibi genellikle hanenin içerisinde yapılacak işlerden hanedeki kadın ferdler sorumludur. Faturaların ödenmesi gibi evin dışarısındaki işlerden ise hanedeki erkek ferdler sorumludur. Hane içerisindeki küçük çocukların bakımından ise büyük oranda çocuğun annesi sorumludur. Bingöl ilindeki durumu analiz etmek amacıyla Bingöldeki kadınlara çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bingöl’deki kadınlara hane halkı içerisinde ev işlerinin dağılımının nasıl yapıldığı sorulduğunda bir çoğu sorumluluğun bütünüyle kendisinde olmasından ve bunun sebebinde eşinin çalışıyor oluşundan kaynaklı olduğunu belirtmiştir. Ev işlerini eşiyile birlikte yapanlar ise genellikle eşim işten gelince çocuklara bakmama yardım ediyor, bana elinden geldiğince destek oluyor gibi sorumluluğun yine esasında kendinde olduğunu belirten cümleler kullanmışlardır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler doğrultusunda kadınların ev içi emeklerinin sömürülmesi ve kadın istihdamında Bingöl’ün olanaklarının yetersiz olduğu, çalışmak istedikleri halde çocuk bakımı ve yaşlı

bakımı gibi sorumluluklardan dolayı çalışamayan kadınların çoğunluğu dikkat çekmiştir. Konuyla ilgili katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

Kadının ev içi işlerinde emeğinin daha fazla olduğunu düşünüyorum. Aynı şekilde hayatta her alanda kadının yükünün ve kadının emeğinin erkeklerden daha fazla olduğunu düşünüyorum. Yani hayat kadının omuzlarında dönüyor diyebiliriz. Bizim evde de durum aynıdır. Ev işleri genel olarak benim sorumluluğumdadır. Eşim geldiği zaman çocukları ona bırakıyorum işlere giriyorum böylelikle daha hızlı bitirmiş oluyorum. Eşim genel olarak yardım etmeye çalışsa da yoğun bir hayatı olduğu için sorumluluğun çoğu bende oluyor. Çalışmayı çok isterdim. Bingöl'e gelmeden önce sevgi evlerinde öğretmenlik yapıyordum. Fakat burada kadınların çalışmasına çok sıcak bakılmıyor hem bu yüzden cesaret edemedim hem de iki buçuk yaşında bir çocuğum var onu güvenip bırakabileceğim bir yer bulamadım (K₁, 37 yaşında, evli, ev hanımı).

Katılımcı ev işlerinin genelde kendi sorumluluğunda olduğunu eşinin ona zaman zaman yardımcı olduğunu belirtmiştir. Bu ifade hane içerisindeki işlerin dağılımında iş bölümü olmadığını, göstermektedir. Eşinin ev içerisindeki işlere yoğun çalıştığı için ancak zaman zaman yardım edebildiğini ifade eden katılımcı, çocuklarına bakma sorumluluğunu da kendi üstlendiği için çalışma hayatına katılmak istemesine rağmen çalışmadığını ifade etmiştir. Bu durum kadının kabullenmişliğinin bir yansımasıdır.

Eşim evde genel olarak günlük işlerden ziyade, koltuk çekme, perde asma ya da mobilyaları çekmek gibi ağır işlerle ilgileniyor. Çalışmayan bir kadın olduğum için genellikle evle ve çocuklarla ilgili bütün sorumluluk benim üzerimde. Bu durum beni çok fazla yoruyor olsa da değiştirilebilecek bir durum olduğunu düşünmüyorum (K₁₁, 33 yaşında, ev hanımı).

Katılımcı ev içerisindeki günlük işlerden ziyade yalnızca fiziksel güç gerektiren ağır işlerin eşi tarafından üstlenildiğini dile getirerek, ev içerisinde yaptığı işleri çalışma kavramının dışında bırakmıştır. Esasen çalışmayan kadınların ev içerisindeki sorumluluğu ve işleri yalnız üstlenmesi kabullendikleri ve normalleştirdikleri bir durum haline gelmiş ve ifadelerine yansımıştır. Kadınlara hane içindeki işlerin dağılımının nasıl olduğu ile ilgili yöneltilen sorulara verilen cevaplar genel olarak benzerlik taşımaktadır. Kadınların çalışmasının önündeki engellerden birisi de onlara yüklenen ev içi sorumlulukların fazla oluşudur.

Bingöl'e gelmeden önce iki sene satış danışmanlığı sonrasında da üç sene tıbbi sekreterlik yaptım. Çalıştığım süre zarfında bekardım ve çocuğum yoktu. Üç yıldır Bingöl'de yaşıyoruz. Bingöl'e geldiğimden beri hiç çalışmadım. Çünkü anne oldum ve çocuğumu bırakabileceğim kimsem yoktu. Hem de Bingöl'de çalışma ortamının Batı'daki gibi olmayacağını ve bana hitap etmeyeceğini düşünüyorum. Burada kadınların da çalışma hayatında var olabileceğinin, kadınların çalışmasının yadırganacak bir durum olmadığını henüz anlaşılmadığını görüyorum (K₂, 31 yaşında, evli, ev hanımı).

Ben buradan önce büyükşehirlerde öğretmenlik yaptım. Fakat buraya gelince çocuğumu bırakabileceğim bir yer olmadı. Ben bingöl'e ilk geldiğimde burada bir çok şeyin eksik olduğunu düşündüm. Bunlardan birisi de benim açtığım tarzda bir restoranın eksikliğiydi. Bende ev hanımı olup vaktimi sürekli ev işleri ile geçirmek istemedim. Hem kente faydalı olmak adına hem kendi ekonomik özgürlüğümü sağlamak, çocuğumu hep yanımda bulundurabilecek olmak ve kendime olan saygımı artırmak için böyle bir girişimde bulundum. İyi ki de bulunmuşum. Sonrasında bir çok kadına yol açmış oldum. Bu benim kenti değiştirmek adına attığım büyük bir adımdı (K₈,30 yaşında, evli, işletmeci).

Bingöl'e gelmeden önce çeşitli iş kollarında çalışan kadınlar Bingöl'de yaşamaya başladıktan sonra burada kadınların çalışmasına henüz çok sıcak bakılmadığını belirtmiş, kentin eril yapısının kadın istihdamını engelleyen etkisine vurgu yapmışlardır. Bu nedenle kadın girişimcilerden bazıları kendi iş yerlerini kurmuş ve hem kendinin hem de diğer kadınların istihdamına fayda sağlamışlardır. Bazı katılımcılar Bingöl'de çalışma imkanı olmasına karşın kentteki çalışma ortamının kadınları kabullenmemesi nedeniyle çalışmayı tercih etmemişlerdir.

Daha önce İstanbul'da bir kamu kurumunda idari personel olarak çalışmaktaydım. Çalıştığım kurumun kendi içerside çocuklarımı bırakabileceğim bir kreş vardı. Eşimin görevi sebebiyle iki senedir Bingöl'de ikamet ediyorum. Bingöl'e gelirken burada daha önce çalıştığım kurumun başka bir biriminde çalışabilecek olmama rağmen görevimden istifa etmek zorunda kaldım. Çünkü buradaki çalışma alanımın kendi bünyesinde çocuğumu bırakabilecek bir kreşi yoktu. Bende dışarıda bir yere bırakmaya güvenemedim. İstanbul'da olan bu uygulama Bingöl'de de olsaydı işimden istifa etmek durumunda kalmayıp halen çalışıyor olabilirdim. (K₆, 30 yaşında, evli, ev hanımı).

8 yıldır Bingöl'de yaşıyorum. Daha önce İstanbul'da bir fabrikada çalışıyordum. Ve yanımda çocuğumu götürabiliyordum. Fakat burada aynı işi yapabileceğim yerler olmasına rağmen nereye başvursam çocuksuz kadın tercih ettiklerini söylüyorlar. Çocuğumu bırakabilecek bir yer olmadığı için çalışamıyorum ve ekonomik olarak sürekli olarak eşime bağımlı haldeyim. Hiç bir kadın eşine bağımlı olmak istemez. Ama mecburen ondan para istemek, onun istediği hayatı yaşamak zorunda kalıyorum (K₁₄, 26 yaşında, ev hanımı).

Katılımcılar çocuklarını bırakabilecekleri bir yakını olmaması, çocuk bakım merkezlerinin yetersiz ve elverişsiz olduğu, iş yerlerinin ve çalışma alanlarının kadınlara ve çocuklara uygun tasarlanmaması gerekçesi ile çalışma hayatına katılım sağlayamadıklarını ifade etmişlerdir.

6 yıldır Bingöl'de yaşıyorum. Vaktimin çoğu evde geçiyor. Çalışmak istesemde meslek seçimimi çocuklara göre ayarlamak istedim. Bu da çok mümkün olmadı. O yüzden şuan çalışamıyorum. Genel olarak ev işleriyle ve çocuklarla vakit geçiriyorum. Kendim için çok fazla zaman ayıramıyorum. Eşim de çalıştığı için akşam geldiğinde de yorgun olduğu için çok fazla iş paylaşımı yapamıyoruz (K₁₂, 31 yaşında, evli, ev hanımı).

Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak Bingöl’de kadınların çalışması için kötümser bir algının olduğunu ortaya çıkmaktadır. Genel olarak katılımcıların lisans mezunu olmalarına rağmen burada çalışmıyor olmalarının en büyük ve ortak sebebi çocuklarına bakmak zorunda oldukları ve onları bırakacak alanların yetersiz olmasından kaynaklıdır. Yine katılımcıların ifadelerinden hareketle kadınların ev işlerinde genel olarak sorumluluğun bütününe tek başına üstlendikleri, eşlerinin işten arda kalan zamanlarda onlara yardım ettikleri dikkat çekmektedir.

3.1.3. Sosyal Yaşam

Kentleşmenin yavaş ve geç olduğu kentlerde sosyal alanların yetersizliği söz konusu olduğunda alışveriş merkezleri, oyun alanları, eğlence alanları, parklar, sanatsal merkezler gibi bir çok eksiklik gündeme gelmektedir.

Burada katılımcıların kente dair değiştirmek ve dönüştürmek istedikleri alanlar, kentlerde kadınlar için yapılabilecek sosyal alternatif alanları ile ilgili sorular yönetilmiştir. Katılımcılar kentteki sosyal alanların yetersizliğini şu şekilde ifade etmişlerdir;

Daha önce büyük şehirlerde yaşamamış hayatını burada geçirmiş kadınlar sosyal alanların çok fazla yetersizliğini hissetmeseler de dışarıdan gelenler keza bende aynı şekilde Bingöl’deki sosyal alanları yetersiz buluyorum. Yani buradaki kadınların kabullenmişlikleri kentin değişim ve dönüşümünün önündeki engellerden biri. Ben Bingöl’deki kadınlar için sosyal alanları geliştirmek adına, burada başka büyükşehirlerdeki gibi anne-çocuk kafeleri olsun isterdim. Bingöl’e gelmeden önce Gaziantep’de yaşıyordum. Orada böyle kafeler vardı ve haftasonları çocuğumla tüm gün vaktimizi orada geçiriyorduk (K₁₀, 34 yaşında, evli, öğretmen).

Diğer pek çok alanda olduğu gibi kadınların sosyal alandaki yetersizlikleri gidermek konusunda da kabullenmişlikleri değişimin ve dönüşümün önündeki en büyük engel olmuştur. Kadınlar sosyal alanları yetersiz bulmalarına rağmen bunun için genel olarak bir girişimde bulunmamışlardır. Sosyal alandaki yetersizlikleri gözlemleyen ve değiştirmek adına bir adım atan katılımcının ifadeleri şöyledir:

Bingöl’de bir kadın işletmeci olarak kadınların eğlence alanlarının çok yetersiz olduğunu gözlemledim. Kendi işletmemde kadınlar için bir şeyler yapmak istiyorum. Aklımdaki, kadınların özgürce eğlenebileceği, stres atabileceği bir alan oluşturmak. Kadınlar matinesi yapmayı planlıyorum. Fikir aldığım gelmek ister misiniz diye sorduğum herkes çok olumlu dönüşler yaptı. Umarım gerçekleştirebilirim (K₈, 30 yaşında, evli, işletmeci).

Bingöl’de çalışan kadınların ve yine ev hanımlarının da boş vakitlerinde televizyon izlemek, kitap okumak ya da arkadaşlarıyla kahve içerken sohbet etmek dışında gezilebileceği, eğlenebileceği, kadınlara özel, çalışanlarının da kadın olduğu böylece tesettürlü kadınlarında katılıp özgürce eğlenebildiği sosyalleşebildiği alanlar olsun

isterdim. Nasıl ki erkekler kahvehanelere, halı sahalara gidebiliyor. Buralar genelde erkeklerin kullandığı alanlar olarak görüüyor. Bir kadın gittiğinde ya da önünden geçtiğinde bile garipseniyor. Kadınlar içinde kadınlar kahvehanesi ya da kadınlar lokali kadınlar kafesi gibi bir yerin olmasını isterdim. Daha önce bulunduğum kentlerin bazılarında bu tarz yerler vardı (K₇, 30 Yaşında, Hemşire).

Bingölde sosyal hayatın daha hareketli olmasını ve kadınlar için kentte konser ve eğlence alanlarının sayısının artmasını isterdim. Hem çocuğum hem kendim için sanatsal kursların artmasını isterdim. Parkların daha kullanışlı ve çocuklar için olan alanların daha fazla oyuncağa sahip olmasını isterdim (K₄, 33 yaşında, evli, öğretmen).

Bingöl'de özlemini ve eksikliğini çektiğim en büyük şey tiyatroya gitmek oluyor. Bingöl de parklar, oyun alanları, kadınlar için etkinlik oluşturabileceği alanlar zaten eksik ama benim en çok eksikliğini çektiğim şey tiyatroya gidememek oluyor. Biz Ankara'da kadın arkadaşlarımızla haftada bir en az tiyatro günü düzenler oyundan sonra da birer kahve içip oyun hakkında konuşurduk. Bu bize çok iyi gelirdi (K₄, 33 yaşında, evli, öğretmen).

Ben Sanat Tarihi mezunu bir kadını. Sanat konusunda Bingöl açısından çok umutsuz ve mutsuzum. Kendi çocuklarıma bile burada müze olmadığı için kendi mesleğimi anlatamadım. Bir resim sergisi ya da herhangi bir kültürel etkinlik bulamıyoruz. Bunların hepsinden geçtim çünkü bunların gerçekleşebilmesi için daha çok uzun süre olduğunu düşünüyorum. Fakat kadınlar için en azından arkadaşlarıyla ya da çocuklarıyla birlikte vakit geçirebileceği havuz, spor, oyun kompleksi gibi alanlar yapılabilir. Bir tane bile yapılırsa kentin çehresinin değişebileceğini düşünüyorum (K₁₁, 33 yaşında, evli, ev hanımı).

Katılımcıların ifadelerine göre Bingölde'ki sosyal alanların yetersizliği kadınların kentte en çok yakındığı ve değiştirmek istedikleri alanlar olmuştur. Kentte genel olarak geç kentleşmenin etkisiyle henüz çok fazla sosyal, sanatsal, kültürel ve eğlence alanları bulunmasa da kadınlara oranla erkeklere göre düzenlenmiş alanların daha fazla olduğu katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Bingöl'deki kadınlarda yapılan görüşmeler sonucunda en fazla ihtiyaç duyulan alanlar yukarıda katılımcıların ifadeleri ile sıralanmıştır. Kadınların sosyal alanların artırılmasına yönelik taleplerde bulunurken ilk olarak çocuk odaklı düşündükleri dikkat çekmiştir. Evli katılımcıların bir çoğu kendi mutluluğunu çocuğunun mutluluğu ile bağdaştırarak park alanlarının iyileştirilmesi, çocuklar için oyun ve parkur konseptli alanlar oluşturulması, anne çocuk birlikte vakit geçirebilecekleri alanların ihtiyacına değinmişlerdir. Bekar katılımcılar ise genellikle eğlence, spor ve havuz alanlarının eksikliğinden yakınmışlardır. Bir değerlendirme yapmak gerekirse çalışsın ya da çalışmasın her kadınının Bingöl'de boş vakitlerini geçirebilecekleri alanlara ihtiyaç duydukları ve bu alanların genel olarak benzerlik içerdiği açıktır. Kadınların medeni durumu göz önüne alındığında ise durum biraz farklılaşmaktadır.

Kadınların medeni durumu sosyalleşmek adına kentten beklentilerini değiştirmektedir. Medeni durum farketmeksizin kentte ihtiyaç duyulan alışveriş merkezleri ise kadınların sosyalleşmek için neredeyse ilk tercihleri olmaktadır. Alışveriş merkezlerinin bu denli fazla istenmesi alışveriş merkezlerinin gün geçtikçe kentsel mekanların yerlerini almaları ile açıklanabilmektedir (Özdemir, 2007, s. 40; Tanrıöver ve Yücesan 2011, s. 258). Alışveriş merkezlerinin tercih edilmesinin bir çok sebebi vardır. Bunlardan en etkili olan kompakt oluşu ve güven duygusunu artırmasıdır. Kadınlar alışveriş merkezlerinde sokaktan daha güvende hissetmekteler. Katılımcıların ifadeleri bu varsayımı destekler niteliktedir;

Bingöl'e İstanbul'dan eşimin görevi için geldik. İlk geldiğimizde burada nasıl vakit geçireceğim düşüncesi fazlasıyla beni üzüyordu. Kendimden ziyade bir anne olarak çocuklarımın mutluluğunu sağlamaya onlarla kaliteli vakit geçirmeye çok önem veririm. Burada malesef en çok sıkıntı çektiğimiz konu bu oldu. İstanbul'da çocuklarımla birlikte koşu ve eğlence parkurlarının, bowling alanlarının, paintball alanlarının olduğu büyük avmlerde vakit geçirmeyi çok severdik. Burada ne yazık ki bunları bulamıyoruz. Tabi ki İstanbul ile kıyaslamak doğru olmaz fakat en azından çocukların anneleriyle birlikte vakit geçirebileceği seçenekler kentte oluşturulabilir. Çocuklarımla birlikte en rahat vakit geçirebildiğim alanlar avmler oluyordu. Hem kendimi ve onları güvende tutabiliyor oluşum hem de her aradığımı tek bir yerde buluyor oluşum bana hep avm leri çekici kılmıştır (K₅, 36 yaşında, evli, ev hanımı).

Bingöl'e ilk geldiğimde kentte neredeyse sosyal alanlar kadınlar için sıfırdı diyebilirim. Fakat kentleşmenin etkisiyle kente yeni sosyal alanlar açıldı. Kendimize kıyafet alabileceğimiz, çocuğumuzu gezdirebileceğimiz bir alışveriş merkezi bile yoktu ilk geldiğimizde. Fakat eskiye kıyasla şimdi biraz daha fazla alan oluşturuldu. Tabi ki yine de yetersiz olduğunu söyleyebilirim. Kadınlara özel bi park ya da eğlence merkezi yapılabilse kentteki kadınlar için çok güzel olur (K₁₂, 31 yaşında, evli, ev hanımı).

Bingöl'de özellikle çarşıya çıktığım zaman gezip dolaştıktan sonra biraz oturup soluklanabileceğim alanlar olsun isterdim. Bingöl'de Kadınların en çok gittikleri yerler Parklar. Çocuğumuzu alıp gün içerisinde yapacak pek fazla bir şey olmadığı için parklara gidiyoruz. Bizim mahallemizdeki parkın tam karşısına kahvehane var. Bu yüzden park da çok rahat edemiyoruz (K₁₅, 41 yaşında, ev hanımı).

Kadınların çocukları ile birlikte en çok sosyalleşebildikleri alanlar olan parklar da bile kentteki alanların yanlış tasarlanması, parkın tam karşısında erkek mekanı kabul edilen kahvehanenin olmasından dolayı rahat vakit geçiremedikleri görülmüştür.

Bingöl'de doğdum ve büyüdüm. 25 yıldır buradayım. Burayı duygusal anlamda sevsem de özellikle sosyal aktivite yönünden hiç sevmiyorum. Sosyal aktivite açısından baktığımızda dümdüz bir kent olarak nitelendirebilirim. Kadınlar için hiç bir sosyal aktivite alanı malesef bulamıyorum. Erkeklerin genelde sosyalleşmek için kullandığı alanlar varken kadınlar için durum böyle değil. Bingöl'de sosyal alanları yeterli bulmuyorum. Boş zamanlarımda genelde avmlerde ya da cafelerde vakit geçiriyorum. Fakat onların yeterli olduğunu düşünmüyorum. Kapalı alanlardan ziyade açık alanlarda konser alanları olsun isterdim. Bingöl'de bir adet Aquaparklı havuz var

ona da yalnızca erkekler gidebiliyor. Yalnızca kadınlara özel bir havuz tesisi olsun isterdim (K₉, 25 yaşında, bekar, şirket ortağı).

3.1.4. Eğitim

Bir kentte toplumsal yapının sağlıklı olabilmesinin en büyük koşulu ve temel aracı eğitim sisteminin fırsat eşitliği prensiplerine uygun düzenlenmiş olmasıdır. Eğitime ayrılan kaynakların yeterli olması, kız çocukları ve kadınların eğitim imkanlarından erkekler kadar iyi ve yeterli faydalanabiliyor olması kent için oldukça önemlidir. Kadınların eğitim düzeyi kentin gelişmişliği hakkında önemli bilgiler vermektedir. Kadınların eğitim seviyesi arttıkça çocuk sayısında ve çocuk ölümlerinde azalmalar görülmeye başlamaktadır. Kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi evlenme yaşında yükselteceğinden daha bilinçli anneler çoğalacak ve iyi eğitilmiş bireyler yetiştirme oranı da artacaktır (KA-DER, 2003).

TÜİK Hane halkı iş gücü anketi sonuçlarına göre, lise altı erkeklerin iş gücüne katılma oranı %69 iken kadınların %22,6'dır. Lise mezunu erkeklerde işgücüne katılma oranı %74,6 iken kadınlarda %34,3'dür. Yükseköğretim mezunu erkeklerde iş gücüne katılma oranı %82,9 iken kadınlarda %71'dir. Bu anket sonuçları kadınların eğitim düzeyinin yükseldikçe iş gücüne katılma oranının yükseldiğini göstermiştir (TÜİK, 2022).

Bingöl'deki kadınlar eğitim hizmetleri ile ilgili beklentilerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir;

İlkokul mezunuyum. Daha fazla eğitim almak isterdim fakat bekarken ailem izin vermedi. Evlendikten sonra açıktan okumak istedim fakat ona da eşim müsaade etmedi. En azından liseyi bitirip bi diplomam olsun isterdim. Bende eşimi dinlemek zorunda kaldım. Normal eğitim alamadım en azından dikiş nakışa filan gitmek isterdim. Ama onada izin vermedi eşim. (K₁₅, 41 yaşında, ev hanımı).

Katılımcının ifadesi; kadınların veya kız çocuklarının eğitim almasının önündeki engellerden birinin aile ya da eşlerinin izin vermemeleri olduğunu göstermiştir. Eşleri veya ailelerinin sözünü tutmamaları sonucunda aileleri tarafından dışlanma durumu zaten dezavantajlı durumda olan kadınlar için korkutucu bir durum olmuştur. Kadınlar akademik eğitimlerinin yanı sıra pek çok farklı alanda eğitim almak isteselerde onlara yüklenen kadınlık roller ve kentin imkanlarının yetersiz oluşundan dolayı bunu gerçekleştirmekte zorlanmışlardır. Konuyla ilgili katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

Bana göre kadınlar için farklı alanlarda eğitim alabilecekleri kurs merkezleri daha elverişli hale getirilmelidir. Ben yoğun çalıştığım için kurslara gitmeye vakit bulamamda giden arkadaşlarımın memnun olmadığını biliyorum. Mesela; yemek kursuna giden arkadaşlarım eksik malzemeleri evden götürdüklerini bununda eğitimin verimini düşürdüğünü belirtmişlerdi. Bu durum hem eğitim alıp hem eğlenip hemde kaliteli vakit geçirmek için gittikleri kurslardan mutsuz dönmelerine sebep olmaktaydı. Sadece akademik eğitim değil farklı alanlarda eğitim veren bu kurs merkezlerinin de düzenlenmesini Bingöl'deki kadınlar için isterdim (K₁₀, 34 yaşında, evli, öğretmen).

Daha önce yaşadığım şehirde Halk Eğitim Merkezinin kendi bünyesinde kreş vardı. Çocuklu kadınlar için bu çok büyük bir kolaylıktı. Orada dikiş nakışa ve aşçılık kursuna gidiyordum. Çocuğumu halk eğitimin kreşine bırakabiliyordum. Burada halk eğitim merkezi var giden arkadaşlarım da var fakat böyle bir uygulam olmadığı için malesef gidemiyorum (K₁₂, 31 yaşında, evli, ev hanımı).

Bingöl'deki kadınların eğitimi ile ilgili çok fazla çalışan emek veren kurum kuruluş olsa da ben Bingöl'deki kadınlar için eğitimin çok yeterli olduğunu düşünmüyorum (K₁₃, 29 yaşında, evli, güvenlik personeli)

3.1.5. Sağlık

Dünya Sağlık Örgütü sağlıklı olma durumunu, yalnızca hastalık olmaması değil kişinin bedensel, ruhsal, sosyal yönden tam bir iyilik hali içerisinde olma durumu olarak tanımlamıştır. Kent içerisinde yaşayan bütün bireylerin kentteki sağlık hizmetlerinden eşit şekilde faydalanabiliyor olması kentin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi vermektedir. Ne yazıkki kadınlar eşitsiz koşullar nedeniyle yeni kentleşmekte olan kentlerde sağlık hizmetlerine ulaşmakta zorluk çekmektedirler. Sağlık hizmetlerine ulaşırsalar bile aldıkları hizmet beklentilerini ve taleplerini karşılayabilecek düzeyde olmamaktadır. Kadın sağlığını yalnızca anne olmak ve doğum üzerinden değerlendirmek dar bir bakış açısı oluştursa da kadınların gebelik süreçlerini bir hekim kontrolünde iyi hizmet veren bir sağlık kuruluşu ile devam ettirmesi bebek ölümlerinin önlenmesi ve hastalıklarının önceden tespit edilmesi açısından önemlidir. Sağlık hizmetlerinin sunumu, tasarlanması, tahsisi aşamalarında kadın ve erkekler için ayrı ayrı ihtiyaçlar özelinde politikaların oluşturulması gerekmektedir. Bingöl'deki kadınların sağlık hizmetlerine ulaşmaları ile ilgili ifadeleri şu şekildedir;

Bingöl'deki hastanelerin olanaklarını hem kadınlar açısından hem de genel olarak hiç yeterli bulmuyorum. Kızımın geniz eti problemi var ve biz yakın illere giderek kontrollerini yaptırmak zorunda kalıyoruz. Şu an ameliyat olması gerekiyor fakat burada ameliyat ettiremediğimiz için sürekli hastalanıyor ve hem onun hemde benim yaşam kalitemiz düşüyor. Yani kentteki sağlık hizmetlerinin yetersizliği benim dolaylı yoldan bile olsa günlük hayatımı etkiliyor (K₆, 30 yaşında, evli, ev hanımı).

Bingöl'deki sağlık koşullarını hiç güzel bulmuyorum. Ben kendim çok zor durumda kalmadıkça buradaki hastaneleri kullanmak istemiyorum. Çok fazla ilgisiz, bakımsız ve kullanılan malzemeler eksik ne yazık ki. Hamile bir çok arkadaşım burada değil çevre illerde kontrole gittiler hamilelik süreçleri boyunca. Ve doğumlarını memleketlerinde ya da yakın illerde yaptılar (K₈, 30, evli, işletmeci).

Bingöl'deki hastanelerin olanaklarının yetersiz olması, hastanelerin konumlarının ve hastane koşullarının kadınların ulaşabileceği biçimde tasarlanmamış olması, hastanelerdeki birimlerin, ekipmanların, ameliyat alanlarının ve hijyen koşullarının yeterli olmaması nedeniyle kadınlar Bingöl'deki sağlık hizmetlerinden genel olarak şikayet etmişlerdir.

Bingöl'deki sağlık hizmetlerinden faydalanmak kadınlar için oldukça zor ve sıkıntılı bir süreç. Özellikle doğum hastahanesinin konumu itibarıyla kadınlar olarak hastaneye ulaşmamız çok uzun bir zaman alıyor. Doğum hastanesi daha merkezi bir konumda olsaydı kadınların ulaşması çok daha kolay olabilirdi (K₁₄, 26 yaşında, ev hanımı).

3.1.6. Ulaşım

Gelişmekte olan ya da gelişmiş bir çok kentte yaşanan en büyük kentsel sorunlardan biri de ulaşım hizmetlerinin yetersizliği ya da cinsiyet faktörü göz önüne alınmadan düzenlenen ulaşım sistemidir. Hızlı kentleşme yaşanan kentlerde hızlı nüfus artışına bağlı olarak ulaşım araçlarında da önlenemez bir artış yaşanmıştır. Erkek egemen bir toplumda yaşadığımızdan dolayı kentin tüm imkanlarında olduğu gibi ulaşım ağı da erkekler baz alınarak hazırlanmaktadır. Bir çok kentte ulaşım hizmetleri kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelli bireyler gibi dezavantajlı kişiler göz ardı edilerek düzenlenmiştir. Kadınların toplum içerisinde onlara biçilen rolleri gereği, günü hızlı yaşamaları gerekmektedir. Bir çok kadın işten çıktıktan sonra evine en hızlı şekilde gitmenin yolunu aramaktadır. Çünkü evde bakmakla sorumlu olduğu çocuğu ya da yaşlı bir birey olabilmekte, ya da ev işleri evde işten çıkan kadınları beklemektedir. Bu bağlamda bu çalışmada kadınların kentsel mekanda ulaşım seçeneklerinin belirlenmesi, kadınların ulaşım sistemi ile ilgili beklentileri ve algıları Bingöl ili özelinde katılımcıların ifadeleri ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bingöl'de aktif olarak araç kullanmıyorum. Araç trafiğinin ve ulaşımın yan koltukta oturduğum kadarıyla büyükşehirlerdeki gibi zor ve yoğun olduğunu söyleyemem. ben genelde kızımı bebek arabasına koyup yürüyüşe çıkıyorum. Fakat yaya yolları o kadar kötü ki bu bir işkenceye dönüşüyor. Bebek arabaları için ayrı bir yol yapılırsa en azından çocuklarımızla bir yerden bir yere giderken sıkıntı yaşamamış oluruz. Bu tarz

yollar daha çabuk kentleşen büyükşehirlerde çok daha düzenli ve mevcut. Bingöl'de de olmasını isterdim (K₆, 30 yaşında, evli, ev hanımı).

Bingöl'de toplu taşıma araçlarını genel olarak kullanmadım. Burada kadınların çoğu genelde Taksiye biniyor. Bende aynı şekilde genel olarak Taksi kullanıyorum. Büyükşehirlerdeki gibi maddi anlamda bizi çok fazla yormaması sebebiyle her bütçeden kadının çalışan ya da çalışmayan genel olarak taksi kullandığını gözlemledim. Bingöl'ün ulaşım hizmetlerine kadınların büyükşehirlerle oranla daha kolay erişebildiklerini düşünüyorum (K₁₁, 33 yaşında, evli, ev hanımı).

Bingöl'de genel olarak toplu taşımayı çok az kullandım. Ben genelde kendi aracımı kullanıyorum. Ve daha çok taksi kullanıyorum. Genel olarak kadınlar için ulaşım hizmetlerinden memnunum. Taksiler başka kentlere göre çok daha uygun olduğu için ve zamandan tasarruf edebilmek için tercih ediyorum. Fakat bir kaç kez taksicilerin saygısız tavırlarına maruz kaldım. Oda genel olarak buradaki bakış açısının kadınları değersiz görmesinden kaynaklı diye düşünüyorum. Erkek olsaydım eğer bu derece laubali bir muamele ile karşılaşmazdım diye düşünüyorum (K₁₃, 29 yaşında, evli, güvenlik personeli).

Genel olarak Bingöl'de ulaşım hizmetlerinden memnunum. Fakat otobüs seferlerinin sayısının az olduğunu düşünüyorum. Ve kısa mesafe için otobüs ücretlerinin fazla olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden genelde taksi kullanmayı tercih ediyorum (K₁₅, 41 yaşında, ev hanımı).

Ekonomik koşullar, demografik yapı, sosyal statüleri kadınların yolculuk davranışlarını belirleyen ilk faktörlerdir (Bosoni, 2014, Uteng, 2011 & Chapple, 2001). Çalışmama durumu ya da düşük ücretle çalışma durumu, bakmakla yükümlü olunan kişilerin varlığı ve kadınların hane içerisindeki sorumlulukları kadınların kent içerisindeki günlük deneyimlerini kısıtlamaktadır. Katılımcıların ifadeleri Bingöl kent merkezi için ulaşımında en çok tercih edilen aracın kişilerin kendi araçları yada ekonomik koşulları ne olursa olsun kadınların zamandan tasarruf edebilmek için taksi kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Katılımcılardan bir kaçının yaya yollarının bebek arabalarına uygun düzenlenmemesinden yakındıkları gözlemlenmiştir. Buda kadınların çocuklarıyla birlikte kenti deneyimlemesini engellemektedir.

3.1.7. Güvenlik

“Kenti yürüyerek deneyimlemek kent aylaklığı olanağını yaratır; kenti izlemeyi, dinlemeyi, okumayı mümkün kılar (Certeau, 2008, 185-186)” Muhakkak ki kentin her sokağında özgürce dolaşmak, karış karış her yerini korkusuzca keşfetmek her kadının hakkıdır. Malesef bu Bingöl'deki kadınlar için pek de mümkün değildir. Kenti karış karış gezebilmek ve deneyimleyebilmek eril bir imkandır. Çünkü genel olarak kadınların özel araç sahipliğinin az oluşu onları toplu taşımaya, yürümeye ya

da taksi kullanmaya yönetse de kadınlar bir an önce eve sağlıklı bir şekilde ulaşmak adına kentin her sokağını deneyimleme yani kent aylaklığı yapma lüksüne sahip olamamaktadır. Kadınların sahip olduğu hane içi roller çalışsın veya çalışmasın eve giriş çıkış saatlerini etkilemektedir. Yine bir diğer faktör olarak kentlerdeki ışıklandırmanın yetersiz oluşu ve bir saatten sonra kadınların sokaklarda bulunmasına hoş gözle bakılmaması gibi çevresel nedenler kadınların kenti deneyimlemesinin önündeki en büyük engellerden birisi durumuna gelmektedir. Bu bağlamda kadınların kentsel deneyimleri ve kentten beklentileri erkeklerinkinden farklıdır. Kadınların kendi hayat dinamikleri, kendi rolleri için öncelikleri vardır.

Tablo 4 Cinsiyete Göre Bireylerin Yaşadığı Çevrede Gece Yalnız Yürürken Kendini Güvende Hissetme Durumu, 2018-2022

		2018	2019	2020	2021	2022
ERKEK	Çok Güvenli	11,4	11,4	15,8	11,1	13,9
	Güvenli	60,6	62,5	54,1	59,8	58,0
	Orta	13,7	13,5	19,4	14,9	15,1
	Güvensiz	12,2	10,7	8,1	11,9	10,6
	Çok Güvensiz	2,0	2,0	2,7	2,4	2,4
KADIN	Çok Güvenli	4,5	4,8	6,5	4,5	7,0
	Güvenli	41,9	44,7	42,2	43,6	44,1
	Orta	16,4	16,5	24,0	16,3	18,5
	Güvensiz	27,6	26,4	19,7	26,8	22,5
	Çok Güvensiz	9,6	7,5	7,5	8,7	7,9

Kaynak: (TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2018-2022).

Kadınların kentsel mekanı deneyimlerken karşılaştığı güvenlik endişelerini katılımcılar şu şekilde ifade etmiştir;

Bingöl genel olarak kadınlar için çok güvenli bir kent değil ne yazık ki! Akşam geç bir saatte kadın kadına bir çok kentte yapabildiğiniz aktiviteleri burada yapamıyorsunuz. Ailecek dışarı çıkabiliyoruz ama ben tek başıma ya da kadın arkadaşlarımla akşam geç saatlerde dışarı çıkmayı pek istemiyorum. Bunun en büyük sebebi de caddelerdeki ve ara sokaklardaki ışıklandırmaların yetersiz olması. Bununla ilgili belediyelere de gerekli şikâyetlerde bulundum (K₁₀, 34 yaşında, evli, öğretmen)

Bingöl'de büyük denilebilecek bir kaç adet park var. Oralara da ailemle birlikte gittiğimde bile hiç rahat edemiyorum. Geçenlerde bir kadın kendi çocuğunu gözümlüğün önünde darp etti. Bu parklarda güvenlik memurları olmadığı için ya da varsa bile görevlerini yapmadıkları için biz müdehale etmek zorunda kalıyoruz. Yine keza bu parklar genç kızlar ya da kadınlar için resmen korku alanları gibi. Her an bir tehlike ya da bir tehdit ile karşı karşıya kalabilme olasılığınız çok yüksek. Bingöl'deki sosyalleşme alanları dahil pek çok sokak, cadde, mahallenin kadınlar için güvenli olduğunu düşünmüyorum. En başta arka sokaklardaki ışıklandırmaların artırılması gerektiğini düşünüyorum (K₈, 30, evli, işletmeci).

Katılımcının kadınların sosyalleşme alanlarından biri olan parkları korku alanları olarak tanımlaması dikkat çekmiştir. Kadınların parklarda, caddelerde, mahallelerinde her an bir tehlike ile karşı karşıya kalacağı düşüncesi onların kentsel mekanları deneyimlemelerini engellemektedir. Katılımcı Bingöl'deki sokakların ışıklandırmalarını yetersiz bularak kadınların güvenliği için sokakların ışıklandırılması talebini sunmuştur.

Bingöl henüz bu kadar gelişmemişken, biz Bingöl sokaklarında daha rahat yürüyorduk. Ailem de akşam dışarı çıktığımda akılları bizde kalmıyordu. Çünkü kent bu kadar kalabalık değildi. Yabancı sima çok fazla yoktu. Fakat kentleşmeyle birlikte gelişmeye başlayan kentte yeni alanlar oluştu ve dışarıdan komşu illerden de gelenler oldu. Artık ailem akşam sokağa çıkmamı istemiyor. Bende eskisi kadar rahat edemiyorum Bingöl sokaklarında yürürken (K₉, 25 yaşında, bekar, şirket ortağı).

Bingöl'de uzun süredir yaşayan kadınlar kentleşme olmadan önce daha rahat ve güven içerisinde Bingöl'de dolaştıklarını ifade etmişlerdir. Kentleşmenin etkisiyle artan nüfus ve yabancılaşma insanları birbirine karşı bir korku unsuru haline getirmiştir. Ayrıca kadınların sokağa çıkmak için aile içindeki iktidardan (bu baba, abi ya da eş olabilir) izin alması gerekliliği katılımcının ifadelerinden çıkarılabilir.

Bir genelleme yapmak doğru olmaz belki ama Bingöl'de kadınların kadınlara olan bakış açısı bile düşmanca geliyor bana. Özellikle Bingöl'de sokaklarda güvenlik personeli olmama rağmen çok rahat yürüyemiyorum. Bir kez eşim görevdeyken tek başıma çorba içmeye çıktığımda orta yaşlı bir adam tarafından takip edilip taciz edilmiştim. Bu olaydan önce Bingöl'e karşı olan algım bu olaydan sonra tamamen netleşti. Sokaklar özellikle akşamları kadınlar için kesinlikle güvenli değil (K₁₃, 29 yaşında, evli, güvenlik personeli).

Katılımcılara Bingöl sokaklarında herhangi bir saatte tek başınıza özgür ve rahatça dolaşabiliyormusunuz? Diye bir soru yöneltildi. Verilen cevapların hepsi neredeyse birbiri ile aynı veya benzerdi. Nitekim kadınların toplumsal anlamda kendilerinden

beklenen kadınlık hallerine uymadıkları zaman karşılaşacakları kötü muamele onlara “kötü gözle bakılması” düşüncesi kadınları geç saatte sokağa çıkmaktan, sokakta dolaşmaktan caydırıcı bir unsur olarak görülmektedir. Katılımcıların verdikleri cevaplar neticesinde kadınlar ne yazık ki sokakları güvenli kentsel mekanlar olarak nitelendirmedikleri görülmektedir. Karanlık ve تنها alanlar veya bakımsız eski alanlar kadınlar tarafından güvensiz olarak nitelendirildiği için genelde kullanılmamaktadır (Pain, 2000, s.369). Aydınlık sokaklar o sokakta olduğunun başkaları tarafından görülmesi hissini düşündürdüğü için güven duygusu oluşturmaktadır (Jacobs, 2011, s.61-78).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kentsel mekan; en temel anlamıyla kent içerisindeki bireylerden oluşan ve kentsel olayların gerçekleştiği mekanları kapsamaktadır. Bu mekanlar, eğlence ve spor alanları, sokaklar, yollar, iş merkezleri, hane içi alanlar, ulaşım araçları gibi alanları kapsamaktadır. Lefebvre (Lefebvre, 2014); mekanı sosyal bir ürün olarak değerlendirmiş ve mekan bir taraftan üretilirken diğer taraftan da mekanı bir üretim alanı olarak görmüştür. Sosyal ilişkiler mekanı üretir, mekan ise ilişkileri üretmektedir. Bundan dolayı sosyal ilişkiler ve mekansal ilişkiler birbirlerinden bağımsız olarak düşünülmemelidir. Bir nüfus hareketi olmasının yanında; siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel boyutlara da sahip olan kentleşme hızlı nüfus artışının bir sonucudur ve 20. yüzyılın en önemli olaylarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Varlığını ve sürekliliğini 21. Yüzyılda da göstermiştir. Kentleşme; kentlerin yönetim biçimlerini, kentlerde yaşayan yurttaşların haklarını, kentlerdeki arazi kullanımını, toplumsal, ekonomik ve siyasal faaliyetleri son günlerin en çok tartışılan konuları haline getirmiştir. 1970’li yıllara kadar sosyal ilişkiler mekandan bağımsız olarak değerlendirilmiştir. Fakat şu bir gerçek ki var olan her şeyin ve herkesin kendisine ait bir mekanı vardır. Duvardaki saatin bile bir mekanı olduğu gibi. Gündelik hayata dair her şey bir coğrafyanın üzerinde gerçekleşmektedir. Hayatın içinden bir parça olan coğrafya hayattan ve gündelik hayat pratiklerinden ayrı değerlendirilemez. Bu nokta da İbn Haldun’un ünlü bir sözü vardır; “ *Coğrafya İnsanın Kaderidir*”. Fakat günümüzde bu söz anlamını gelişen teknoloji ile birlikte büyük oranda yitirmiştir. Kendi kaderine sığmayan insanlar bununla mücadelenin yollarının aramaya başlamıştır. Özellikle de kadınlar bu noktada kendilerine biçilen rolleri büyük ölçüde değiştirmeye çalışmışlardır. Evin dışına çıkabilme cesaretini gösterebilen kadın kentlerde daha görünür hale gelmiş kentin ataerkil cinsiyetini değiştirip dönüştürmek adına kentsel mekanda hak talep etmeye başlamıştır.

Henri Lefebvre’nin geliştirdiği “kent hakkı” kavramı mekan ve toplumsal cinsiyet ile ilgili çalışmaların dayanaklarından biri olmuştur. Kent hakkı, kent alanlarının ve kentteki mekanların kullanım haklarını, kentsel mekanlarda zaman geçirme hakkını, insanların kendi yaşayacakları kentin şartlarını kendi seçme hakkını, konut hakkını, barınma, eğitim, sağlık, ulaşım haklarını kapsamaktadır. Kent hakkı

kentte yaşayan insanlara kenti kendi istedikleri gibi şekillendirme, kent vatandaşlığından istedikleri gibi faydalanabilme, kendi zevkleri ve istekleri doğrultusunda kentin gelişmesini talep etme hakkı vermektedir (Akkoyunlu Ertan, 2008). 1992 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı kent yönetimlerine çeşitli sorumluluklar yüklemiştir. Elverişli barınma, eğitim ve sağlık olanakları, yeşil alanlar, spor ve dinlenme tesisleri, yoksulluğa karşı önlemlerin alınması, engellilerle ilgili hizmetler, doğal kaynakların kullanımı, sera gazı salınımının azaltılması bu sorumlulukların başlıcaları olarak kabul edilmektedir. Söz konusu olan bu sorumlulukların, kentte yaşayan herkese dil, din, ırk, mezhep, siyasal ve ekonomik statü ayrımı yapılmaksızın uygulanması Şart'ta özenle vurgulanmaktadır (Keleş ve Mengi, 2017, s. 13-17). En genel anlamıyla kent hakkı, bireylerin kentsel mekanı eşit ve etkin bir biçimde kullanmaları ve aynı zamanda bu kentsel mekana katılımlarını ifade etmektedir. Kent hakkı, adalet üzere kurulmuş temel bir haktır. Kent hakkı, ona ulaşamamış olanların ve ondan yoksun kalanların temel hakkıdır. Kentsel yapı içerisinde kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden dolayı erkekler ile eşit bir biçimde kentlerde var olamamakta kent haklarından yoksun kalmaktadır. Bu nedenle kenti anlayabilmenin bir yolu da kenti toplumsal cinsiyet üzerinden ele almaktır. Bu Sadece kadın haklarının var olabilmesi ya da eril yapılı kent içerisinde kadınların kent haklarını aktif şekilde kullanabilmesinin değil aynı zamanda insan haklarının da bir gereğidir.

Toplumsal cinsiyete karşı duyarsız şekilde tasarlanmış olan kentsel mekanlar feministlere göre eril ve erkek merkezli yapılardır. Genel olarak kent planlamaları kadınların evde olduğu düşünülerek yapılmaktadır. Kentleşme bu açıdan bakıldığında kadınlar için bir dezavantajlı bir durumdur. Konutlar sadece barınma mekanları olarak değil aynı zamanda kadınların ev işlerini, yaşlı bakımını, yemek, bulaşık, çocuk bakımı gibi sorumlulukları üstlendikleri toplumsal yeniden üretim mekanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeniden üretim bu bağlamda cinsiyetçi iş bölümü nedeniyle kadınların ev içersinde gerçekleştirdiği işleri kapsamaktadır. Kadınlar için yeniden üretimin devamı evle daha fazla ilgilenmekten geçmektedir. Kadınlar aslında kamusal alana çıkarlar fakat kamusal alana çıkma sebepleri de evdeki işlerin gerçekleştirebilmek içindir.

Bu tezin amacı kent hakkı ve toplumsal ilişkisinin değerlendirilmesi ve Bingöl'deki kadınların kentten beklentileri analiz edilerek kent hakkı taleplerinin belirlenmek istenilmesidir.

Araştırmanın temel varsayımı kadınların kentten beklentilerinin kent hakkı taleplerini olumlu yönde şekillendirdiğidir. Kadınların kent hakkı taleplerini inceleyen bir araştırmada tek bir kadın profili üzerinden çıkarım yapmak doğru olmayacağından Bingöl ili merkezindeki çeşitli mahallelerden çalışmanın amacına uygun olarak seçilen 16 kadın ile görüşmeler yapılmıştır. Seçilen kadınların demografik özelliklerinin farklı olmasına özen gösterilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların yaş ortalaması genel olarak 20-49 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılan kadınların büyük çoğunluğu (%87,5) evli olup evli olanlarının yalnızca bir tanesi çocuk sahibi değildir. Katılımcıların hepsi okuma yazma bilmektedir. Katılımcılardan 1 tanesi ilköğretim mezunu, 3 tanesi lise mezunu geriye kalan 12 kişi ise ön lisans, lisans veya yüksek lisans mezunudur. İlkokul mezunu ve lise mezunu olan kadınların ifadeleri doğrultusunda eğitimi tamamlayamamış olmalarının gerekçesi eşlerinin ve ailelerinin bunu gerekli görmemesi ve izin vermemeleridir. Çalışmaya katılan kadınlardan 6 tanesi (%37,5) çalışmakta olup 10 tanesi (%62,5) çalışmamaktadır. Çalışmayan kadınlardan bir çoğu çalışmak istedikleri halde kentteki imkanların yetersizliği, bakmakla sorumlu oldukları çocukları olduğundan ya da eşlerinin izin vermemesinden dolayı çalışmamaktadırlar. Gelir getirici herhangi bir işte çalışmayan kadınlar ailedeki herhangi bir kişinin genellikle de eşlerinin gelirleri ile geçimlerini sağlamaktadır. Çalışmaya katılan kadınlardan bekar olanlar iki kişidir ve ikisi de çalışmaktadır. Bu nedenle çalışmama nedeni olarak sıralanan gerekçeler evli olan kadınlar üzerinden analiz edilmiştir. Buradan yola çıkarak evli olan 14 kadından 4 tanesi (%28,58) çalışırken 10 tanesi (%71,42) çalışmamaktadır. Gelir getirici herhangi bir faaliyette bulunmayan %71,42'lik paya sahip olan ev hanımları geliri eşlerinin onlara kendi gelirlerinden ayırdıkları pay olarak nitelendirmişlerdir. Katılımcılar genel olarak kentin küçük oluşunu yaşanabilirlik kolaylığı açısından değerlendirip olumlu bir algı belirtmiş olsa da kentte kadınlar açısından bir çok eksiklik olduğunu ve kentsel hizmetlere ulaşmada yaşadıkları sorunlar neticesinde beklentilerini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan katılımcıların ifadeleri sonucu kentsel düzeyde kadınların hem kendileri hemde bütün kadınlar için en büyük beklentisi Bingöl'de kadınlar için ayrılmış sosyal

alanların eksikliğinin giderilmesi yönünde olmuştur. Katılımcılar Bingöl’de erkekler için tasarlanmış, kahvehane, futbol sahaları, oyun merkezleri gibi alanların sayısının yeterli düzeyde olduğunu fakat kadınlar için düzenlenmiş alanların neredeyse hiç olmadığını ifade etmişlerdir.

Hem geleneksel hem modern toplumlar için değişmeyen bir gerçek kadına yüklenen rollerin her iki toplumda benzer oluşudur. Bunlar genel olarak “eşlik, annelik, ev hanımlığı” gibi kadına biçilen ve onun sorumluluğunu belirleyen rollerdir. Kadınlara atfedilen bu roller onları eve bağımlı duruma getirmekte ve kadını kent yaşamına katılmaktan geri bırakmaktadır. Çalışmaya katılan kadınların hepsi çalışsın ya da çalışmasın ev işlerini kendileri üstlenmiştir, ev ve çocuklara dair bütün sorumlulukları yüklenmiş ya da yüklenmek zorunda bırakılmıştır. Katılımcıların ifadelerinden hareketle kadınlar kendilerine oluşturabilecekleri zamanları bile evdeki sorumluluklarına göre düzenlemek zorunda kalmışlardır. Yöneltilen sorulara cevap olarak katılımcıların çoğu ev içi emeklerinin sömürülmediğini bunu kendilerinin alışılmış kabullenme biçimi şeklinde gerçekleştirdiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Kadınlara atfedilmiş bu roller gereği annelik kadınların geneli için en kutsal görev olarak kabul edilmiş, kadınlara yöneltilen soruların cevapları genel olarak çocuklarını baz alarak cevapladıkları dikkat çekmiştir. Kadınların sosyalleşmek için istediği alanların başında parkların olması da bu düşünceyi perçinlemiştir. Yine aynı şekilde genel olarak katılımcıların beklentileri kadın kadına sosyalleşebildikleri yüzme havuzu, spor salonu, kadınlar için eğlence merkezleri gibi alanların artırılması yönünde olmuştur. Katılımcılar kentte kadın olarak görünür olamamaktan yakınmakta kentin ataerkil yapısının henüz kırılım yaşamadığından şikayet etmişlerdir. Katılımcı kadınların kentle ilgili en büyük beklentileri sağlık hizmetlerinin iyileştirilip kadınlara kolaylık ve öncelik sağlayacak şekilde düzenlenmiş olmasıdır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde hamile olan kadınların hemen hepsinin Bingöl’deki hastahaneleri gerek hijyen, gerek hizmet gerekse de hastahanelerin konumundan dolayı tercih etmedikleri gözlemlenmiştir. Hamile kadınlar kontrol ve doğum için yakın illerdeki hastahaneleri tercih ettiklerini beyan etmektedirler. Katılımcılar Bingöl’deki ulaşım hizmetlerini de değerlendirmiş kadınların çocukları ile birlikte yürüyüş yaptıkları zamanlarda bebek arabaları için düzenlenmiş yolların olmayışının bebek arabasındaki bebeğin can güvenliği ve annenin de konforunu etkilediğini ifade etmişlerdir. Genel olarak ulaşım

hizmetlerinden memnun olan kadınlar kentte taksilerin ekonomik olmasından dolayı genel olarak taksiyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Kendi aracı olan ve kendi aracı ile trafiğe çıkan kadınlar genel olarak erkeklerin onlara bakış açısından rahatsız olduklarını toplumun kadın şoförlere karşı algısının olumsuz olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların Bingöl il merkezinde güvenlik kaygısının genel olarak kentin küçük ve sakin olmasından kaynaklı olarak çok üst düzeyde olmadığını belirttikleri, fakat yine de kentin sokaklarındaki ışıklandırmanın yetersiz oluşu ve kentte çok erken saatlerde herkesin evine çekilmesi sonucu sokakların boş kalmasından dolayı zaman zaman güvenlik kaygısı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda parklarda ve caddelerde yaşanan olumsuz olaylar neticesinde kadınların parklarda, sokaklarda çocuklarıyla vakit geçirirken güvenlik kaygısı içerisinde oldukları çıkarımına ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, kadınların kentten beklentileri kent hakkı taleplerini olumlu yönde şekillendirmiş kadınlar kenti kendi istedikleri şekilde düzenleyebilmek için belediyelere şikayetlerde bulunmuş ya da kadınlarla ilgili kuruluşlara üye olmuşlardır. Herhangi bir kurum ya da kuruluşa üye olmayan kadınların sayısı daha büyük çoğunlukta olup bunun en büyük nedeni yine eş ve aile bireylerinin buna karşı çıkması ya da böyle bir kuruluşun varlığından haberdar olmadıklarından kaynaklanmaktadır. Yine de kadınların yapmış olduğumuz bu çalışmaya büyük bir hevesle katılım göstermesi ve sorulan sorulara hevesle cevap verip bütün açıklığıyla kente dair beklentilerini ifade etmeleri kadınların kent hakkı taleplerini kentten beklentilerinin şekillendirdiği ve kente dair taleplerinin en başında sosyal adalet ilkelerinden biri olan fırsat eşitliğinin olduğu savını doğrulamıştır. Bu çalışma daha adil kentler oluşturulabileceğine dair atılacak adımlar ve yapılacak yenilikler önünde kadınlara umut olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ackelsberg, Martha A. ve Mary Lyndon Shanley (1996), "Privacy, Publicity and Power: A Feminist Rethinking of the Public-Private Distinction", *Revisioning the Political- Feminist Reconstructions of Traditional Concepts in Western Political Theory*.
- Ağrıdağ, Gülseren, (2006), "Kadın ve Şiddet: Kentte Yapılabilecekler", *City and Health Symposium with International Participation*, Bursa.
- Akduran, Özgün, Yakar-Önal, Ayşegül ve Günlük-Şenesen, Gülay (2018), *Kentsel haklar ve hizmetlere erişimde toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme raporu*, Ankara, CEİD Yayınları.
- Akkaş, İbrahim, (2020), "Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerine Bir Değerlendirme: Erzincan Örneği", 2020 (1), *World Journal of Multidisciplinary Research*, s. 55-72.
- Akkoyunlu Ertan, Kıvılcım, (2008), "Kent Hakkı Üzerine Düşünceler", *Amme İdaresi Dergisi*, 41 (4), s. 125-141.
- Akkoyunlu Ertan, Kıvılcım, (2013), *Yeni Kuşak İnsan Hakları*, Ankara, TODAİE.
- Akpınar, Ayşen, Bakay, Gönül ve Dedehayır, Handan, (2009), *Kadın ve Mekan Tutsaklık mı? Sultanlık mı?* Turkuvaz Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Aktaş, Gül, (2017), "Kadın Açısından Kente İlişkin Mekan Pratikleri", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, Denizli, s. 136-149.
- Alkan, Ayten ve Duru, Bülent, (2007), "Türkiye’de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken Toplumsal Adalet, Eşitlik ve İktidar Nereye Düşer?", *III. Kitap Kent ve Politika*, içinde (s. 87-110), Ankara, İmge Yayınevi.
- Alkan, Ayten, (1999), "Toplumsal Cinsiyet ve Kent Planlaması", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, 54 (4).
- Alkan, Ayten, (2000), "Özel Alan - Kamusal Alan Ayrımının Feminist Eleştirisi Çerçevesinde Kentsel Mekan", *Kültür ve İletişim*, 3 (1), s. 71-95.
- Alkan, Ayten, (2005), *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet; Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*, Ankara, Dipnot Yayınları.
- Alkan, Ayten. (2012), "Şehircilik Çalışmalarının Zayıf Halkası: Cinsiyet– *Birkaç Arpa Boyu: 21. Yı’a girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*", İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, s. 343-414.
- Altay, Deniz, Tokman, Yıldız ve Tanrıkulu, Aslı, (2006), *Kentli Hakları El Kitabı*.
- Atay, Tayfun, (2012), *Çin işi Japon işi: Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine Antropolojik Değiniler*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Aybay, Rona, (2006), *Açıklamalı insan hakları evrensel bildirisi*, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Ayşe, Sevim, (2005), *Feminizm*, İstanbul, İnsan Yayınları.

- Baran, Benan Havva, (2019), " James W. Messerschmidt / Hegemonik Erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme", *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2 (2), s. 295-303.
- Barutçugil, İsmet, (2002), *İş Hayatında Kadın Yönetici*, Kariyer Yayınları.
- Beall, Jo, (1996), *Urban Governance: Why Gender Matters*, UNDP, Gender in Development Monograph Series, No.1.
- Beauvoir, de Simone, (2019), *İkinci Cinsiyet*, (Çev. G.Savran), İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bell, Lee Anne, (2007), "Theoretical foundation for social justice education", *Teaching for Diversity and Social Justice*, 1-14, London, Taylor & Francis Group.
- Bhasin, Kamla, (2003), *Toplumsal Cinsiyet/Bize Yüklenen Roller*, (Çev. Kader Ay), Kadav Yayınları, İstanbul.
- Bolgün, Cemre, (2022), "Kentsel Mekanın Cinsiyeti: Gündelik Yaşamda Sınırlar ve Sınırlılıklar", (Ed. Sema Buz ve Tahir Emre Gencer), *Kentsel Sosyal Hizmet*, 2. Baskı, içinde (55-76), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bosoni, Maria Letizia, (2014), "'Breadwinners' or 'Involved Fathers?'" Men, fathers and work in Italy", *Journal of Comparative Family Studies*, 45 (2), s. 293-315.
- Buckingham, Shelley, (2010), "Examining the Right to the City from a Gender Perspective", (Ed. Ana Sugranyes ve Charlotte Mathivet), *Cities for All*, In (p. 57-61), Habitat International Coalition.
- Castells, Manuel, (1979), *The Urban Question: A Marxist Approach*, (Trans. Alan Sheridan) London, Edward Arnold, (Original work published 1972).
- Castells, Manuel, (2015), *Kent Sınıf İktidar*, (Çev. Asuman Türkün), Ankara, Phoenix Yayınevi, (Orijinal çalışma basım tarihi 1978).
- Certeau, Michel de, (2008), *Gündelik Hayatın Keşfi*, (Çev. Lale Arslan Özcan), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- Cevizci, Ahmet, (1999), *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları.
- Chapple, Karen, (2001), "Time to work: job search strategies and commute time for women on welfare in San Francisco", *Journal of Urban Affairs*, 23 (2), p. 155-173.
- Connell, R. W. (1998), *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: toplum, kişi ve cinsel politika*, (Çev. Cem Soydemir), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, (Orijinal eserin yayın tarihi 1987).
- Cooper, Barbara MacGowan, (1997), "Gender, Movement and History: Social and Spatial Tranformation in 20th Maradi, Niger", *Envrinonment and Planning D: Society and Space*, s. 195-221.
- Çoban Kaynak, Rabia, (2017), "Sosyal, Adalet, Eşitlik ve Sosyal Hizmet", *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (4), s. 252-260.
- Davidoff, Leonore, (2021), *Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet*, (Çev. Zerrin Ateşer & Selda Somuncuoglu), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Dedeoğlu, Saniye, (2003), "Ev Eksenli Yoksulluk: Türkiye’de Kadın Yoksulluğu", *Evrensel Kültür Dergisi*, s. 72-75.

- Demirbaş, Gökben, (2012), *Kadınların Mekan Algısı ve Mekanı Kullanma Biçimi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Dökmen, Zehra, (2015), *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*, 6. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Donovan, Josephine, (2001), *Feminist Teori* (Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek ve Fevziye Sayılan), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Ekin Erkan, Nihal, (2006), *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Kentsel Eşitsizlik*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Erdönmez, M. Ebru, Akı, Altan, (2005), "Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerinde Etkileri", *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1 (1), s. 67-87.
- Fedeli, Valeria, (2014), "EU urban agenda: An open and complex debate", *DisP- The Planning Review*, 50 (4), s. 71-77.
- Fenster, Tovi, (1999), "Space for Gender: Cultural Roles of the Forbidden and the Permitted", *Environment and Planning D: Society and Space*, 17 (2).
- Fenster, Tovi, (2005), "The right to the gendered city: Different formations of belonging in everyday life", *Journal of Gender Studies*, 14 (3), s. 217-231.
- Gencer, Tahir Emre, (2022), " Sosyal Adalet ve Kent: Sosyal Adaletin Mekansal Boyutu", (Ed. Sema Buz ve Cemre Bolgün), *Kentsel Sosyal Hizmet*, 2. Baskı, içinde (35-54), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ghulyan, Husik, (2017), "Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 26 (3), s. 1-29.
- Giddens, Anthony, (2012), *Sosyoloji*, (Çev. E. Rızvanoğlu ve İ. Yılmaz), İstanbul, Kırmızı Yayınları.
- Goffman, Erving, (1977), "The arrangement between the sexes", *Theory and Society*, 4 (3), p. 301-331.
- Gökgür, Pelin, (2017), *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
- Göka, Şenol, (2001), *İnsan ve Mekan*, İstanbul, Pınar Yayınları.
- Greed, Clare, (1994), *Woman and Planning*, London and Newyork Routledge.
- Güldü, Özgür, Kart, Müge Ersoy, (2009), "Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64 (3), s. 97-116.
- Gürkan, Ülker, (2001), "Sosyal Adalet, Adalet Kavramı", *Türkiye Felsefe Kurumu Derneği*, s. 115-124.
- Güler, Nuran, Tel Aydın, Hatice ve Özkan Tuncay, Fatma, (2005), "Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı", *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 27 (2), s. 51-56.

- Hançer, Ayşegül, (2021), "Kentsel Feminizm Perspektifinden Kadınların Kent Alanındaki Görünürlüğü", *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2 (4), s. 230-243.
- Harvey, David, (2015a), *Kent Deneyimi*, (Çev. Esin Soğancılar), İstanbul, Sel Yayıncılık, (Orjinal çalışma basım tarihi 1989).
- Harvey, David, (2015b), *Asi Şehirler Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*, 4. Baskı, (Çev. Ayşe Deniz Temiz), İstanbul, Metis Yayıncılık, (Orjinal çalışma basım tarihi 2012).
- Harvey, David, (2016), *Sosyal Adalet ve Şehir*, 5. Baskı, (Çev. Mehmet Moralı), İstanbul, Metis Yayınları, (Orjinal çalışma basım tarihi 1973).
- Harvey, David, "vd", (2016), *Mekan Meselesi*, 2. Baskı, (Çev. Soner Torlak, Önder Kulak), İstanbul, Tekin Yayınevi.
- Hekman, Susan, (2000), "Beyond Identity: Feminism, identity and identity politics", *Feminist Theory*, 1 (3), p. 289-308.
- İlkkaracan, İpek, (1998), "Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı", *Bilanço 98: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, içinde (s. 285-302), İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.
- Jacobs, Jane, (2011), *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*, (Çev. Bülent Doğan), İstanbul, Metis Yayınları.
- KA-DER, *Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı*, (2003), Kadın ve Kız Çocuklarının Eğitim ve Öğrenimi Çalışma Grubu.
- Kalfa, A., Aytekin, B. S. ve Dinç, Z. Ö. (2020), "Kent İçi Ulaşımın Cinsiyeti: Ankara Örneği", (Der. Ayten Alkan), *Cins Cins Mekân*, 4. Baskı, içinde (s. 217-242), İstanbul, Varlık Yayınları.
- Kalonya, Dalya Hazar, (2022), "Kent Hakkı Perspektifinden Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Şehirler", *Cinsiyete Duyarlı Şehirler*, (Der. Derya Altun, Emir Özeren, Burcu Şentürk, Huriye Toker), İstanbul, Ceylan Matbaası.
- Kaplan, Ezgi, (2016), *Kent Hakkı Boyutuyla Yeni Kentsel Toplumsal Hareketler: Gezi Parkı Eylemliliği Perspektifinden İstanbul Forum Deneyimleri Üzerine Bir Çözümleme*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karasu, Mithat Arman, (2008), "Kentli haklarının gelişimi ve hukuki boyutları", *TBB Dergisi*, 78, s. 37- 52.
- Kaypak, Şafak, (2014), "Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (1), s. 344-357.
- Keleş, Ruşen, (1980), *Kentbilim terimleri sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Keleş, Ruşen ve Mengi, Ayşegül, (2017), *Kent Hukuku*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Kern, Leslie, (2020), *Feminist Şehir: Bir Saha Rehberi*, (Çev. Beyza Sümer Aydaş), İstanbul, Sel Yayınları.
- Knoop, Larry, (1992), "Sexuality and the spatial Dynamics of capitalism", *Environment and planning D: Society and Space*, 10, p. 69-651.

- Köse Akkırman, Dilek, (2017), *Toplumsal Cinsiyet ve Mekan: Kent Mekanına Erişimde Cinsiyete Dayalı Eşitsizlikler ve Farklar*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Kurtar, Senem, (2015), "Mekanı Yaşamak: Lefebvre ve Mekanın Diyalektik Oluşumu", Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Bölümü, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.
- Lamphere, Louise, (1993), *The Domestic Sphere of Women and The Public World of Men: The Strengths and Limitations of an Anthropological Dichotomy*, Gender in Cross-Cultural Perspective, New Jersey, Prentice Hall.
- Lefebvre, Henri, (2009), *Dialectical Materialism*, The University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Lefebvre, Henri, (2014), *Mekânın Üretimi*, 2. Baskı, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, Henri, (2017a), *Kentsel Devrim*, 5. Baskı, (Çev. Selim Sezer), İstanbul, Sel Yayıncılık, (Orjinal çalışma basım tarihi 1970).
- Lefebvre, Henri, (2017b), *Şehir Hakkı*, 2. Baskı, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul, Sel Yayıncılık, (Orjinal çalışma basım tarihi 1967).
- Mackenzie, Suzanne (1989), "Kentte Kadınlar", 20. Yüzyıl Kenti, içinde (s.249-283), (Der. ve Çev. Ayten Alkan ve Bülent Duru), Ankara, İmge Yayınevi, 2002.
- Marshall, Gordon, (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*, 2. Baskı, (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, (Orjinal eserin yayın tarihi 1998).
- McDowell, Linda, (2007), *Gender, Identity and Space: Understanding Feminist Geographies*, 3rd Edition, Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Mumford, Lewis, (2013), *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği*, 2.Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Özdemir, Aydın, (2007), "Katılımcı Kentli Kimliğinin Oluşumunda Kamusal Yeşil Alanların Rolü", *Planlama*, s. 37-43.
- Özüdoğru, Büşra, (2018). "Beyaz Feminizm ve Öteki Kadınlar", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (12), s. 304-319.
- Özveri, Derya, (2009), " Feminist Teorinin Gelişim Sürecinde Uluslararası İlişkilere Bakışı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", (Ed. Hasret Çomak), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- Pain, Rachel, (2001), "Gender, race, age and fear in the city", *Urban Studies*, 38 (5), 899-913.
- Pateman, Carole, (1989), "Feminist Critiques of the Public/Private Dichotomy", *The Disorder of Women: Democracy, Feminism and Political Theory*, Stanford University Press, s. 118-140
- Rosaldo, Michelle Zimbalist and Lamphere, Louise, (1974), *Woman, Culture and Society*, New York, Stanford University Press.

- Rosner-Salazar, Theresa Ann, (2003), "Multicultural Service- Learning and Community-Based Research as a Model Approach to Promote Social Justice", *Social Justice*, 30 (4), p. 64-76.
- Sadri, Hossein, (2011), "Kadınların Kent Hakkı", *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi*, Ankara, s. 48-51.
- Sam, Neslihan, (2018), *Kent Toplum Kültür*, 2. Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi.
- Sancar, Fahriye Hazer ve Severcan, Yücel Can, (2010), "Children's Places: Rural–Urban Comparisons Using Participatory Photography in the Bodrum Peninsula, Turkey", *Journal of Urban Design*, 15 (3), s. 293-324.
- Sancar, Serpil, (2013), "Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Politigi: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem, Özgünlükler", *Ankara Üniversitesi*, s.53-109.
- Saygılıgil, Feryal, (2013), "Mekanın Cinsiyeti", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (1), s. 209-218.
- Sayın, Aysun, (2007), *Kota El Kitabı: Geçici Özel Önlem Politikası Kota*, Ankara, KA-DER Yayınları.
- Serdaroğlu, Ufuk, (1999), *Feminist İktisat’ın Bakışı (Postmodernist mi?)*, İstanbul, Sarmal Yayınevi.
- Squires, Judith (1994), "Private Lives, Secluded Places: Privacy as Political Possibility", *Environment and Planning D: Society and Space*, 12, s. 387-401.
- Sugranyes, Ana & Mathivet, Charlotte, (2010) *Cities For All : Proposals and Experiences towards the Right to the City*, Santiago, Habitat International Coalition.
- Şenel, Serkan, (2016), "Mekansal Dönüşüm", *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, s. 116-123
- Şengül, H. Tarık, (2001), "Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı", *Praksis*, s. 9-31.
- Şenol Cantek, Funda, Ünlütürk Ulutaş, Çağla ve Çakmak, Sermin, (2014). "Evin İçindeki Sokak, Sokağın İçindeki Ev: Kamusal ile Özel "Arasında Kalanlar", *Kenarın Kitabı*, içinde (s. 121-160), Ankara, İletişim Yayınları.
- Tanrıöver, Müge Durusu ve Yücesan, Sevgi, (2011), "Mekân, Söylem ve Performans: Mekânın Kullanıcı Davranışlarındaki Belirleyiciliği Üzerine Kültürler Arası Bir Çalışma", *Mekân ve Kültür*, Ankara, TÜBİTAK Kültür Araştırmaları Derneği.
- Taş, Gün, (2016), "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Ankara, s.163-175.
- Tonak, Ertuğrul Ahmet, (2012), *Kent Hakkı’ndan İsyana*, İstanbul, Ceylan Matbaası.
- Tosun, Merve ve Hiçdurmaz, Zeynep, (2022), "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadınların Kent Hakkı Üzerine Bir Değerlendirme", *İdealkent Dergisi*, 13 (37), s. 2154-2174.
- Tuncer, Selda, (2015), "Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikayesi", *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2 (2), s. 30-58.

- Tuncer, Selda, (2018), *Kadınların Kent Hakkı: Bütün Köşebaşlarını İstemek*, TESEV.
- Tuncer, Selda, (2021), "Kadınların Kent Hakkını Yeniden Düşünmek, Mekanda Adalet ve Toplumsal Cinsiyet", *İstanbul Beyond İstanbul Dergisi*, s. 15-21.
- Türkiye Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED), *İş Dünyasında Kadın*, 2007.
- Tümtaş, Mim Sertaç, (2012), *Kent, Mekan ve Ayrışma*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Tümtaş, Mim Sertaç, Dercioğulları Ergun, Ayşe ve Ergun, Cem, (2016), *Kente Dair*, İstanbul, Bağlam Yayınları.
- TÜİK, (2022), Türkiye İstatistik Kurumu Nüfus İstatistikleri Portalı, erişim tarihi 15.09.2023, <https://nir.tuik.gov.tr>
- TÜİK, (2022), Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 27.09.2023, https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/toplumsal_cinsiyet_istatistikleri.pdf.
- TÜİK, (2022), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları (ADNKS), 06.10.2023 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685> ,
- TÜİK, (2021), Türkiye Aile Yapısı Araştırması, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>.
- TÜİK, (2022), Türkiye Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 03.10.2023 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Memnuniyeti-Arastirmasi-2022-49691>.
- TÜİK, (2022), İş Gücü İstatistikleri, 03.10.2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390>.
- TÜİK, (2016), Aile Yapısı Araştırması, 25.09.2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Aile-Yapisi-Arastirmasi-2016-21869> .
- Uçar, Harika, (2005), *Kentsel Siyasette Toplumsal Cinsiyet Sorunlarına Duyarlılık: Konya Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Uteng, Tanu Priya, (2011), "Gender and mobility in the developing world: background paper-part i-gendered daily mobility", *World Development Report 2012: Gender Equality and Development*, p. 4-17.
- Uzunçarşılı Baysal, Cihan, (2011) "Kent Hakkı Yeniden Hayat Bulurken", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9 (36), 31-55.
- WEF, (2020), Cinsiyet Eşitsizliği Raporu, 20.09.2023 <https://tr.euronews.com/2019/12/17/2020-cinsiyet-esitligi-raporu-turkiye-153-ulke-aras-nda-130-s-rada>.
- Wirth, Louis, (2002), Bir yaşam biçimi olarak kentleşme, (Der. ve Çev. Ayten Alkan ve Bülent Duru), *20. yüzyıl kenti* içinde (s. 77-106). Ankara, İmge Yayınevi, (Orijinal eserin yayın tarihi 1957).
- Yıldırım, Selahattin, (2014), *Kent Hakkı ve Kentsel Adalet Üzerine*, Ankara, Mattek Matbaacılık.

Yüceşahin, M. Murat ve Yazgan, Pınar, (2017) "Kentler Toplumsal Cinsiyetsiz Değildir: Türkiye’de Kentsel Mekanın Üretiminin Feminist Bir Eleştirisi", *Kadın/Woman 2000 Dergisi*, 18 (1), s. 85-106.

Zeybekoğlu Sadri, Senem, (2013), "Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları", *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, s. 1-16.

EK-1: Etik Kurul Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 21.08.2023-E.115557

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve
Yayın Etiği Kurulu

Sayı :33117789/044/115557
Konu :Anketler

23.08.2023

ENSTİTÜLERE (SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ)

Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Kurulumuza sunulan "KADINLARIN KENT DENEYİMLERİNİN KENT HAKKI TALEPLERİNE ETKİSİ: BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ" isimli araştırma Kurulumuz tarafından etik yönden değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda; söz konusu anket çalışmasının Üniversitemiz Etik Kurul Yönergesi ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmiş ve araştırma etiği açısından "UYGUN OLDUĞUNA" oy birliği ile karar verilmiştir.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mustafa AGÂH
Kurul Başkanı

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre
AYNA
Üye V.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Nusrettin BOLELLİ
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. Hamza ALTIN
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. Sait PATİR
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. Hikmet TAN
Üye

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet USLU
Üye V.

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Fatma GÖRGÜLÜ
Raporör

EK :
İlgi (8 Sayfa)

21.07.2023 Kur.Bşk

: Prof. Dr. M.AGÂH

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Bingöl Üniversitesi Rektörlüğü Selahaddin-i Eyyübi Mah. Üniversite Cad.
No:1 BİNGÖL/TÜRKİYE
Tel:0426 216 00 12-13-14-15 Faks:0426 215 10 20
E-Posta :basinyayin@bingol.edu.tr Elektronik Ağ :www.bingol.edu.tr

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK-2: Derinlemesine Görüşme Soruları

Demografik Sorular

- Kaç Yaşındasınız?
- Eğitim Durumunuz Nedir?
- Mesleğiniz Nedir?
- Medeni Durumunuz Nedir?
- Çalışıyor Musunuz?

Ana Sorular

- Kaç Yıldır Bingöl’de Yaşıyorsunuz?
- Genel Olarak Bingöl’e Karşı Algı ve Yaklaşımınız Nasıldır?
- Bingöl’de Gün İçinde Vaktinizi Nasıl Geçiriyorsunuz?
- Hane Halkı ile Ev İşlerinin Dağılımını Nasıl Yapıyorsunuz?
- Bingöl’deki Hastanelerin Kadınlar için Hizmet Kalitesi Açısından Yeterli Olduğunu Düşünüyor Musunuz?
- Bingöl’deki Eğitim Hizmetlerinden Memnun Musunuz?
- Bingöl’deki Ulaşım Koşulları Kadınlara Uygun Düzenlenmiş Midir?
- Bingöl’deki Herhangi Bir Kadın Derneğine, Vakfa veya Kadınlarla İlgili Herhangi Bir Kuruluşa Üyeliğiniz Var Mı?
- Kentte Kadınlar için Yapılacak Değişim, Dönüşüm ve Yenilikler ile İlgili Aktif Bir Rol Aldınız Mı? Veya Almak İster Miydiniz?
- Bingöl’de Kadınlar İçin Düzenlenmiş Sosyal Alanların Yeterli Olduğunu Düşünüyor Musunuz?
- Bingöl, Burada Yaşayan Kadınların Kentten Beklentilerini ve Taleplerini Tam Olarak Karşılıyor Denilebilir Mi?
- Bingöl’de Kadınlar İçin Ne Yapmak Neyi Değiştirmek İsterdiniz?
- Bingöl Sokaklarında Herhangi Bir Saatte Bir Kadın Olarak Rahatça Dolaşabiliyor Musunuz?
- Büyükşehirlerde Bulunduysanız Kadınlar İçin Orda Olup Bingöl’de de Olmasını İstedığınız Bir Şey Var Mı?